

”MIETIN, MILLOIN OLEN VIIMEKSI TEHNYT KUPERKEIKAN”

Sukupolvien välinen vuorovaikutus seurakunnassa

Lea Puotiniemi ja Sini Rautjoki

Opinnäytetyö, kevät 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Etelä, Helsinki

Diakoninen sosiaali-, terveys- ja
kasvatusalan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoi-
suus

Sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoi-
suus ja lastentarhanopettajan kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Puotiniemi, Lea & Rautjoki, Sini. ”Mietin, milloin olen viimeksi tehnyt kuperkeikan”. Sukupolvien välinen vuorovaikutus seurakunnassa. Helsinki, kevät 2010, 97 s., 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus. Diakoninen sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus ja lastentarhanopettajan kelpoisuus.

Tämän hankemuotoisen opinnäytetyön aiheena oli sukupolvien välisen vuorovaikutuksen synnyttäminen seurakuntayhteydessä, ja se toteutettiin yhteistyössä Lohjan seurakunnan kanssa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä vuorovaikutusta seurakunnan ikääntyneiden ja 4–6-vuotiaiden päiväkerholaisten välillä, ja kuvata vuorovaikutuksen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä ja ryhmäläisten kokemuksia toiminnasta. Hankkeella pyrittiin luomaan ryhmätoimintamallia siitä, miten ylisukupolvista toimintaa voi toteuttaa seurakunnassa. Hengellisyydellä ja kristillisillä arvoilla oli tärkeä rooli ryhmän toiminnassa.

Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin sukupolvien välistä vuorovaikutusta, lapsuutta, ikääntymistä ja ryhmätoimintaa. Hanke toteutettiin ryhmätoimintana kuuden koontumiskerran aikana tammi-helmikuussa 2010 seurakunnan tiloissa. Toiminnassa oli mukana viisi ikäihmistä ja viisi lasta. Ryhmätoiminnan sisältö koostui kuvataiteesta, askartelusta, liikkumisesta, leikkimisestä, laulamisesta ja yhteisistä hartauksista. Käytetyt työskentelymenetelmät olivat esimerkiksi musiikkimaalaus, muistelu, luova liikunta, kuvakollaasi ja yhteislaulu. Työskentelyn muotoja olivat koko ryhmän yhteinen toiminta ja parityöskentely, jossa ikäihminen ja lapsi toimivat yhdessä.

Arviointimenetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia ja reflektiota, joiden avulla tarkkailtiin ja analysoitiin ryhmäläisten keskinäistä vuorovaikutusta. Lisäksi ikäihmisiltä ja lasten vanhemmilta kerättiin kirjallista palautetta ryhmätoiminnasta ja siihen osallistumisen kokemuksista.

Arvioinnista ilmeni, että yhdessä tekeminen ja toiminnalliset työskentelymenetelmät tukivat sukupolvien välisen vuorovaikutuksen syntyä ja kehittymistä parhaiten. Vuorovaikutuksen kehittymistä hidastivat liian pitkään jatkuneet ryhmäkeskustelut ja paikoillaan istuminen. Palautteesta ilmeni että ikäihmiset saivat ryhmätoiminnasta elämäniloa, virkistymistä, kontaktin nykypäivän lasten elämään ja kokemuksen omasta merkityksellisyydestään. Vanhempien mukaan lapset saivat ryhmätoiminnasta hyvää mieltä, kivaa tekemistä ja mukavaa yhdessäoloa ikäihmisten kanssa.

Palautteen ja havainnoinnin pohjalta ryhmätoiminnan avulla voidaan yhdistää eri ikäryhmiä seurakunnassa. Eriytettyjen toimintojen rinnalla sukupolvia ylittävä toiminta voi rikastuttaa eri-ikäisten seurakuntalaisten elämää. Seurakunnassa toteutettavan sukupolvityön ei tarvitse olla sidoksissa ryhmätoimintaan, vaan jo olemassa olevia työmuotoja voidaan hyödyntää sukupolvien kohtaamisen kenttänä.

Asiasanat: lapsuus, ikääntyminen, vuorovaikutus, sukupolvet, ryhmätoiminta, kehittämisprojekti, hengellisyys

ABSTRACT

Puotiniemi, Lea and Rautjoki, Sini

Interaction between Children and Elderly People in a Parish.

97 p., 4 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree programme in Social Services, Option in Diaconial Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this thesis was to offer possibilities to deeper interaction between generations. To enable this deeper interaction the other aim was to create a new model of group activities for children and elderly people in a parish. Other aims of the thesis were to observe the group members' experiences of the group activities and to describe methods that distracted and contributed to the interaction between generations. Spirituality and Christian values had an important role in the thesis.

The theory part of the thesis includes information of interaction between generations, childhood, ageing and group activities. The interactive part was carried out in Lohja Parish. Five elderly people and five children participated in our project. Group meetings and both verbal and nonverbal communication between children and elderly people were observed. The material was collected by writing notes and gathering anonymous written feedback from the elderly people and the parents of the participating children. The group meetings took place in the facilities of Lohja Parish. The group meetings consisted, for example, of singing, playing, visual arts, discussions and devotions.

The results showed that functional activities were the best way to create interaction between generations. Long conversations and sitting still distracted the development of interaction. According to the feedback the elderly people received joy of life and refreshment from the group activities and connected with the children's life. The children were given a possibility to do something pleasant together with the elderly people.

The conclusions were that through group activities two generations can be combined in a parish and combining can refresh the life of parishioners. Group activities are just one example of how different forms of intergenerational activities can be carried out in parish work.

Keywords: childhood, elderly, interaction, generations, spirituality

SISÄLLYS

1 TAUSTA	6
2 TAVOITTEET	8
3 LOHJAN SEURAKUNTA	9
4 SUKUPOLVIEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS	11
4.1 Sukupolvityö	11
4.2 Vastavuoroinen oppiminen	12
5 LEIKKI-IKÄ	15
5.1 Lapsuuden ja leikki-iän määritelmä	15
5.2 Varhaiskasvatuksen perusteet ja arvopohja	15
5.3 Kasvu ja kehitys leikki-iässä	17
5.3.1 Fyysis-motorinen kehitys	17
5.3.2 Kognitiivinen kehitys	18
5.3.3 Sosiaalinen kehitys	19
5.3.4 Hengellisyys lapsuudessa	21
5.4 Leikki-ikäisen lapsen maailma	22
6 IKÄÄNTYMINEN	25
6.1 Vanhuuden aika- ja kulttuurisidonnaisuus	25
6.2 Vanhenemismuutokset	27
6.2.1 Fyysisen toimintakyvyn muutokset	27
6.2.2 Sosiaalisen toimintakyvyn muutokset	29
6.2.3 Psykkisen toimintakyvyn muutokset	30
6.2.4 Hengellisyys ikääntyessä	31
7 RYHMÄTOIMINTA	33
7.1 Ryhmän määritelmä	33
7.2 Ryhmän ulkoiset rakenteet	34
7.3 Ryhmän ohjaaminen	35
7.4 Sosiaaliset suhteet ja roolit ryhmässä	36
7.5 Ryhmäprosessi	36

8 RYHMÄTOIMINNAN TOTEUTUS	39
8.1 Ryhmätoiminnan suunnittelu	39
8.2. Ryhmätoiminnan toteutus	40
8.2.1 Ensimmäinen kerhokokoon-tuminen – Tutustumista.....	42
8.2.2 Toinen kerhokokoon-tuminen – Taiteiden tutuksi.....	43
8.2.3 Kolmas kerhokokoon-tuminen – Liikkumalla yhteisiä riemun hetkiä.....	45
8.2.4 Neljäs kerhokokoon-tuminen – Lapsuuden muistoja.....	48
8.2.5 Viides kerhokokoon-tuminen – Parityöskentelyä kuvakollaasin keinoin	50
8.2.6 Kuudes kerhokokoon-tuminen – Ryhmän lopetus	53
9 ARVIOINTI	56
9.1 Arviointimenetelmät	56
9.1.1 Osallistuva havainnointi.....	56
9.1.2 Kirjallinen palaute.....	57
9.1.3 Reflektio.....	58
9.2 Hankeen arviointi	59
9.2.1 Vuorovaikutuksen syntyä edistäneet toiminnot	59
9.2.2 Vuorovaikutuksen syntyä estäneet toiminnot	61
9.2.3 Ikäihmisten kokemuksia ryhmästä.....	65
9.2.4 Lasten kokemuksia ryhmästä	66
9.2.5 Kehittämistoiminnan arviointia.....	68
10 POHDINTA	71
10.1 Johtopäätökset ja kehittämisideat.....	71
10.2 Eettinen pohdinta	72
10.3 Ammatillinen kasvu sosionomi-diakonin näkökulmasta	75
10.4 Ammatillinen kasvu lastentarhanopettajan näkökulmasta	78
LIITE 1: Aikataulu	
LIITE 2: Sopimukset kerhoon osallistumisesta ja valokuvaamisen ja videoinnin sallimisesta	
LIITE 3: Kerhokokoon-tumisten ohjelmarungot	
LIITE 4: Kyselylomakkeet	

1 TAUSTA

Ennen oman kylän ihmiset tunnettiin iästä riippumatta. Juhela toteaa suomalaisen yhteiskunnan muutoksen agraarikulttuurista kaupungistumiseen aiheuttaneen suomalaisten jakautumisen ikäryhmittäin. Tämän päivän alaikäisten suomalaisten elämässä ei välttämättä ole omien isovanhempien lisäksi muita iäkkäitä ihmisiä. Konkreettisia sosiaalisia suhteita muihin sukupolviin ei enää ole. (Juhela 2006, 19–20.) Tilannetta ei helpota se, että kaupunkien asuinalueet saattavat nykyään muodostua yhden ikäryhmän tarpeita palveleviksi. Kaupungeissa jonkin tietyn asuinalueen asukaskunta voi koostua suurimmaksi osaksi jostain tietyistä ikäryhmästä. Esimerkiksi ikäihmiset asettuvat asumaan tietylle asuinalueelle lapsiperheiden asuessa jollakin toisella asuinalueella. (Suomi 2003, 180.) Samalla, kun suhteet sukupolvien välillä ovat löystyneet, elinikä on pidentynyt. Pidentyneen eliniän vuoksi yhä useammassa perheissä ja suvuissa on elossa yhtä aikaa jopa neljä tai viisi sukupolvea, ja näillä sukupolvilla on enemmän yhteisiä elinvuosia jaettavanaan. (Kärnä 2009, 67–68.)

Opinnäytetyössämme pohdimme sitä, miten seurakunta voisi olla tuomassa sukupolvia lähemmäs toisiaan. Opinnäytetyömme on kehittämishanke, jonka toiminnallinen osio toteutettiin lasten ja ikäihmisten kanssa Lohjan seurakunnassa alkuvuodesta 2010. Hanke oli osa seurakunnan toimintaa, ja siinä lapset ja ikäihmiset kohtasivat toisiaan yhteisen konkreettisen tekemisen kautta. Opinnäytetyöllämme haluamme rohkaista seurakuntia kartoittamaan sukupolvityön mahdollisuuksia olla osa seurakunnan toimintaa.

Lähtökohtana hankemuotoiseen opinnäytetyöhön oli meidän kummankin halu toteuttaa jotakin toiminnallista ja konkreettista. Tulevina sosiaalialan ja diakoniatyön ammattilaisina meissä heräsi kiinnostus vahvistaa omaa ohjaajan ammatti-identiteettiä ja kokeilla erilaisia työskentelytapoja eri-ikäisten kanssa toteutettavassa ryhmätoiminnassa. Toivomme, että voisimme toteuttaa opinnäytetyömme seurakunnassa, sillä seurakuntatyö kiinnostaa meitä molempia mahdollisena tulevaisuuden työkenttänä.

Löysimme opinnäytetyömme aiheen Diakonia-ammattikorkeakoulun aihevälityksestä, jonne Kirkkopalvelut ry oli jättänyt pyynnön opinnäytetyöstä. Viestissä toivottiin, että opiskelijat toteuttaisivat jonkin hanke- tai produktimuotoisen sukupolvien välistä vuorovaikutusta tarkastelevan opinnäytetyön. Kirkkopalveluiden sukupolvien yhdistämiseen liittyvä opinnäytetyöaihe sai meidät molemmat innostumaan, sillä se täytti kaikki kriteerit, joita opintojemme suuntautuminen asetti opinnäytetyölle. Toinen meistä on opinnoissaan keskittynyt lapsuuteen ja nuoruuteen, toinen taas ikääntymiseen liittyviin teemoihin. Näiden kahden aihepiirin yhdistäminen oli mielessämme, kun aloimme etsiä sopivaa aihetta ja yhteistyökumppania opinnäytetyöllemme. Aihe liittyi Kirkkopalveluiden vuosina 2006–2008 toteuttamaan Anna & Arvo -projektiin. Projektin tavoitteita olivat ikäihmisten auttaminen ja yhteyden rakentaminen sukupolvien välille maalla ja kaupungissa. Projektilla pyrittiin kehittämään ikäihmisten parissa tehtävää työtä seurakunnissa. (Kirkkopalvelut ry 2010.) Koska projekti päättyi vuonna 2008, yhteistyö Kirkkopalveluiden kanssa loppui aiheen varaamisen jälkeen.

Havaitsimme seurakuntaharjoittelun yhteydessä, että sukupolvet ylittävää toimintaa ei järjestetty, vaikka sille olisi ollut hyvät lähtökohdat. Seurakunnan päiväkerholaiset ja ikäihmiset kokoontuivat omina ryhminään samoina päivinä ja samassa rakennuksessa, mutta he eivät juuri kohdanneet toisiaan. Koimme mielenkiintoisena ja haasteellisena mahdollisuutena sen, että nämä kaksi ikäryhmää voisivat toimia yhdessä ja rikastuttaa toistensa kokemusmaailmaa.

2 TAVOITTEET

Tavoitteenamme oli ryhmätoiminnan kautta synnyttää vuorovaikutusta sukupolvien välille seurakuntayhteydessä ja havainnoida vuorovaikutuksen kehitystä ja siihen edistävää ja estävää vaikuttavia tekijöitä. Halusimme edistää luontevan kanssakäymisen syntymistä sekä molemminpuolista kunnioitusta lasten ja ikäihmisten välillä. Pyrimme opinnäytetyössämme kuvaamaan ja tuomaan esille ryhmäläisten kokemuksia ylisukupolisesta toiminnasta. Koska hankkeemme toteutui seurakunnassa, kristillisten arvojen välittämisellä ja hengellisyydellä oli ryhmätoiminnassamme näkyvä rooli.

Pyrimme kehittämään toimintaa, jossa otettaisiin huomioon yhdenvertaisesti lasten ja ikäihmisten toiveet ja tarpeet. Tavoitteenamme oli rakentaa ryhmätoimintamalli, jota seurakunnissa voitaisiin jatkossa hyödyntää samanlaista toimintaa toteutettaessa. Toivomme, että opinnäytetyömme voisi innostaa ja rohkaista Lohjan seurakuntaa ja sen myötä muita seurakuntia pohtimaan sukupolvet ylittävän toiminnan tarpeellisuutta. Haluamme opinnäytetyöllämme antaa yhden esimerkin siitä, kuinka sukupolvet ylittävää ryhmätoimintaa voisi seurakunnassa toteuttaa.

3 LOHJAN SEURAKUNTA

Kirkkopalveluiden Anna & Arvo -projektin päätyttyä vuoden 2008 lopulla tärkeimmäksi yhteistyökumppaniksemme tuli Lohjan seurakunta. Seurakunnan puolelta yhteyshenkilöinä toimivat Lohjan keskustan alueen diakoni Leena Syvälahti, lastenohjaajat Marjo Virtanen ja Katja Vesanen sekä Ystävänkammari-kerhon vapaaehtoisohjaaja Seija Ahonpää.

Lohjan seurakunta kuuluu Espoon hiippakuntaan. Seurakunnassa on noin 30 600 jäsentä, joista ruotsinkielisiä on 1400. Seurakunnan keskuspaikkoja ovat Lohjan keskustassa sijaitsevat seurakuntakeskus, kirkkoherranvirasto ja 1400-luvulla rakennettu Pyhä Laurin kirkko. Lohjan seurakunta kuuluu Lohjan seurakuntayhtymään, joka on Lohjan ja Sammatin seurakuntien yhteistyöorganisaatio. Alueellisesti Lohjan seurakunta jakautuu kuuteen alueeseen, joissa toteutetaan alueellista toimintaa. (Lohjan Seurakunta 2010.)

Lapsille ja perheille järjestetään seurakunnan toimesta paljon erilaista toimintaa sekä alueittain että yhteisesti. Lapsi- ja perhetyön muotoja ovat lasten päiväkerhot, perhekerhot ja -kirkot, pyhäkoulut ja muut koko perheen tapahtumat. Ryhmätoimintaamme osallistuneille lapsille ajankohtaisin työmuoto on seurakunnan järjestämä päiväkerhotoiminta, joka on tarkoitettu 3–6-vuotiaille lapsille. Päiväkerhotoimintaa järjestetään kaikilla Lohjan seurakunnan alueilla. Lohjan keskustan alueella Seurakuntakeskuksessa, jossa toteutimme ryhmätoimintaosuuden, on kaksi päiväkerhoryhmää. Molemmat ryhmät kokoontuvat kahdesti viikossa kolmeksi tunniksi kerrallaan. (Lohjan Seurakunta 2010.)

Ikäihmisille suunnattu toiminta kuuluu Lohjan seurakunnassa diakoniatyön ja aikuisuuden työaloihin. Seurakunnan tiloissa kokoontuu viikoittain useita ikäihmisten päiväpiirejä, kuten Ystävänkammari ja Torstaikerho, joissa kävimme kertomassa ikäihmisille kerhotoiminnastamme. Lisäksi seurakunta järjestää erilaisia ikäihmisille suunnattuja retkiä, hartaustilaisuuksia ja konsertteja. Lohjan seurakunnan diakoniatyö yhdessä Apuomena ry:n kanssa toteuttaa Laurentius -lähimmäispalvelua, jonka vapaaehtoistyöntekijät toimivat lohjalaisten ikäihmisten ja vammaisten tukihenkilöinä. Lähimmäispalvelutoiminnan tärkeimpänä periaatteena on ehkäistä ikäihmisten syrjäytymistä ja tukea hei-

dän kotona asumistaan. Vapaaehtoiset voivat olla apuna arjen askareissa, käydä säännöllisesti vierailemassa ikäihmisen luona tai avustaa vaikeasti liikkuvaa asiakasta osallistumaan seurakunnan tapahtumiin. Diakoniatyöntekijöillä on tärkeä rooli seurakunnan ikäihmisten kohtaamisessa. Diakoniatyö palvelee ikäihmisiä koti- ja onnittelukäynnein ja järjestää kuljetuksia erilaisiin tapahtumiin kuten jumalanpalveluksiin, vanhusten kirkkopyhiin ja kerhoihin. (Lohjan seurakunta 2010.)

4 SUKUPOLVIEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS

4.1 Sukupolvityö

Sukupolvien välistä vuorovaikutusta eli kahden tai useamman eri sukupolveen kuuluvan ihmisen välistä vuorovaikutusta ja heidän välisiä suhteitaan kutsutaan ylisukupolvisuudeksi. Ylisukupolvisuudessa siirtyvät aineettomat perinnöt voivat olla joko myönteisiä tai kielteisiä ilmiöitä. Sukupolvien parissa tehtävää työtä, jossa aineetonta perintöä siiryy sukupolvelta toiselle, kutsutaan sukupolvityöksi. (Kuusterä 2007, 21–22.) Sukupolvityö pitää sisällään kaikki työmenetelmät, joilla pyritään ylisukupolvisuuteen, ja joilla luodaan ja tuetaan yhteisöllisyyttä (Moilanen 2005, 88).

Esimerkkinä sukupolvityöstä on Mannerheimin lastensuojeluliiton aloittama kylämummo ja -vaaritoiminta, jolla pyritään siirtämään kulttuuriperintöä, lisäämään sukupolvien välistä positiivista vuorovaikutusta, ja tukemaan lapsuutta tätä vuorovaikutusta vahvistamalla. Tavoitteena on tarjota aktiivisille ikäihmisille mahdollisuus antoisan vapaaehtoistyön toteuttamiseen, luoda yhteisöllisyyden tunnetta eri alueille ja lisätä yhteisvastuuta alueen lapsista. Kylämummot ja -vaarit käyvät toteuttamassa toimintaa päiväkohteissa, perhekahviloissa ja kerhoissa. Toimintaan kuuluu esimerkiksi satujen lukemista, ruuanlaittoa ja luonnossa liikkumista. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2010a.)

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen vuosina 2002–2004 toteuttaman Sukupolvet verkoksi -hankkeen myötä tultiin siihen tulokseen, että sukupolvityössä tärkeissä rooleissa ovat eri sukupolvien osallisuus ja vastavuoroisuus (Moilanen 2005, 88). Sukupolvien välillä tehtävä yhteistyö pohjautuu yhdessä tekemiseen ja toimimiseen, yhteistyöskentelyn mielekkyyteen ja vapaaehtoisuuteen (Mäki & Ojavalli 2008, 2). Sukupolvityö perustuu ympäröiville järjestäville yhteisöille ja organisaatioille sekä niille myönteisille voimavaroille, joita sukupolvilla on antaa toisilleen (Moilanen 2005, 88–89). Suomen mielestä yhteistyön ei tarvitse olla erikseen järjestettyä toimintakulttuuria, vaan samoissa tiloissa toimivien päiväkodin ja vanhainkodin yhteinen oleminen voitaisiin aloittaa perusasioista kuten ruokailusta ja ulkoilusta. Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen synnyttämiseksi huomio tulisi kiinnittää sisältöön eli toiminnallisiin yhteistyöta-

poihin. Asuinalueen suunnittelussa sukupolvityö tulisi huomioida luomalla alueelle kaiken ikäisille asukkaille yhteisiä harrastuspaikkoja ja avoimia kohtaamispaikkoja kuten puistoja tai kirjakahviloita. (Suomi 2003, 180–181.)

Yhteistyö eri sukupolvien välillä kaventaa sukupolvien välistä kuilua (Mäki & Ojavalli 2008, 2). Eri sukupolvien tulee kunnioittaa ja huomioida toisiaan, jotta kuilua onnistutaan kaventamaan. Jos työskentelyä sukupolvien vuorovaikutuksen parantamiseksi tehdään aikuisvoittoisesti, lapselle saattaa muodostua se käsitys, että hänen ajatuksillaan ja mielipiteillään ei ole arvoa. Yhteistyössä kummankin osapuolen toiveita ja ajatuksia tulee kuunnella. (Moilanen 2006, 163.) Sukupolvityötä tehdessä tulisi ymmärtää, että lapsilla ja nuorilla on jo omat kokemusmaailmansa. Sukupolvityön avulla pystytään ymmärtämään paremmin sukupolvien välisiä suhteita ja hyödyntämään niiden olemassaoloa. Sukupolvityön ei tulisi kohdistua ainoastaan äärisukupolvien eli lasten ja ikäihmisten vastavuoroisuuteen, vaan sukupolvityötä tulisi toteuttaa erilaisilla sukupolvipareilla. Sukupolvien välisiä suhteita tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti ja ymmärtää suhteissa piilevät käyttömahdollisuudet ja voimavarat. (Moilanen 2005, 88.)

Yhtenä esimerkkinä sukupolvityöstä on muistelutyö, jossa ikäihminen kertoo nuorille omia muistojaan. Elettyä elämäänsä jakaessaan ikäihmisen tarpeellisuuden tunne tulee täytetyksi, kun hän saa olla lapselle tai nuorelle lähihistorian tuntija. Tiedollaan ja elämäkokemuksellaan ikäihmisellä on mahdollisuus haastaa nuoremmat sukupolvet miettimään ja kyseenalaistamaan nykyajan ilmiöitä. Lapsille ja nuorille taas tulisi tarjota mahdollisuus tutustua entisajan elämään ja arvoihin ja saada osansa siitä kokemustiedosta, kulttuuriperinnöstä ja hiljaisesta tiedosta, jota ikäihmisillä on. (Hohenthal-Antin 2009, 102–103.)

4.2 Vastavuoroinen oppiminen

Aineellisen pääoman kuten asunnon tai rahan siirtyminen sukupolvelta toiselle on helpommin hahmotettavissa ja tunnistettavissa kuin aineettoman pääoman siirtyminen ylisukupolvisesti. Aineettoman pääoman siirtoa sukupolvelta toiselle on tapahtunut aina ja kaikkialla. (Kuusterä 2007, 16–17.) Edellisiin sukupolviin kuuluvilta sukulaisilta voi

käytännön taitojen lisäksi siirtyä esimerkiksi sosiaalinen asema, maailmankäsitys, käsitys omasta itsestä ja vanhemmuudesta, mutta myös arvot, pelot ja tavoitteet. Ihmisessä on sisäänrakennettuna halu siirtää nuoremmille sukupolville aineetonta perintöään eli taitojaan ja tietojaan sekä ajatuksiaan ja käsityksiään. (Bertaux & Thompson 2005, 1.) Näin sukupolvien välinen vuorovaikutus voi kiinnittää lasta tai nuorta sukupolvien ketjuun (Suomi 2003, 182). Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja yhteistyö lisäävät empatiakykyä ja opettavat erilaisia tietoja ja taitoja, kuten vuorovaikutus- ja ryhmätyöskentelytaitoja. Uusien taitojen omaksuminen sukupolvien kohtaamisessa on vastavuoroista lasten oppiessa ikäihmisiltä ja ikäihmisten oppiessa lapsilta. (Mäki & Ojavalli 2008, 2, 52.)

Sosiaalisen vastavuoroisuuden ja vaihdon kohteet voivat olla sekä konkreettisia että henkisiä, kuten välittämistä, henkistä tukea, tietoa ja kunnioitusta. Vaihtoteorioiden mukaan pitkällä aikavälillä vastavuoroisuuden tulee olla tasapainossa eri osapuolten välillä niin, että molemmat osapuolet kokevat hyötyvänsä vaihdosta. Esimerkiksi ikäihmisellä olevasta tiedosta voi olla nuoremmalle sukupolvelle iloa. Tiedon vaihdolla saattaa näin ollen olla sekä perhe- että yhteiskunnallisia sukupolvia yhdistäviä vaikutuksia. Tarkasteltaessa asiaa ikäihmisen voimavaroista käsin tällainen tiedon jakaminen ylläpitää hänen voimavarojaan, kun hänellä on jotakin arvokasta annettavaa toisille, ja hän saa näin tuntea olevansa merkityksenkäs. (Marin 2003a, 82–84.)

Sukupolvien kanssakäyminen voi juurruttaa lasta omaan kulttuuriinsa sekä vahvistaa tämän omaa identiteettiä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, jolloin lapsen kyky kohdata toisia ihmisiä kehittyy. Dahlblom haastatteli työntekijöitä palvelutalo Metsätähdessä, jossa ikäihmiset ja lapset toimivat samoissa tiloissa. Haastattelujen perusteella sukupolvien välisen vuorovaikutuksen avulla lapset ovat ymmärtäneet, että ihmisiä on hyvin monenlaisia. Tämän havainnon avulla he ovat oppineet ottamaan huomioon erilaisia ihmisiä. (Dahlblom 2000, 99, 101–103.)

Myös Mäen ja Ojavallin tutkimuksessa on päästy samoihin tuloksiin. He toteavat, että vuorovaikutus- ja ryhmätyöskentelytaitojen kehittyminen näkyi vanhempien ihmisten kunnioituksena, hyvinä käytöstapoina ja madaltuneena kynnyksenä ottaa kontaktia eri sukupolvea edustavaan henkilöön. Kiinnostus eri sukupolvia kohtaan kasvoi vuorovai-

kutuksen ansiosta. Yhteistyön jälkeen lapset pystyivät paremmin samaistumaan ikäihmisten asemaan. Kun lapset oppivat tuntemaan mukana olleita ikäihmisiä, heidän kiinnostuksensa ikäihmisiä ja heidän elämäänsä kohtaan kasvoi. (Mäki & Ojavalli 2008, 54–55, 57.) Dahlblomin haastatteleminen Metsätähden työntekijöiden mielestä sukupolvien kohtaaminen on tärkeää, koska osalla Metsätähden lapsista ei ole isovanhempia enää elossa, ja osan isovanhemmat ovat vielä työelämässä mukana, jolloin lasten arjessa ei ole muita ikäihmisiksi luettavia henkilöitä kuin palvelutalon ikäihmiset. Metsätähdessä toteutettu rinnakkaiselo on lisännyt ikäihmisten aktiivisuustasoa. (Dahlblom 2000, 99, 101–103.)

5 LEIKKI-IKÄ

5.1 Lapsuuden ja leikki-iän määritelmä

Lapsuus on erityinen elämänvaihe, joka muodostaa pohjan kaikelle kehitykselle (Ruoppila 1995, 30). Ihmisen koko myöhemmän kehityksen ja kasvun taustalla vaikuttavat lapsuuden vuorovaikutussuhteet ja niiden laatu (Jakkula 2008, 33). Lapsen kasvun ja kehityksen tarkastelun helpottamiseksi lapsuus on jaettu ikäkausiksi riippuen siitä, mistä näkökulmasta kasvu ja kehitystä tarkastellaan. Ikäkaudet vaihtuvat liukuvasti kunkin lapsen kohdalla hänen yksilöllistä kehitystään mukailleen. Kun ikäkausia tarkastellaan fyysisen kehityksen näkökulmasta käsin, on jako yleisesti seuraavanlainen. Imeväisikä on lapsen ensimmäinen elinvuosi, ja leikki-ikä kestää toisesta ikävuodesta noin kuudenteen ikävuoteen. Kouluikä alkaa seitsemännestä ikävuodesta ja päättyy murrosikään, joka alkaa noin kaksitoistavuotiaana ja päättyy noin kahdeksantoistavuotiaana. (Vilén, Vihunen, Vartiainen & Sivén 2006, 133.)

Leikki-iässä kouluikää edeltävinä vuosina lapsen fyysinen, kognitiivinen ja sosiaalinen kehitys on todella nopeaa, ja kehityksen eri osa-alueet vaikuttavat merkittävästi toisiinsa. Yhdellä kehityksen osa-alueella tapahtuva muutos vaikuttaa lapsen kehityksen muihin osa-alueisiin. Näin kasvu ja kehitys muodostavat kokonaisvaltaisen ja dynaamisen prosessin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 78.) Leikki-iässä lapsen sosiaalinen verkosto laajenee yhä enemmän perheen ulkopuolelle, ja lapsen vuorovaikutustaidot ja kielellinen ilmaisu harjaantuvat jatkuvasti leikissä toisten lasten kanssa (Ruoppila 1995, 33–34, 36).

5.2 Varhaiskasvatuksen perusteet ja arvopohja

Kouluikää edeltävää aikaa voidaan nimittää myös varhaislapsuudeksi (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 78). Alle kouluikäisiin lapsiin kohdistuvasta kasvatuksesta, hoivasta ja opetuksesta puhuttaessa käytetään käsitettä varhaiskasvatus (Reunamo 2007, 103). Laadukkaan varhaiskasvatuksen perusteet ja arvopohja on määritelty teoksessa Varhaiskas-

vatussuunnitelman perusteet, jonka tarkistettu painos valmistui vuonna 2005. Teoksessa varhaiskasvatus määritellään pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka tulee edistää lapsen tasapainoista kehitystä, kasvua ja oppimista. Varhaiskasvatuksessa tarvitaan kasvatuskumppanuutta, lapsen vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten aktiivista yhteistyötä, jotta yhteinen kasvatustehtävä muodostuisi lapsen kannalta mahdollisimman mielekkääksi. Varhaiskasvatusta toteutetaan yhteistyössä eri tahojen, kuten sosiaali- ja terveystieteiden, kulttuuritoimen ja seurakunnan kanssa. (Stakes 2005, 10–11.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toimii pohjana valtakunnallisesti kunnissa toteutettavan varhaiskasvatuksen sisällöille ja ohjaa varhaiskasvatuksen laatua. Kunta tai useampi kunta yhdessä laativat sen pohjalta oman varhaiskasvatussuunnitelmansa. Päivähoidon yksikön ja varhaiskasvatuspalveluita käyttävän yksittäisen lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan kunnan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita noudattaen päivähoitopaikka- ja lapsikohtaisesti. Varhaiskasvatuksen keskeiset sisällöt on määritetty erilaisten kasvatuksellisten orientaatioiden muodostaman kokonaisuuden pohjalta. Sisällöllisiin orientaatioihin lukeutuvat esimerkiksi eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio, esteettinen orientaatio ja historiallis-yhteiskunnallinen orientaatio. (Stakes 2005, 8, 26.)

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvojen pohjana ovat kansainväliset lapsen oikeuksia koskevat sopimukset, kuten YK:n yleissopimus lasten oikeuksista, joka määrittelee lapsen ihmisarvon (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2010b). Lapsen ihmisarvon perusperiaatteet ovat syrjäntäkielto ja vaatimus lasten tasa-arvoisesta kohtelusta, lapsen etu, lapsen oikeus elämään ja tasapainoiseen kehittymiseen sekä lapsen mielipiteen huomioiminen. Näiden arvojen pohjalta pienten lasten varhaiskasvatuksessa painottuvat lapsuuden vaaliminen ja lapsen yksilöllisyyden kunnioittaminen. Lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin turvaaminen mahdollistaa sen, että lapsi saa toimia itselleen ominaisilla tavoilla ja kehittyä omaksi ainutlaatuisiksi persoonakseen. (Stakes 2005, 12–13.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät myös Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa toteutettavaa varhaiskasvatusta, kuten seurakuntien leikki-ikäisille suunnattua päiväkerhotoimintaa. Seurakunnan päiväkerhoilla on tärkeä paikka

suomalaisessa päivähoitossa, sillä 40 % suomalaisista 3–6-vuotiaista lapsista osallistuu päiväkerhotoimintaan. Seurakunnan päiväkerhon tehtävänä on tukea kotien kristillistä kasvatusta ja turvata lapsen kasvua ja kokonaiskehitystä seurakuntayhteydessä. Kristilliset arvot ja hengellisyys näkyvät päiväkerhotoiminnassa leikeissä, hartaushetkissä, musiikissa ja muissa kerhotoiminnan sisällöissä. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2010.)

5.3 Kasvu ja kehitys leikki-iässä

5.3.1 Fyysis-motorinen kehitys

Leikki-iässä lapsi opettelee ja omaksuu motorisia ja perusliikuntataitoja, mikä antaa edellytyksiä yhä aloitteellisemmalle sosiaaliselle vuorovaikutukselle ja ympäristön tutkimiselle (Ruoppila 1995, 38). Kaiken lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksenä on fyysinen kasvu. Fyysistä kasvua ja kehitystä määrittelevät perintötekijät ja elinympäristö. (Karling, Ojanen, Sivén & Vihunen 2008, 120.) Fyysisten muutosten myötä lapsen erilaiset liikunnalliset taidot ja mahdollisuudet kehittyvät koko kasvun jatkumisen ajan. Keskushermoston, luuston ja lihaksiston kehittyminen on edellytys lapsen motoriselle kehitykselle ja omatoimiselle liikkumiselle. Lapsi harjoittelee liikkeiden hienosäätöä ja oppii muokkaamaan liikkumistaan tarkoituksenmukaisemmaksi ja sujuvammaksi. (Vilén ym. 2006, 133–134, 136.)

Lapsi oppii suurimman osan liikkumisen perustaidoista juuri leikki-iässä toisen ja seitsemännän ikävuoden välillä. Lapsi liikkuu aktiivisesti, harjoittelee arkisen liikkumisen perustaitoja ja kehittää koordinaatiotaan. Kehonhallinnan kehittymisen myötä lisääntyy kyky tutkia ympäristöä ja olla aloitteellinen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 84–85.) 4–6-vuotias lapsi on luonnostaan kiinnostunut oppimisesta ja iloitsee uusista taidoistaan. Motoristen taitojen opettelussa on läheisten ihmisten kannatuksella ja tuella oppimisen kannalta suuri merkitys. Lapselle on tärkeää antaa tilaa omaehtoiseen liikkumisen harjoitteluun ja taitojen omaksumiseen. (Vilén ym. 2006, 144.)

5.3.2 Kognitiivinen kehitys

Kognitiivinen kehitys kattaa kaiken havaitsemiseen, ajatteluun, muistiin, kieleen ja oppimiseen liittyvän kehityksen. Kognitiivista kehitystä säätelevät perimä ja ympäristö, sekä lapsen oma aktiivisuus. Lapset ovat luonnostaan halukkaita omaksumaan uusia tietoja ja taitoja, ja he oppivat nopeasti hyödyntämään ja soveltamaan niitä erilaisissa arjen tilanteissa. Parhaiten tutkimisen ja uusien asioiden omaksumisen mahdollistaa virikkeellinen ympäristö, jossa lapsi saa vapaasti muodostaa omia havaintojaan. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 86.) Ympäristö, joka innostaa lasta oppimaan ja ilmaisemaan itseään, ja joka herättää lapsessa kokeilunhalua ja uteliaisuutta, edesauttaa monipuolista oppimista. Varhaiskasvatusympäristöön liittyvät eri tarkoituksiin ja tilanteisiin tarkoituksenmukaisesti suunnitellut tilat, materiaalit ja välineet. Mielekkäästi rakennettu kasvatusympäristö voi joustaa ja muuntua tilanteiden ja lapsen tarpeiden mukaan. (Stakes 2005, 17–18.)

Kaiken havainnoimisen ja ajattelun kannalta olennainen asia on kielen hallitseminen (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 86). Kielen kehittymiseen vaikuttaa merkittävästi se, minkälainen suhde lapsen ja hänen hoitajansa välillä on. Turvallinen ja hyväksyvä vuorovaikutussuhde rohkaisee lasta jäljittelemään eleitä ja puhetta. (Vilén ym. 2006, 145.) Kielellinen kehitys on väline monipuoliseen itseilmaisuun ja toimivaan vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. 4–6-vuotias lapsi osaa jo käyttää kieltä monipuolisesti ja sujuvasti arjen eri tilanteissa. (Ruoppila 1995, 33.) Lapsi pystyy ilmaisemaan selkeästi kokemuksiaan, aikomuksiaan ja tunteitaan. Kyseleminen on keino saada yhä tehokkaammin tietoa ympäröivästä maailmasta ja jäsentää sen merkityksiä. Jo pienelle lapselle tarinoiden kuuleminen ja kertominen on tärkeää, mutta neljännessä ikävuodesta lähtien lapsen omien tarinoiden sisältö on yhä selkeämpi. Tämän myötä lapsi kykenee joustavaan ja monipuoliseen keskusteluun vieraidenkin ihmisten kanssa ja pystyy kommentoimaan kuulemaansa entistä paremmin. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 89–90.)

Leikki-ikäinen lapsi oppii ja toimii kokonaisvaltaisesti kaikkia aisteja hyödyntäen. Kasvatuksessa tämä tulee huomioida siten, että lasta rohkaistaan kohtaamaan erilaisia haasteita rohkeasti ja oppimisen ilolla. (Välimäki 2009, 83.) Parhaiten lapsi oppii ja omaksumu uusia taitoja ollessaan itse aktiivinen ja kiinnostunut. Kasvatuksen tavoitteena onkin

luoda edellytykset myönteisille asenteille oppimista kohtaan. (Stakes 2005, 18.) Kokonaisvaltainen leikki on lapselle ominaisin tapa oppia ja omaksua uutta tietoa. Usein leikki saatetaan nähdä yksinomaan lasten huvitteluna, joka on erillään tavoitteellisesta oppimisesta, ja joka on siksi hyödytöntä. Parhaimmillaan leikki voi kuitenkin luoda pohjan mielekkäälle oppimiselle, sillä uusien asioiden opettelu leikin varjolla motivoi lasta ja luo oppimistilanteeseen voimakkaan myönteisen tunnelatauksen. (Hakkarainen 2008, 109–110.)

5.3.3 Sosiaalinen kehitys

Lapsen kasvun ja kehityksen perusta luodaan turvallisissa ihmissuhteissa, ja se alkaa heti lapsen syntymästä. Kiintymyssuhdeteorian mukaan lapsen ja hänen ensisijaisen hoitajansa välinen varhainen vuorovaikutus ja sen myötä syntynyt kiintymyssuhde on lapsen kehityksen perusta. (Hautamäki 2001, 20.) Hyvä suhde äitiin tai muuhun ensisijaiseen hoitajaan luo hyvät mahdollisuudet sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Turvallinen vuorovaikutussuhde mahdollistaa sen, että lapselle kehittyy vahva itsetunto ja positiivinen minäkäsitys. (Parkkinen & Keskinen 2005, 5.) Kun lapsi tuntee olonsa läheisessä vuorovaikutussuhteessa turvallisiksi ja hyväksi, häneltä löytyy tahtoa ja kykyä tutkia ympäristöä (Hautamäki 2001, 23). Juuri vanhemmiltaan saamansa palautteen ja turvallisuudentunteen turvin lapsi harjoittaa vuorovaikutustaitojaan muiden ihmisten kanssa (Kauppila 2005, 139).

Lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät pitkän ajan kuluessa ja kokemuksen kautta, kun lapsi kohtaa erilaisia vuorovaikutustilanteita ja harjaantuu niissä. Lapsi omaksuu sosiaalisia taitoja vanhemmiltaan ja muilta läheisiltä aikuisilta mallioppimisen kautta, kun hän jäljittelee aikuisten toimintaa, ja kun häntä opastetaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisten taitojen oppiminen on yksilöllistä, sillä se on sidoksissa lapsen kehityksen muihin osa-alueisiin kuten kielen kehitykseen. (Kauppila 2005, 132, 135.) Sosiaalisen pätevyyden ja vuorovaikutustaitojen omaksumisessa aikuisten esimerkin lisäksi merkittävä rooli on lapsen omalla oppimiskyvyllä ja aloitteellisuudella. Kohtaamisissaan vuorovaikutustilanteissa lapsi oppii erilaisiin tilanteisiin sopivia käyttäytymismalleja, ja havainnoi ja tulkitsee toisten ihmisten reaktioita. Lapsi oppii hahmottamaan sen, että yh-

dessä sosiaalisessa tilanteessa hyväksyttävä käyttäytymismalli ei pädekään toisessa. Kun lapsi kokee sosiaalisissa oppimistilanteissa onnistumisen iloa ja sen myötä rohkaisumista, hänen vuorovaikutustaitonsa kehittyvät myönteiseen suuntaan. (Huhtanen 2005, 12–13.)

Sosiaaliin taitoihin sisältyvät sanattoman ja sanallisen vuorovaikutuksen eri keinot ja niiden soveltaminen eri tilanteissa. Sen lisäksi, että lapsi osaa jo sanoin ilmaista mielipiteitään ja käydä yhä monipuolisempia keskusteluja, hän harjaantuu sosiaalisissa tilanteissa huomioimaan keskustelukumppaniaan katsein, elein ja toisen asemaan eläytyen. Jo varhain lapsi kykenee tulkitsemaan toisten ihmisten kehonkieltä ja ilmeitä sekä havainnoimaan ja jäljittelemään muiden käyttäytymistä. (Kauppila 2005, 136.)

Leikki-ikään liittyy useimpien lasten kohdalla sosiaalisen ja toiminnallisen ympäristön laajeneminen esimerkiksi päivähoitopaikkaan (Ruoppila 1995, 39). Ennen lapsi kasvoi perheen ja suvun keskellä, mutta nykyään yhä useampi lapsi viettää suuren osan varhaislapsuudestaan päivähoitossa, missä hän oppii myös merkittävän osan vuorovaikutustaidoistaan. Päivähoitopaikka on sosiaalinen yhteisö, jossa aikuisten ja lasten keskinäinen vuorovaikutus on jatkuvaa. Vuorovaikutus ympäristön ja toisten ihmisten kanssa muokkaa lapsen käyttäytymistä ja sosiaalistaa lasta. (Huhtanen 2005, 8–9.) Vertaisryhmissä muiden lasten kanssa toimiessaan lapset oppivat merkittävän tärkeitä vuorovaikutustaitoja ja luovat ystävyysuhteita. Leikki-ikäiselle lapselle ystävyys on positiivinen voimavara, joka voi auttaa lasta esimerkiksi sopeutumisvaikeuksissa ja luo sosiaalisten taitojen harjoittelumiselle, kuten tasa-arvoiselle kohtelulle ja keskinäiselle jakamiselle, turvallisen viitekehyksen. Lasten väliseen ystävyyteen liittyy usein ajatus toisen auttamisesta, vastavuoroisuudesta ja samanlaisista mieltymyksistä. (Kauppila 2005, 139.)

Lasten keskinäisiin suhteisiin ja kaikkiin vuorovaikutustilanteisiin tarvittavien taitojen kehittymisen kannalta leikki on olennaisen tärkeää. Leikkitaidot kehittyvät vain leikkimällä toisten lasten ja aikuisten kanssa, ja monimuotoisten leikkimahdollisuuksien tarjoaminen lapsille onkin yksi kasvattajan tärkeimmistä tehtävistä. Leikki tukee puheen oppimista, vertaisvuorovaikutuksessa harjaantumista, ystävyysuhteiden kehitystä ja toisten huomioonottamista. (Helenius 2008, 65.) Leikissä harjaantuvat yhteistoiminnan

ja viestinnän taidot, joihin sisältyvät sanallinen ja sanaton kommunikaatio (Kauppila 2005, 138).

5.3.4 Hengellisyys lapsuudessa

Vuonna 2005 päivitetystä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään lapsen oikeus omaan kulttuuriin ja uskontoon tai elämäntavoihin. Varhaiskasvatussuunnitelman kasvatuksellisiin orientaatioihin kuuluvat myös eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Eettisen orientaation ytimessä ovat pohdinnat oikeasta ja väärästä, oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvoisesta kohtelusta. Uskonnollis-katsomuksellisen orientaation keskeisiä teemoja ovat uskonnolliset ja hengelliset ilmiöt, tavat ja perinteet. Lapsi kohtaa eettisiä, uskonnollisia ja hengellisiä kysymyksiä ja teemoja jokapäiväisessä elämässään, ja näitä teemoja on mahdollista pohtia arjen tilanteissa lapsen kehitystaso huomioonottaen. Lisäksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan sitä, että lapsi voi ymmärtää ja kokea vertauskuvallisesti ja sanoitta kuvattavia uskonnollisia ja hengellisiä ilmiöitä. Tätä ominaisuutta lapsessa tulee kunnioittaa ja vahvistaa. (Stakes 2005, 28–29.) Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa uskontokasvatuksella on pitkät perinteet, ja päivähoiton uranuurtajien toimintaa sävytti vahva kristillinen vakaumus ja arvopohja. Lasten tutustuttamista raamatunkertomuksiin ja sen sanomaan, sekä kristillisiin juhliin ja perinteisiin pidettiin tärkeänä. Yhtenä kasvatuksen tavoitteena oli synnyttää lapsissa lähimmäisenrakkautta ja luottamusta Jumalan huolenpitoon. (Kallioniemi 2005, 17–18.)

Monimutkaisten teologisten käsitteiden selittämisen sijaan kristinuskon sisältö välittyy lapselle osallisuuden ja tekemisen avulla. Uskonnolliset, hengelliset ja eettiset teemat hahmottuvat lapselle parhaiten kertomusten, laulujen, runojen, leikkien ja pelien avulla. Kristillisen tradition välittämisessä kasvattajilla, niin lapsen vanhemmilla kuin päivähoiton ja seurakunnan työntekijöillä, on tärkeä rooli samoin kuin ulkoisilla tekijöillä. Siihen, millaisen käsityksen lapsi saa hengellisistä ja eettisistä teemoista, vaikuttaa kasvattajan suhtautuminen näihin asioihin. Turvallisessa ja positiivisessa ilmapiirissä ja ympäristössä lapsen on hyvä pohtia ja kysellä häntä mietityttävistä asioista. (Holm 2004. 29–31.) Seurakunnan varhaiskasvatuksessa ja päiväkerhoissa lasten kysymyksille

ja tarpeille pyritään antamaan paljon tilaa ja aikaa (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2010).

Lapsi hahmottaa maailmaa kysymysten kautta. Monimutkaisia hengellisiä ja eettisiä aiheita käsiteltäessä lapsen kysymysten kuuleminen ja tilan antaminen ihmettelylle on tärkeää. (Kantola 2004, 110.) Jokapäiväisen elämän asiat ja tapahtumat saavat syvempiä merkityksiä ja mietityttävät lasta. Syntymä, kuolema, juhlat ja erilaiset elämänmuutokset herättävät usein lapsessa hengellisyyteen ja elämäntattomukseen liittyviä kysymyksiä. (Tirri 2004, 126.) Eettisiä ja hengellisiä kysymyksiä sekä pettymyksiä ja pelkoja käsitellessä raamatunkertomukset voivat tukea ja lohduttaa lasta. Lapsen elämässä jokapäiväisiä ovat kysymykset oikeasta ja väärästä, anteeksiannosta ja toisten huomioimisesta. Alle kouluikäisten lasten kanssa näitä teemoja voidaan lähestyä raamatunkertomusten kautta niistä keskustellen, esimerkiksi Raamatun kultaista sääntöä pohtien. (Wennermark 2004, 140, 142.)

Rukous ja erityisesti iltarukous on monen lapsen kohdalla ensimmäinen hengellinen tapahtuma ja rutiini, jossa kristinuskon sisältö on läsnä. Rukouksessa lapsi voi aavistaa Jumalan läsnäolon, ja kerta toisensa jälkeen toistuva rukous kotona tai päiväkerhossa tuo turvallisuudentunnetta. Erilaiset uskonnolliset symbolit, kuten kynttilät, risti ja kuvat, sekä yhteiset rituaalit, kuten yhteen ääneen lausuttu rukous, kynttilän sytyttäminen, ja yhdessä laulaminen, rikastuttavat yhteisiä hiljentymisen hetkiä. (Jokela 2004, 159–162.) Erityisissä lapsille ja perheille suunnatuissa jumalanpalveluksissa juuri sanaton todellisuus, kuten tilan ja musiikin kauneus, voi antaa lapselle unohtumattomia elämyksiä ja tunteen pyhyden läsnäolosta (Ahtiainen 2004, 154).

5.4 Leikki-ikäisen lapsen maailma

Alle kouluikäisen lapsen elämän täyttää leikki, liikkuminen, tutkiminen ja monipuolinen itsensä ilmaiseminen esimerkiksi taiteen keinoin. Kun lapsi saa toimia itselleen ominaisella ja mielekkäällä tavalla, hänen hyvinvointinsa lisääntyy, ja onnistumisenkokemusten kautta hänen käsityksensä itsestään vahvistuu. Samalla lapsi ilmaisee tunteitaan ja kokemuksiaan monipuolisesti, jolloin aikuisella on mahdollisuus ymmärtää lasta pa-

remmin. Leikki-ikäiselle suunnatun toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa ja lasten kohtaamisessa tulee huomioida lapsille ominaiset olemisen ja toiminnan tavat. (Stakes 2005, 20.)

Leikki ja mielikuvituksen käyttö ovat lapselle mitä ominaisinta toimintaa, joka parhaimmillaan antaa hänelle iloa ja onnistumisenkokemuksia. Leikki on itseisarvo, eikä sen tarkoituksena sinänsä ole oppiminen, mutta leikkiessään lapsi omaksuu uusia taitoja ja jäsentää kokemuksiaan ja havaintojaan. Leikkiminen on useimmiten sosiaalista toimintaa, ja leikkiin osallistuvat lapset määrittelevät ja ohjaavat leikin kulkua. Lapsi saa aiheita leikkiinsä kaikesta kokemastaan ja havaitsemastaan, ja leikki voi antaa sitä katselevalle aikuiselle tietoa siitä, mikä on lapselle merkityksellistä. Usein leikissä sekoituvat todelliset asiat ja tapahtumat ja lapsen oman mielikuvituksen tuotteet. (Stakes 2005, 20–21.) Muodostamiensa mielikuvien kautta lapsi muokkaa todellisuutta toisenlaiseksi, itselleen ymmärrettävämmäksi ja mielekkääksi. Lasten yhteisessä kuvittelussa harjaantuvat yhteistoiminnalliseen tekemiseen tarvittavat taidot, kuten kyky huomioida toisia leikkijöitä. (Hakkarainen 2008, 105–106.)

Lapselle kaikenlainen liikkuminen tuottaa iloa, ja lapsi kehittää liikkumistaitojaan aktiivisesti jokapäiväisissä tilanteissa. Monipuolista liikkumista varten suunnitellut tilat välineineen ja eri tasoineen houkuttelevat lasta tutkimaan ja koettelemaan taitojaan. Yhteinen leikkiminen ja liikkuminen virikkeellisessä tilassa vaikuttavat myönteisesti lasten vertaissuhteiden kehitykseen. (Jakkula 2008, 38–39.) Anttilan mukaan liikkumalla lapsi havainnoi ympäröivää maailmaa, osallistuu siihen ja tutkii sitä. Lapsi liikkuu luonnostaan luovasti ja tutkien, ja tähän havaintoon perustuu luovan liikunnan hyödyntäminen varhaiskasvatuksessa. Lapsi ilmaisee tunteitaan ja kokemuksiaan välittömästi ja kokonaisvaltaisesti kehonkielellä, erilaisten liikkeiden ja eleiden avulla. Kehonkielestä ilmenee se, mitä sanat eivät riitä kuvaamaan. Liikkeen avulla lapsi ilmentää omaa kokemusmaailmaansa aikuisille ja toisille lapsille, ja kehonkieli onkin tärkeä vuorovaikutuksen väline. (Anttila 2009, 17–18.)

Yksi lapselle ominainen ja innostava itseilmaisun kanava on taiteellinen tekeminen ja kokeminen. Varhaiskasvatussuunnitelman esteettinen orientaatio pitää sisällään taidekasvatuksen eri osa-alueita ja niistä lapsille syntyviä kokemuksia, aistimuksia ja tunte-

muksia. Taidekasvatuksen sisältöjä ovat esimerkiksi musiikki, draama, tanssi, kuvallinen ilmaisu, kädentaidot ja lastenkirjallisuus. (Stakes 2005, 23, 28.)

Taidekasvatus näyttäytyy varhaiskasvatuksessa ja leikki-ikäisen lapsen toiminnassa ja elämässä arjen hoito- ja kasvatustilanteissa. Pukiessa, ulkoillessa, syödessä ja nukku-
maan mennessä lapsen kanssa voidaan keksiä tarinoita, laulaa ja loruilla, tai vaikkapa tutkia valoja ja värejä. Taiteellinen ja esteettinen toiminta voi lähteä liikkeelle spontaanisti lapsista itsestään, tai kasvattaja voi ohjata lapsille erilaisista aihepiireistä koostuvia toimintatuokioita. Taiteen kautta tapahtuva oppiminen kehittää lapsen havaitsemiskykyä, ja fyysis-motorisia ja sosiaalisia taitoja. (Ruokonen & Rusanen 2009, 13.) Esimerkiksi musiikkikasvatus tukee lapsen kokonaiskehitystä ja oppimiskykyä. Laulaminen ja musiikin kuunteleminen edesauttavat lapsen kielen ja puheen kehitystä, ja toimivat tukena ja turvallisuudenluojana jokapäiväisissä hoitotilanteissa. (Ruokonen 2008, 22, 24.) Taiteen tekemisestä ja kokemisesta syntyvät elämykset, kuten värit, muodot, tuoksut ja tunteet kehittävät lapsen kaikkia aisteja ja saavat siten aikaan voimakkaita oivalluksen ja ilon kokemuksia (Stakes 2005, 23).

6 IKÄÄNTYMINEN

6.1 Vanhuuden aika- ja kulttuurisidonnaisuus

Vanhuuden määrittelyminen on kulttuurisidonnaista. Kulttuuri ja yhteiskunta vaikuttavat siihen, mistä iästä vanhuus alkaa, miten se perustellaan, miten sitä arvostetaan, ja mikä sen asema on yhteiskunnassa. Yksilökeskeisissä länsimaissa hyvään elämään katsotaan kuuluvan autonomisuus, omatoimisuus, aktiivisuus ja tuottavuus. Nämä arvot suhteutetaan myös ikääntymisen määrittelyyn. Yksilökeskeisen ajattelutavan mukaan vanheneminen alkaa siitä, kun ihminen ei ole enää aktiivinen ja omatoiminen, vaan hänen täytyy turvautua muiden ihmisten tukeen ja apuun. Yhteisölliset kulttuurit taas määrittelevät ihmisen vanhaksi sen perusteella, mikä hänen asemansa perheessä ja yhteisössä on. Vanhuuden raja saattaa tällöin kulkea esimerkiksi isovanhemmuudessa. Yhteisöllisessä kulttuurissa tällaista aseman muutosta pidetään positiivisena asiana ja arvon nousuna. Vanhuuden ollessa arvostettua sitä ei myöskään tarvitse peitellä. (Sarvimäki 2008, 88–89.)

Vanhuus on yksi sosiaalisesti muotoutuneista ikäkatteorioista. Tämä ikäkatteoria nähdään ikäkausijaottelussa usein toiseuden tilana. (Tedre 2007, 99.) Yhteisöt ja yhteiskunnat luovat ikäryhmien eroavaisuuksien perusteella ajattelutapoja siitä, millaisia eri ikäryhmien ihmiset ovat. Eroista, joita ikäryhmien välillä huomataan, tehdään yleistyksiä. Suomalaisessa yhteiskunnassa vanhenemiseen liittyy niin myönteisiä kuin kielteisiä asenteita. Toisaalta ikäihminen nähdään ruumiillisesti ja sosiaalisesti rappeutuvana olentona, toisaalta tiedostetaan hänen mielen viisautensa ja monipuolinen kokemusvarastonsa. (Marin 2003b, 97–98.) Eri elämänvaiheiden päällekkäisyys on saanut aikaan sen, että vanhuutta siirretään yhä kauemmaksi elämäkulussa. Ikä ei enää määrittele niin selvästi kuin ennen sitä, millaista elämäntyyliä tietyn ikäisiltä ihmisiltä odotetaan. Yleisesti ajatellaan, että jokainen työstää omaa ikäidentiteettiään. (Julkunen 2008, 17.)

Vanhuus ja siihen liitetyt käsitykset eivät ole ainoastaan ulkoa annettuja määritelmiä, vaan kunkin ajan ikäihmiset voivat itse vaikuttaa omalla käyttäytymisellään yleisiin käsityksiin siitä, miten vanhuus ymmärretään heidän aikansa yhteiskunnassa. Vanha-

sanan merkitys on kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnaisuutensa lisäksi aikasidonnainen. Samassa yhteiskunnassa eri aikoina vanha-sanalla voi olla eri merkitys ja kaikupohja. Kaikilla ikäihmisillä ei välttämättä ole samanlaista ympäristöä ja samanlaisia edellytyksiä vanhenemiselle, vaikka he eläisivätkin samassa yhteiskunnassa yhtä aikaa. Yhteiskunnan monitasoisuus ja -luokkaisuus näkyvät läpi ihmisen elämän. (Jyrkämä 2008, 276–277, 279.)

Vanhus-käsitteen rajaamiseen käytetään biologisten muutosten sijaan useimmiten kalenteri-ikää. Suomessa vanhuuden rajaksi on piirtynyt eläkeikä eli 65 vuotta. Biologiset vanhenemismuutokset alkavat yleensä vasta 75 ikävuoden jälkeen, minkä perusteella vanhuuden rajaa pitäisi nostaa kymmenellä ikävuodella. (Lipponen 2004, 23.) Vanhuuden alkamisraja vaihtelee yksilöllisesti, ja raja on hyvin häilyvä. Osa 65–74-vuotiaista ihmisistä on fyysiseltä kunnoltaan vielä keski-ikäisiä, osa jo ikäihmisiä. 65–74-vuotiaiden voidaan ajatella olevan siirtymässä keski-ikäisistä kohti ikääntyneitä. (Niemi 2007, 169.)

Ikääntymiseen liitetään lukuisia käsitteitä kuten kolmas ja neljäs ikä, harmaa pantteri, ikäihminen, ikääntynyt, vanhus, eläkeläinen ja seniori. Vuonna 1998 tehdyn Vanhuusbarometrin vastaajien mielestä yli 60-vuotiaita kansalaisia kuvasi parhaiten ikääntymiseen liittyvät termit eli ikääntyneet ihmiset, ikäihmiset ja iäkkäät ihmiset, jotka saivat yhteensä 40 % haastateltujen äänistä. Eläkeläiset -nimitystä piti sopivana 29 % ja seniorikansalaista 16 %. Sen sijaan yli 80-vuotiaista kuvaavimpina ilmaisuina pidettiin edellä mainittuja ikääntymiseen liittyviä termejä (yhteensä 42 %) ja termiä vanhukset (32 %). (Sosiaali- ja terveysministeriö 1999.) Vuonna 1994 tehdystä vanhuusbarometristä selviää, että tuolloin kolme suosituinta ilmausta yli 65-vuotiaille olivat eläkeläinen, ikäihminen ja ikääntynyt. Yli 80-vuotiaista sopivin ilmaus oli vastaajien mielestä vanhus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 1994, 4–5.) Suurin muutos käsitteiden suosiossa tapahtui seniorikansalaisen kohdalla, joka oli vielä vuoden 1994 Vanhuusbarometrin mukaan Suomessa huomattavasti vähemmän käytetty kuin muissa EU-maissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 1999). Käsitteitä vaihtamalla pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen ja suhtautumiseen. Käytettävästä käsitteestä riippuen ihmiseen saatetaan suhtautua eri tavalla. (Julkunen 2008, 18.) Käytettävällä käsitteellä on myös merkitystä

siihen, miten ihminen kokee itseään arvostettavan, ja missä valossa hän näkee itsensä (Helander 2006, 16).

6.2 Vanhenemismuutokset

Ikäihmiset voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään, kolmatta ja neljättä ikää eläviin ihmisiin. Vaikka termit viittaavat ikäjaotteluun, ne eivät jaottele ikäihmisiä iän vaan toiminnallisuuden perusteella. Kolmatta ikää elävä ihminen on jo poissa työelämästä, mutta hän on tarpeeksi terve toteuttaakseen haluamaansa elämäntyyliä. Neljännessä iässä taas ihminen tarvitsee jatkuvaa hoitoa ja tukea elämiseensä. (Marin 2003b, 115.) Ryhmämme ikäihmiset kuuluvat kaikki kolmatta ikää eläviin, sillä heillä ei ole kenelläkään sairauksia, jotka estäisivät aktiivisen elämän elämisen. Kaikissa heissä on kuitenkin tapahtunut joitakin vanhenemiseen liittyviä muutoksia.

Vanhetessa osa toimintakyvyssä tapahtuvista muutoksista liittyy sairauksiin. Osa muutoksista taas kuuluu luonnollisena osana vanhenemiseen. Luonnollisia vanhenemismuutoksia tapahtuu kaikilla toimintakyvyn osa-alueilla. Toimintakyvyn osa-alueet ovat tiiviisti vuorovaikutuksessa toisiinsa, joten yhden osa-alueen heikkeneminen vaikuttaa muihin toimintakyvyn alueisiin. Hitaasti etenevät, usein palautumattomat vanhenemismuutokset ilmenevät jokaisessa ihmisessä ennemmin tai myöhemmin. Vanhenemismuutokset huonontavat ihmisen puolustuskykyä, ja näin ollen ihminen muuttuu haavoituvammaksi. Ikääntyessä toimintakyvyn heikentyminen tapahtuu asteittain. (Eloranta & Punkanen 2008, 9–10.)

6.2.1 Fyysisen toimintakyvyn muutokset

Fyysinen vanheneminen biologisena tapahtumasarjana on aina ihmisen elämälle ja elmistölle haitallista toisin kuin esimerkiksi sosiaalinen ja psyykinen vanheneminen (Koskinen, Aalto, Hakonen & Päivärinta 1998, 91). Toimintavajeiden yleistyminen liittyy vanhenemiseen sairauksien ja normaalien vanhenemismuutosten seurauksena. Fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen niin, että ihminen ei enää pärjää arkielämässä,

yleistyy 75 ikävuoden jälkeen. Yli 80-vuotiaat tarvitsevat yleensä jonkinlaista apua arkielämässään muun muassa pukeutumisessa tai peseytymisessä. (Kauhanen, Myllykangas, Salonen & Nissinen 2007, 232.)

Fysiologisiin vanhenemismuutoksiin kuuluu aistien heikkeneminen (Eloranta & Punkanen 2008, 10–11). Silmän vanhenemismuutosta kutsutaan ikänäköksi. Ikänäköä ovat esimerkiksi lähi- ja hämäränäköjen heikkeneminen ja värinäön muuttuminen. Ikääntymiseen liittyvää kuulon heikkenemistä tapahtuu korkeiden äänien kuulemisessa. Puheen kuuleminen vaikeutuu tilanteissa, joissa ympärillä on puheensorinaa. (Koskinen ym. 1998, 93–94.) Ikääntyessä kuulon tasoittumisen takia hiljaisten äänien kuulemisen hankaluudesta huolimatta kovat äänet voidaan kokea yhtä koviksi tai jopa kovemmiksi kuin ennen (Sorri & Huttunen 2008, 162). Muita aistitoimintojen heikkenemisiä tapahtuu kosketus- ja värinäätunnossa sekä tasapainoaistissa ja koordinaatiokyvyssä (Koskinen ym. 1998, 93–94).

Ikääntyessä rasvakudoksen suhteellisen osuuden kasvaminen kehossa aiheuttaa sen, että rasvattoman kudoksen eli pääasiassa lihaskudoksen osuus pienenee. Lihaksiston suorituskyvyn heikkeneminen näkyy nopeammin alaraajoissa kuin yläraajoissa. Suorituskyvyn heikkenemisen lisäksi ikääntyessä liikkuminen ja kuormituksesta palautuminen vaikeutuvat ja hidastuvat, ketteryys vähenee, ja tasapaino ja nivelten liikkuvuus heikenevät. (Eloranta & Punkanen 2008, 11–12.) Lihaskudoksen väheneminen näkyy myös heikentyneenä kykyinä koordinoida eri lihasryhmien yhtäaikaista toimintaa (Koskinen ym. 1998, 95).

Ikääntymiseen liittyvien fysiologisten muutosten ollessa kehoa rappeuttavia ja elimistön kestävyys heikentäviä ikäihminen sairastuu nuorta ihmistä helpommin niin pitkäaikaisiin kuin äkillisiin lyhytaikaisiin sairauksiin. Ikääntymisen ikäkauden yksi erityispiirteistä on se, että ikäihmisillä on usein monta pitkäaikaista sairautta. Ikäihmisten tavallisimpia pitkäaikaissairauksia ovat muun muassa sydämen vajaatoiminta, sepelvaltimotauti, tuki- ja liikuntaelintaudit sekä erilaiset syöpäsairaudet. (Koskinen ym. 1998, 98.)

6.2.2 Sosiaalisen toimintakyvyn muutokset

Sosiaalinen toimintakyky pitää sisällään niin kyvyn suoriutua erilaisista sosiaalisista rooleista kuin kyvyn toimia yhteisön jäsenenä. Ihmisen sosiaalisesta toimintakyvyn tilasta kertovat hänen sosiaaliset taitonsa, ihmissuhteidensa tila ja sujuvuus, vastuu läheisistä, harrastuneisuus ja osallisuus sekä ylipäättään elämän mielekkyys. (Eloranta & Punkanen 2008, 16–17.) Ikäihmisen sosiaalinen verkosto voi toimia olemassaolollaan ikäihmisen voimavarojen esiintulon mahdollistajana. Ikäihmisen sosiaalinen verkosto rakentaa hänen sosiaalista identiteettiään ja itsearvostustaan ja liittää hänet yhteisöön. (Koskinen ym. 1998, 122–123.) Hyvin toimiva sosiaalinen verkosto voi tukea ikäihmistä selviytymään vanhenemiseen liittyvistä menetyksistä ja vastoinkäymisistä. Toisaalta omassa tai läheisen terveydessä tai toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset voivat vaikeuttaa ikäihmisen sosiaalisten suhteiden ylläpitoa. Esimerkiksi puolison sairastuminen voi rajoittaa ikäihmisen sosiaalista osallistumista. (Tiikkainen & Lyyra 2007, 72–73.)

Ikääntymisen myötä ikäihmisen ja hänen ympäristönsä suhteissa ja odotuksissa häntä itseään kohtaan tapahtuu muutoksia. Tätä ilmiötä kutsutaan sosiaalisiksi vanhenemiseksi. Sosiaalinen vanheneminen näkyy ikääntymiseen liittyvien tapahtumien aiheuttamissa roolien muutoksissa kuten isovanhemmaksi tulossa tai eläkkeelle jäämisessä. Näiden luonnollisten muutoksien edessä ympäröivä yhteiskunta asettaa ikäihmiselle tiettyjä rooliodotuksia. (Eloranta & Punkanen 2008, 17–18.) Sosiaaliseen vanhenemiseen liittyy muutoksen mukanaan tuomien menetysten ohella myös lisääntyneitä voimavaroja. Ikääntyessä ihmisen elämäkokemus ja tieto kasautuvat, jonka myötä voimavarojen vapautumisen mahdollisuudet lisääntyvät. (Koskinen ym. 1998, 118.) Keskimäärin ikäihmisten sosiaalisen kanssakäymisen nähdään olevan tiheää. Ikääntyessä suhteet omiin lapsiin ja lastenlapsiin sekä omiin sisaruksiin ovat merkityksellisiä. (Eloranta & Punkanen 2008, 17–18.) Isovanhemmuus nähdään arvokkaana voimavarana ikäihmiselle, sillä isovanhempana ikäihmisellä on mahdollisuus tarkastella jälkikasvuun ja näin seurata myös elämän jatkuvuutta omassa perheessään ja suvussaan (Koskinen ym. 1998, 129).

6.2.3 Psyykkisen toimintakyvyn muutokset

Ikäihmisen minäkäsitystä tarkasteltaessa voidaan huomata, että psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky vaikuttavat toisiinsa. Minäkäsitykseen sisältyy muun muassa itsetuntemus ja itsearvostus. Ihmisen ikääntyessä yleinen sosiaalisuus arjessa saattaa vähetä sisäänpäin kääntymisen lisääntyessä. Epävarmuus omista kyvyistä ja osaamisesta voi johtaa ihmisen ahdistuneisuuden ja avuttomuuden tilaan. Ikäihmisen psyykkisen hyvinvoinnin kannalta onkin tärkeää, että hänen itseluottamuksensa on kunnossa, sillä itsensä hyväksymällä ja itseensä luottamalla ikäihminen pystyy välttämään toimintakyvyttömyyden, johon ahdistuneisuus ja avuttomuus lopulta johtaisivat. Itsetunnon säilyttämisessä on olennaista, että ikäihminen saa kokea ja tuntea itsensä merkitykselliseksi, hyväksytyksi ja kykeneväksi hallitsemaan omaa elämäänsä edes osittain. (Eloranta & Puncanen 2008, 13.) Toisaalta iän karttuessa itsensä ja elämän ymmärtäminen voi helpottua ja asioita voi olla entistä helpompi suhteuttaa toisiinsa. Itsensä hyväksyntä ja levollisuus oman elämän suhteen ovat niin ikäihmiselle kuin hänen omaisilleen voimavara. (Heikkinen 2007, 131.)

Psyykkisessä toimintakyvyssä keskeisiä ovat kognitiiviset toiminnot eli toiminnot, joita tarvitaan tiedon käsittelyyn, kuten havaitseminen, kielelliset toiminnot, muistaminen ja oppiminen, ongelmanratkaisu sekä ajattelu. Vanhetessa kognitiivisten toimintojen muutokset ovat hyvin yksilökohtaisia. (Suutama & Ruoppila 2007, 117.) Muista vanhenemismuutoksista poiketen kognitiiviset vanhenemismuutokset eivät ole palautumattomia, sillä harjoitellen niiden toimintakykyyn voidaan vaikuttaa myönteisin tuloksin (Eloranta & Puncanen 2008, 15). Useimmiten ensimmäisenä kognitiivisten toimintojen vanhenemismuutokset näkyvät niin kutsutuissa joustavissa kyvyissä, joiden hallitseminen mahdollistaa uuden oppimisen sekä nopean suoriutumisen annetuista tehtävistä (Suutama & Ruoppila 2007, 117). Sen sijaan kiteytyneissä kyvyissä, kuten kielellisten taitojen käytössä, tapahtuu muutoksia vasta 70 ikävuoden jälkeen. Niin kognitiivisen kuin muun psyykkisen toimintakyvyn heikkenemistä voi hidastaa uusia asioita opiskelemalla tai erilaisten harrastusten avulla. (Ruoppila 2003, 123, 125.)

Muistin säilyminen taas liittyy suoraan siihen, miten paljon muistiaines on ollut käytössä elämän aikana. Mitä enemmän ihminen on käyttänyt muistiainestaan, sitä paremmin

muisti myös säilyy ikääntyessä. Useimpien muistilajien kohdalla heikkeneminen, joka olisi yhteydessä ainoastaan luonnolliseen vanhenemiseen, alkaa melko myöhäisessä vaiheessa ja on kohtalaisen vähäistä. Luonnolliseen vanhenemiseen liittyvät muistin muutokset eivät ole esteenä eivätkä juuri hidasta arjesta selviytymistä. (Suutama 2004, 81, 83.) Iän karttuessa ajattelutoiminta hidastuu, konkretisoituu, ja sen joustavuus vähenee. Joustavuuden väheneminen näkyy vaikeutena tarkastella asioita eri näkökulmista tai vaikeutena muuttaa ajattelun suuntaa, jolloin myös ongelmanratkaisukyky heikkenee. (Suutama & Ruoppila 2007, 118.)

6.2.4 Hengellisyys ikääntyessä

Ikäihmisten elämäntarkoitukselliset ajatukset eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, sillä jokaisen hengellinen ja henkinen elämä nousevat elämän aikana omaksutuista kulttuurisista perinteistä. Usko ja hengellinen elämä ovat henkilökohtaisia kokemuksia, jotka liittyvät ikäihmisen elämän kokonaisuuteen. Läpäistessään koko ihmiselämän hengelliset kokemukset ovat sisäkkäin ja limittäin maallisten kokemusten kanssa, joten ne muodostavat yhdessä elämän kokonaisuuden. (Koskinen ym. 1998, 136–137.) Tarpeet hengellisen elämän elvyttämiseen syntyvät usein silloin, kun ihminen on heikoimmillaan kuten sairauksia ja kriisejä kohdatessaan. Myös ikääntyminen vaikuttaa siihen, että oman maailmankatsomuksen ja elämänarvojen tärkeys korostuu. Ikääntyminen ja kuoleman väistämätön läheisyys saavat monet pohtimaan omaa elämäänsä, maailmankatsomustaan ja hengellistä elämäänsä. (Eloranta & Punkanen 2008, 145–146.) Hengellisyudessa on tärkeää sen tuoma toivon näkökulma nykyhetkeen ja tulevaisuuteen (Hanhirva & Aalto 2009, 12).

Hengelliset asiat nähdään ikääntyessä tärkeänä elämän tarkoituksellisuuden lähteenä (Read 2008, 235). Henkilökohtainen hengellinen elämä tuo kuoleman läheisyyden täyttämään ikäihmisen elämään valoa ja myönteisyyttä. Hengellisen elämän avulla ihminen voi saavuttaa sisäisen rauhan ja tasapainon oman elämänsä kanssa. Ikääntyessä ihminen pyrkii etsimään merkityksiä omalle elämälleen ja luomaan ehjää ja kokonaista kuvaa niin elämästään kuin itsestään. (Eloranta & Punkanen 2008, 145–146.) Hengellinen elämä, usko ja oman elämäntarkoituksellisuuden kunnioittaminen voivat auttaa ikäihmistä mu-

kautumaan elämässä tapahtuviin muutoksiin ja löytämään vastauksia niihin liittyvissä kysymyksissä (Koskinen ym. 1998, 137). Kuka minä olen, mikä on elämäni tarkoitus, mihin olen matkalla ja mitä tapahtuu kuoleman jälkeen, ovat merkittäviä kysymyksiä, kun ihminen pohtii omaa olemassaoloaan. (Hanhirova & Aalto 2009, 13.)

7 RYHMÄTOIMINTA

7.1 Ryhmän määritelmä

Ryhmällä on ihmisen elämässä suuri merkitys, sillä jokainen kuuluu elämänsä aikana useisiin eri ryhmiin. Ihminen syntyy ja kasvaa osana perheryhmää ja toimii myöhemmin erilaisten harrasteryhmien, opintoryhmien, työ- ja toimintaryhmien sekä ihmissuhde-ryhmien jäsenenä. Ryhmien koko, kiinteys ja vuorovaikutuksen taso voivat vaihdella, mutta olennaisinta ryhmän määrittelyssä on se, että sen jäsenet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja pyrkivät yhteistä päämäärää kohti. (Kauppila 2005, 85–86.)

Ryhmäksi sanotaan ihmisjoukkoa, jolla on jokin yhteinen tavoite. Ryhmän jäsenet ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, tietävät kuuluvansa ryhmään ja ovat selvillä siitä, mikä ryhmän toiminnan tarkoitus ja päämäärä on. Ryhmätoiminnan tavoitteet voivat olla enemmän tai vähemmän jäsentyneitä. Joidenkin ryhmien tavoitteena on päätyä yhteisen toiminnan avulla johonkin lopputulokseen, toisten ryhmien toiminnassa tärkeintä on ryhmän olemassaolo ja siinä viihtyminen. (Aho & Laine 2004, 203.) Ryhmälle muodostuu oma ryhmäidentiteettinsä ryhmäytymisen ja ryhmän kiinteytymisen eli koheesion myötä. Ryhmän kiinteys on olennaista ryhmän itselleen asettamien toiminnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi, ja se näkyy ryhmätoiminnan lopputuloksia tarkasteltaessa positiivisena voimavarana. (Kauppila 2005, 86.)

Hyvin toimivalle ryhmälle tyypillistä on vahva yhteenkuuluvuudentunne ja toinen toistaan tukeva ja rohkaiseva ilmapiiri ryhmän jäsenten kesken. Myönteisellä ilmapiirillä on merkittävä vaikutus koko ryhmän ja yksittäisen ryhmän jäsenen viihtyvyyden ja tehokkaan toiminnan kannalta. Ryhmätoiminnan jatkuessa ryhmän sisällä syntyy oma normistonsa ja kulttuurinsa. Ryhmän sosiaalinen kulttuuri tarkoittaa sitä, että ryhmän jäsenillä on tietynlaisia ryhmän sisäisiin vuorovaikutustilanteisiin liittyviä käyttäytymistapoja ja pelisääntöjä, jotka kaikki ryhmäläiset tuntevat ja joiden mukaan he toimivat. (Aho & Laine 2004, 203–204, 207.) Jäsenten sitoutuneisuus ryhmään vaikuttaa myönteisesti ryhmän sisäiseen ilmapiiriin ja edistää yhdessä tekemisen ja oppimisen onnistumista (Repo-Kaarento 2007, 58). Muita toimivan ryhmän tunnusmerkkejä ovat riittä-

vän avoin ja rakentava vuorovaikutus, ja ryhmän jäsenten pyrkimys ymmärtää toinen toisiaan. Ryhmän sisäisissä päätöksissä pyritään yksimielisyyteen ja joustavuuteen huomioiden kaikki osapuolet. Ryhmän jäsenet pystyvät käsittelemään palautetta ja oppimaan siitä, ja ottavat vastuuta ryhmän toiminnasta. Hyvin toimivassa ryhmässä ryhmän sisäiset ristiriidat tai ongelmat eivät korostu. (Kauppila 2005, 107–108.)

7.2 Ryhmän ulkoiset rakenteet

Toimiakseen ryhmä tarvitsee selkeät ulkoiset rakenteet, jotka ovat ryhmätoiminnan tavoitteiden kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisia. Ulkoisiin rakenteisiin lukeutuvat kokoontumistila ja toiminnalle varattava aika, ryhmäkoko, ryhmäläisten sitoutuminen ryhmään sekä kokoontumistiheys. Ryhmän tarkoituksen mukaan valittu rauhallinen ja pelkistetty tai vaihtoehtoisesti virikkeellinen kokoontumistila edesauttaa toiminnan sujuvuutta ja tarjoaa mahdollisuuksia erilaisille työskentelytavoille. Varsinkin suljetun ryhmän kannalta on tärkeää, että ryhmä saa kokoontua rauhassa ilman, että ulkopuoliset tietävät ketä ryhmään kuuluu, ja mitä siellä tapahtuu. Myös toiminnalle varatun ajan merkitys ryhmän yhtenäisyydelle ja toiminnan tavoitteellisuudelle on olennaisen tärkeä. Ryhmäkokoontumisen aloittamisessa ja lopettamisessa tulee noudattaa täsmällisyyttä ja selkeyttä, sillä aikarajojen löystyminen voi vaikuttaa ryhmän kiinteyteen hajotavasti. (Niemistö 2004, 51–52.)

Ryhmän kokoontumistiheys ja toiminnan kokonaiskesto ovat riippuvaisia ryhmän tarkoituksesta ja päämääristä. Esimerkiksi erilaisissa ihmissuhde- ja terapiaryhmissä toiminnan riittävä kesto ja tiheään järjestetyt kokoontumiset vaikuttavat myönteisesti ryhmädynamiikkaan ja yksittäisten ryhmäläisten viihtyvyyteen. Kokoontumisten säännöllisyys tuo selkeyttä ryhmän jäsenten elämään, ja kokoontumisista tulee luonnollinen osa arkea. Kun ryhmäläisille jo toiminnan alkaessa tiedotetaan selkeästi toiminnan ulkoisista rakenteista, kuten kokoontumisajasta ja -paikasta, heidän on helpompi ja miellyttävämpi sitoutua toimintaan ja rakenteiden noudattamiseen. (Niemistö 2004, 52–55, 62.)

Kuten muut ryhmän ulkoiset rakenteet, myös ryhmän koko riippuu ryhmän perustehtävästä ja tavoitteista. Ryhmä voi olla pienryhmä, jossa on noin 5–12 jäsentä, keskikokoi-

nen ryhmä, jonka jäsenmäärä on noin 20 henkilöä tai suurryhmä, jossa on yli 20 osanottajaa. (Niemistö 2004, 57.) Ryhmätoiminta voi olla suunnattu jollekin tietylle kohde-ryhmälle, esimerkiksi ikäihmisille tai pienten lasten vanhemmille, mutta se voi myös koostua hyvin erilaisissa elämäntilanteissa olevista ja eri-ikäisistä henkilöistä. Ryhmä voi olla avoin ryhmä, jonka kokoonpano voi vaihdella, ja johon voidaan ottaa uusia jäseniä poislähtevien tilalle, tai kiinteä suljettu ryhmä, jonka osallistujina ovat samat henkilöt toiminnan alusta loppuun saakka. (Ahonen, Danouzi, Euramaa & Hyvönen ym. 2001, 15–16.) Erilaiset ihmissuhde-, terapia- ja kuntoutusryhmät, joissa käsitellään ryhmän jäsenten henkilökohtaisia asioita, ovat useimmiten suljettuja pienryhmiä, sillä niissä ryhmän yksilöt ja heidän henkilökohtaiset asiansa saavat enemmän tilaa ja huomiota (Niemistö 2004, 58, 61).

7.3 Ryhmän ohjaaminen

Ryhmän ohjaajan rooli ryhmätoiminnassa on johtaa toimintaa ja sen kulkua. Ohjaajan vastuulla on, että ryhmä työskentelee sille asetetun perustehtävän mukaan tavoitteet huomioonottaen. Samalla perustehtävä siis määrittelee ohjaajan roolia ryhmässä. Ohjaaja voi huolehtia ryhmätoiminnasta monin eri keinoin. Näitä keinoja ovat esimerkiksi avoin ja aiheella rajattu keskustelu, erilaiset harjoitukset ja toiminnallisuus. (Niemistö 2004, 67.)

Ohjaajan rooliin kuuluu myös valmistelevien toimenpiteiden toteuttaminen. Näitä ovat muun muassa ryhmätoiminnan tarkempi suunnittelu, tarvittavista sopimuksista huolehtiminen, käytännön valmistelut ja ryhmäläisten valinta. Kun ryhmätoiminta on alkamassa, ohjaajan tulee huomioida oma ja ryhmän virittäytyminen toimintaan ja sen perustehtävään. (Niemistö 2004, 69, 79.) Ryhmän ohjaajan tehtävänä on luoda sopivat olosuhteet ryhmän toiminnalle ja pyrkiä mahdollistamaan luottamuksellisen ilmapiirin syntyminen (Ahonen ym. 2001, 28). Alussa ohjaajan tulisi sopia ryhmäläisten kanssa ryhmätoiminnassa noudatettavista säännöistä ja huolehtia siitä, että ryhmäläiset liittyvät ryhmään (Niemistö 2004, 79).

Ryhmän ohjaajan tehtäviin kuuluu suunnan näyttäminen, organisointi, palautteen antaminen, resurssien hankkiminen ja riittävän tiedon välittäminen. Palautteen antaminen ja riittävän tiedon välittäminen ohjaavat ryhmän tavoitteellista toimintaa. Resurssien hankkiminen taas on välttämätön asia ryhmän olemassaolon ja toiminnan kannalta. (Kopakkala 2005, 89.) Ryhmän ohjauksen rinnalla ohjaajan on hyvä havainnoida ja selvittää itselleen ryhmäkokonaisuudessa ja yksittäisissä ryhmäläisissä tapahtuvia muutoksia. Ohjaajan tulee kiinnittää erityishuomiota siihen, miten hänen ohjaustoimintansa vaikuttaa ryhmään ja sen jäseniin. Tiedostamalla ohjaustoimintansa vaikutukset ohjaaja pystyy ennaltaehkäisemään ohjausvirheiden tapahtumista, jolloin ryhmätoiminnan vaikutuksetkin ovat todennäköisemmin hyödyllisiä eikä haitallisia. (Niemistö 2004, 183.)

7.4 Sosiaaliset suhteet ja roolit ryhmässä

Ryhmätoiminnassa syntyvät sosiaaliset suhteet ehkäisevät syrjäytymistä ja tukevat itsetuntoa. Ryhmän jäsenenä olo mahdollistaa vertaistuen antamisen ja saamisen ja sen kautta ryhmän jäsenten voimaantumisen. Ryhmätoiminnan ohjaajan tehtävänä on luoda toiminnalle hyvät puitteet ja pyrkiä kaikin tavoin vaikuttamaan luottamuksellisen ilmapiiirin syntymiseen. Ennen kaikkea ryhmätoiminnan onnistumisen perustana on kuitenkin ryhmän jäsenten välinen toimiva vuorovaikutus. (Ahonen ym. 2001, 14, 28.)

Ryhmän sisäinen vuorovaikutus ja ryhmädynamiikka synnyttävät ja muokkaavat rooleja, joita ryhmän jäsenillä on ryhmässä. Roolit muotoutuvat osittain sillä perusteella, minkälaisia tehtäviä ryhmäläiset saavat, mutta niihin vaikuttavat olennaisesti myös ryhmäläisten taustat, persoonalliset taipumukset ja asenteet. (Kauppila 2005, 92–93.)

7.5 Ryhmäprosessi

Ryhmän jäsenten keskinäinen sanallinen ja sanaton vuorovaikutus muokkaavat ryhmän rakenteita ja toimintaa. Niemistö toteaa, että jokaisella ryhmällä on jokin perustehtävä jonka mukaan se toimii, mutta sen lisäksi ryhmän sisällä tapahtuu paljon muutakin kuin ryhmän tavoitteen tai tarkoituksen mukaista toimintaa. Ryhmädynamiikaksi kutsutaan

ilmiöitä, joissa ryhmän jäsenet vaikuttavat toisiinsa eri tavoin kohdistamalla toisiinsa erilaisia tunteita ja tekoja. Osa tunteista ja teoista on tiedostettuja ja osa tiedostamattomia. Ryhmän sisällä tapahtuvia kokonaistoiminnan muutoksia ja tapahtumia kuvataan ryhmäprosessin avulla. Ryhmäprosessin käsite sisältää ajatuksen, että ryhmä muuttuu ja kehittyy koko elinkaarensa ajan. (Niemistö 2000, 17–18, 20–21.)

Kauppila esittelee yhden teorian ryhmäprosessin vaiheista ja ryhmän sisäisten rakenteiden muutoksista. Ryhmätoiminnan alkaessa ryhmän jäsenet aloittavat yhteisen toiminnan. Ryhmäytyminen alkaa, osanottajien vuorovaikutus toisiaan kohtaan muuttuu, ja ryhmä käy läpi erilaisia vaiheita. Ryhmäprosessissa on tunnistettavissa viisi vaihetta: muotoutumisvaihe, kuohuntavaihe, yhteistoiminnan syntymisen vaihe, kypsän toiminnan vaihe ja ryhmän hajoamisvaihe. Ryhmäprosessin etenemiseen vaikuttavat monet ryhmän sisäiset ja ulkoiset rakenteet, jotka voivat edistää tai hidastaa prosessin kulkua. (Kauppila 2005, 97.)

Ensimmäisessä vaiheessa, jota kutsutaan ryhmän muotoutumisvaiheeksi, ryhmän jäsenet tarkkailevat toisiaan ja tilannetta. Heidän vuorovaikutuksensa on varovaista ja etäistä, mutta he odottavat toisiltaan aloitteita ja ovat toiveikkaita. Ryhmäläiset pyrkivät muodostamaan käsityksiä siitä, minkälaisia muut ryhmäläiset ovat. Ryhmän tavoitteita, sääntöjä ja toimintatapoja aletaan hahmotella. Muotoutumisvaiheessa ryhmän ohjaajalla on tärkeä rooli erityisesti ryhmäytymisen edesauttamisessa. (Kauppila 2005, 97.)

Kuohuntavaiheessa ryhmän sisällä alkaa ilmetä erilaisia näkemyksiä ja mielipiteitä, joiden yhteensovittaminen voi olla haasteellista. Ristiriidat pitäisi pystyä ratkaisemaan asiallisesti, mutta ratkaisun löytymistä vaikeuttaa se, ettei ryhmä ole toiminut yhdessä tarpeeksi kauan. Tässä vaiheessa ryhmän jäsenten roolit usein selkiytyvät ja ryhmästä on helppo erottaa erilaisia rooleja, kuten sovittelijan tai ongelmanratkaisijan roolit. Konfliktit koettelevat ryhmän yhtenäisyyttä ja ongelmanratkaisukykyä, jolloin ryhmäläisillä on mahdollisuus oppia tuntemaan paremmin toinen toisiaan ja ryhmän lainalaisuuksia. (Kauppila 2005, 97–98.)

Kolmannessa eli yhteistoiminnan syntymisen vaiheessa ryhmän toiminta vakiintuu ja yhtenäistyy. Kaikki ryhmän jäsenet ovat selvillä ryhmän tavoitteista, toimintatavoista ja

omasta roolistaan ryhmässä. Jäsenten välillä vallitsee yhteenkuuluvuudentunne, ja yhteistyö on tasapainoista. Ryhmäläiset alkavat ilmaista itseään rohkeammin, ja vuorovaikutus on yhä luonnollisempaa. Yhteiseen tavoitteeseen pääseminen on olennaista, ja sitä kohti pyritään. Tyypillistä tälle vaiheelle on ristiriitojen vältteleminen ja ryhmän positiivisten puolien korostaminen. (Kauppila 2005, 98.)

Kypsän toiminnan vaiheessa ryhmän toiminta on hyvin selkiytynyttä, ja roolit ryhmän sisällä ovat pysyviä. Jäsenet ovat sitoutuneet toimintaan ja tuntevat yhä paremmin toistensa vahvuuksia ja kykyjä. Ristiriitoja ei vältellä, ja ne kyetään ratkaisemaan rakentavasti. Vuorovaikutus on avointa ja joustavampaa kuin aiemmissa vaiheissa, jolloin kunkin ryhmän jäsenen luovuudella on paremmat mahdollisuudet saada tilaa. (Kauppila 2005, 98–99.)

Viimeinen vaihe on ryhmän hajoamisen vaihe, jolloin ryhmä on saavuttanut tavoitteen, tai sille varattu yhteinen aika loppuu. Useimmiten ryhmän hajoaminen on ollut tiedossa, ja jäsenet ovat voineet varautua siihen etukäteen, jolloin se on henkisesti helppoa. Joillekin ryhmäläisille ryhmän loppuminen ja ihmissuhteiden katkeaminen voi olla ahdistusta ja haikeutta aiheuttava kokemus. Toisinaan ryhmätoiminnan aikana syntyneet ihmissuhteet säilyvät ja ryhmäläiset saattavat jatkaa kokoontumisia muissa merkeissä. (Kauppila 2005, 99.)

8 RYHMÄTOIMINNAN TOTEUTUS

8.1 Ryhmätoiminnan suunnittelu

Syksyllä 2009 viimeistellessämme hankesuunnitelmaa, aloitimme teoriaosuuden työstämisen ja ryhmätoiminnan alustavan suunnittelun. Tapasimme yhteyshenkilöitä yhteisessä palaverissa sekä vierailimme Ystävänkammarissa. Yhteyshenkilöitämme avustuksella aloimme etsiä päiväkerhosta ja päiväpiireistä osallistujia ryhmätoimintaamme.

Suunnitellessamme ryhmätoimintaa ajattelimme, että sopivan kokoinen ryhmä voisi muodostua viidestä ikäihmisestä ja viidestä lapsesta. Toivoimme, että ikäihmisiä ja lapsia olisi yhtä monta, jotta pystyisimme tarvittaessa työskentelemään pareissa. Päädyimme kymmeneen ryhmäläiseen, koska se oli mielestämme sopiva määrä tilaan ja toiminnan tavoitteisiin nähden. Koimme, että kymmenen hengen ryhmä olisi sopiva meidän kahden ohjaajan hallittavaksi. Repo-Kaarenton mukaan mitä suurempi ryhmä on, sitä vähemmän sen jäsenille jää tilaa puhua. Suuressa ryhmässä äänekkäimmät, nopeimmat ja rohkeimmat ryhmäläiset saavat muita helpommin itselleen puheenvuoron. (Repo-Kaarento 2007, 109.) Suuremman ryhmän ohjaaminen olisi siis saattanut jättää joitakin ryhmäläisiä kokonaan huomiotta äänekkäimpien hallitessa keskustelua.

Koska toimintamme oli ryhmälähtöistä ja osallistujia aktivoivaa, meille oli tärkeää, että ikääntyneet olivat sekä fyysisesti että psyykkisesti toimintakykyisiä. Odotimme heiltä valmiutta sitoutua ryhmän toimintaan ja intoa työskennellä lasten kanssa. Toinen meistä tavoittelee lastentarhanopettajan kelpoisuutta, joten ryhmän lasten tuli olla varhaiskasvatuspalveluita käyttäviä 2–8-vuotiaita lapsia. Seurakunnan keskustan alueen päiväkerhon lastenohjaajat kyselivät päiväkerholaisiltaan ja heidän vanhemmiltaan halukkuutta osallistua ryhmäämme.

Vuoden 2009 joulukuussa lastenohjaajat olivat tavoittaneet kaikki viisi ryhmäämme osallistuvaa lasta, kaksi poikaa ja kolme tyttöä. Yritimme koota ryhmän ikäihmiset maanantaisin kokoontuvasta Ystävänkammari-nimisestä ikäihmisten päiväpiiristä, jossa

käy aktiivisesti noin 20 naispuolista ikäihmistä. Päiväpiiristä saimme kaksi ikäihmistä ryhmäämme. Seurakunnan diakoniatyöntekijä Leena Syvälahti kävi kertomassa hankkeestamme torstaisin kokoontuvassa ikäihmisten päiväpiirissä, josta ilmoittautui mukaan ryhmään kolme vapaaehtoista ikäihmistä. Näin meillä oli koossa viisi naispuolista ikäihmistä. Olisimme toivoneet, että ryhmässämme olisi ollut mukana myös miespuolisia ikäihmisiä, mutta kyselyistä huolimatta emme saaneet ketään ryhmätoiminnasta kiinnostunutta miestä mukaan.

Ryhmäläisten selvittyä, otimme yhteyttä viiteen toimintaan mukaan lupautuneeseen ikäihmiseen kertoaksemme heille tarkemmin ryhmätoiminnasta, sen tarkoituksesta ja aikataulusta. Liitteenä on taulukko opinnäytetyömme etenemisestä (LIITE 1). Solmimme niin ikäihmisten kuin lasten vanhempien kanssa sopimukset ryhmätoimintaan osallistumisesta, ja samalla pyysimme luvat valokuvaamiseen ja videointiin havainnoinnin helpottamiseksi (LIITE 2).

8.2. Ryhmätoiminnan toteutus

Meidän tuli huomioida lasten perheet hankkeemme toteutuksessa, koska työskentelimme pienten lasten kanssa. Kohtasimme lasten vanhempia heidän tuodessaan ja hakiesaan lapsia. Tiedotimme heille ryhmän toiminnasta heitä tavatessamme ja informaatiota sisältävien kirjeiden kautta. Toinen päiväkerhon lastenohjaajista oli samassa tilassa kanssamme ryhmän kokoontuessa, jolloin hän oli tarvittaessa avuksi ja pystyi tarkkailemaan ryhmätilanteiden kulkua.

Ryhmä kokoontui kuusi kertaa vuoden 2010 tammi-helmikuun aikana. Päädyimme kuuteen kokoontumiskertaan, koska siinä ajassa ryhmäläiset ehtivät tutustua toisiinsa, ja ehdimme toteuttaa monipuolista toimintaa. Alkuperäinen tarkoitus oli kokoontua seitsemän kertaa, mutta viimeinen kokoontumiskerta jätettiin pois, koska lastenohjaajilla oli työhön liittyvä koulutuspäivä, ja lapsilla perheineen alkoi tuolloin hiihtoloma. Kokoon- tumiskertojen väheneminen yhdellä ei kuitenkaan vaikuttanut olennaisesti ryhmän tavoitteiden saavuttamiseen.

Ryhmä kokoontui Seurakuntakeskuksen päiväkerhotiloissa. Päädyimme toteuttamaan ryhmän päiväkerhotiloissa, koska se oli ryhmän lapsille jo ennestään tuttu paikka, ja koska siellä oli pöytätilaa kädentöitä varten sekä avointa tilaa leikeille ja liikkumiselle. Tavoitteenamme oli selvittää mahdollisimman vähillä materiaalikuluilla ja käyttää jo seurakunnassa valmiina olleita työvälineitä ja tarvikkeita. Saimme hyödyntää päiväkerhon materiaaleja kuten piirustusvälineitä, askartelutarvikkeita, satukirjoja, soittimia ja cd-levyjä.

Koska hankkeemme yhteistyökumppani oli seurakunta ja meidät vihitään seurakunnan virkaan, koimme, että hengellisyyden tuli näkyä ryhmätoiminnassa. Päätimme, että alkuhartauksista tulisi kerhokokoonantumisia yhdistävä toiminto. Hartauksien teemat seurasivat kirkkopyhiä ja kerhokokoonntumistemme teemoja. Toivoimme, että alkuhartaudet tukisivat päiväkerhossa toteutettua kristillistä kasvatustyötä ja toisivat esille kristillisiä perinteitä ja arvoja. Hartauksien avulla pyrimme luomaan työskentelyyn selkeyttä ja jatkuvuutta, koska se on mielestämme tärkeää lasten ja ikäihmisten kanssa työskennellessä. Jatkuvuudella tarkoitamme toiminnan johdonmukaista etenemistä ja rutiineja. Arvioimme, että ryhmätoiminnan pysyvät raamit antaisivat ryhmäläisille turvan tunnetta, kun he pystyisivät asennoitumaan ennalta siihen, mitä kerhokokoonntumisissa olisi odotettavissa.

Seuraavaksi kuvaamme Lohjan seurakunnassa toteuttamiamme kerhokokoonntumisia, joiden tarkemmat ohjelmarungot löytyvät liitteistä (LIITE 3). Käytämme ryhmätoimintaa kuvatessamme ryhmän kokoontumisista kerho-nimeä, koska ryhmäläiset päättivät kutsua toimintaa Lystikerhoksi. Kerho-nimitys oli ryhmätoimintaa tutumpi nimitys kummallekin ikäryhmälle, ja kerho-sanaa käytettiin ryhmätoiminnasta jo ennen yhteistä päätöstä ryhmän nimestä. Kerhokokoonntumisten kuvaamisessa käytämme suoria lainauksia lasten ja ikäihmisten keskusteluista, joita kirjasimme ylös toimintaa havainnoidesamme. Kun puhujana on lapsi, käytämme hänestä lyhennettä L ja ikäihmisen puhuessa lyhennettä I.

8.2.1 Ensimmäinen kerhokokoontuminen – Tutustumista

Ensimmäinen kerhokokoontuminen (tarkempi ohjelma LIITE 3) oli 11.1.2010, ja sinne saapuivat kaikki viisi ikäihmistä, ja viidestä lapsesta neljä tuotiin paikalle. Suurin osa ryhmäläisistä oli vieraita toisilleen, joten ensimmäinen kerhokokoontuminen kului tutustussa. Tavoitteenamme oli tutustumisen kautta alkaa rakentaa jo ensimmäisellä kerholla ryhmään turvallisuuden ja luottamuksen tunnetta. Valmistelimme toimintoja ensimmäiseen kerhokokoontumiseen sillä perusteella, että ne olisivat mahdollisimman yksinkertaisia ja helppoja osallistuttaviksi, loisivat ryhmään yhteenkuuluvuutta ja turvallisuudentunteita sekä antaisivat edellytyksiä tulevaan parityöskentelyyn.

Aloitimme kerhokokoontumisen esittelemällä itsemme ja hankkeemme, jonka jälkeen jokainen ryhmäläinen sai esitellä itsensä. Jotkut ryhmäläisistä olivat ennen kerhon alkua esittäytyneet toisilleen ja vaihtaneet kuulumisia. Ikäihmiset tutustuivat innokkaasti lapsiin esittämällä heille kysymyksiä ja kehumalla heitä. Kaksi lapsista vastaili reippaasti esitettyihin kysymyksiin, kun taas kaksi muuta tarkkaili tilannetta hiljaa. Esittelyn jälkeen pidimme hartauden, jossa aiheena oli edellisviikolla vietetty loppiaisen. Hartauden ajaksi kaikki hiljentyivät kuuntelemaan, ja huomasimme, että hartaushetki oli lapsillekin ennestään tuttu käytäntö. Laulettuamme yhdessä rukoilimme hartauden lopuksi yhteisen rukouksen. Tilanne sai joidenkin ikäihmisten silmät kyyneliin.

Olimme valinneet ensimmäiseen kerhokokoontumiseen joitakin perinteisiä piiri- ja lauleikkejä sekä yhden tutustumisleikin yhdessä leikittäviksi. Yritimme valita sellaisia lauluja, jotka olisivat ennestään tuttuja suurimmalle osalle ryhmästä, joissa olisi helpot sanat ja leikit, ja joissa pääsisi hauskanpidon varjolla vuorovaikutukseen muiden ryhmäläisten kanssa. Pruukin mukaan yhdessä laulamiseen liittyy sosiaalisia merkityksiä, kuten jännityksen poistumista ja yhteishengen luomista. Yhteislaulu voi toimia energiaa lisäävänä mutta myös tunnelmaa rauhoittavana elementtinä riippuen tilanteesta. Leikin kautta taas pystytään vapauttamaan energiaa ja purkamaan jännitystä samalla edistäen tutustumista, vuorovaikutuksen syntymistä sekä sosiaalisten taitojen ja yhteistyökyvyn kehittymistä. (Pruuki 2008, 125 & 143–144.) Kaikki ryhmäläiset osallistuivat leikkeihin, eikä ketään tarvinnut suostutella mukaan. Tutustumisleikki sisälsi nimien opettelua ja omasta itsestä kertomista. Päädyimme tähän leikkiin, koska se oli yksinkertainen ja

siinä jokainen pääsi esittäytymään, mutta kenenkään ei tarvinnut olla pitkään esillä. Leikin aikana lapset saivat ikäihmisiltä kehuja ja silityksiä. Kaksi lapsista osallistui leikkiin varoen ottamatta katsekontaktia muihin. Toiset kaksi taas lähtivät leikkiin mukaan avoimemmin.

Jotta sukupolvien kohtaaminen olisi seuraavilla kerroilla helpompaa, päätimme jakaa ryhmäläiset pareihin. Ajattelimme, että vuorovaikutusta syntyisi luontevammin, jos jokaisella olisi yksi henkilö, johon voisi tutustua paremmin. Oman parin kanssa työskentelyn toivoimme lisäävän ikäihmisten merkityksekkyyden tunnetta, ja lasten kunnioitusta ikäihmisiä kohtaan. Halusimme saada parityöskentelyn heti käyntiin, joten parien arvonnin jälkeen ohjeistimme heitä tekemään pareittain samanlaiset nimilaput. Koska lapsia oli ikäihmisiä vähemmän yhden lapsen ollessa poissa, yksi ikäihmistä teki oman ja parinsa nimilaput yksin. Rohkaisimme häntä askartelemaan yhdessä toisen parin kanssa.

Nimilappuja tehdessä muutaman parin kohdalla vuorovaikutus painottui enemmän yhdessä tekemiseen, kun taas toisilla syntyi vuoropuhelua siitä, mitä nimilappuihin piirretäisiin, ja miten ne toteutettaisiin. Leikittäessä ja nimilappuja askarreltaessa ikäihmiset kehuivat lasten suorituksia. Nimilappujen teon jälkeen lauloimme ja leikimme pareittain, mikä edelleen tutustutti pareja toisiinsa. Samainen ikäihminen jäi taas ilman paria. Laulun jälkeen leikimme toisen tutustumisleikin, jota osa lapsista ei heti ymmärtänyt, mutta muutaman esimerkin jälkeen leikki alkoi sujua. Lopuksi lauloimme vielä yhdessä loppulaulun, ja yksi ikäihmisistä jakoi kaikille ryhmäläisille itse tekemiään pipareita.

8.2.2 Toinen kerhokokoontuminen – Taiteiden tutuksi

Toisessa kokoontumisessa paikalla olivat kaikki ryhmäläiset lukuun ottamatta lasta, joka oli poissa myös ensimmäisellä kerralla. Istumaan asettuessaan ryhmäläiset kertoivat kuulumisistaan ja viikonlopun tapahtumista. Yksi lapsista kertoi olleensa pulkkamäessä, jolloin ryhmäläiset alkoivat keskustella ulkoilusta ja talvisesta säästä. Keskustelu eteni pääasiassa siten, että ikäihmiset kysyivät lapsilta kysymyksiä, ja nämä vastasivat hymyin ja varovasti nyökkäillen.

Alkuhartauden teemana oli luonto ja Jumala kaiken olevan luojana. Kuuntelimme lasten hengellisen laulun ja teemaan liittyvän hartaustekstin, ja rukoilimme yhdessä. Hartauden jälkeen kertosimme ryhmäläisten nimiä edelliseltä kerralta tutulla leikillä, jossa pehmolelu kiersi piirissä, ja jokainen kertoi vuorollaan oman nimensä ja vastasi ennalta esitettyyn kysymykseen. Eräs lapsista puhui hyvin hiljaisella äänellä, jolloin yksi ikäihmisistä kehotti häntä puhumaan kovempaa. Lapsi näytti hämmentyvän ja alkoi itkeä eikä halunnut enää sanoa vastausta kysymykseen. Kun tulimme ensimmäisen kierroksen loppuun, päätimme lopettaa leikin ja siirtyä musiikkimaalaukseen, jotta samainen lapsi ei joutuisi toistamiseen hämmentävään tilanteeseen.

Valitsimme toisen kokoontumisen toiminnalliseksi osuudeksi musiikkimaalauksen, sillä moni ryhmäläinen oli edellisellä kerralla ilmaissut kiinnostuksensa piirtämiseen ja maalaamiseen. Jotkut lapsista kertoivat käyvänsä kuvataidekerhossa tai piirtelevänsä kotona. Osa ikäihmisistä oli aikaisemmin harrastanut maalaamista. Myös niille ryhmäläisille, jotka eivät olleet harrastaneet kuvallista ilmaisua, halusimme tarjota uuden kokemuksen sallivassa ilmapiirissä. Mielestämme hiljainen yhdessäolo on yksi tärkeä vuorovaikutuksen muoto, joka huomioi niitä ryhmäläisiä, joille läsnäolo ja yhdessä toimiminen on luontevampaa kuin puhuminen.

Savan mukaan taiteen kautta on mahdollista tuntea osallisuutta. Taide on yksilöllistä ja yhteistä toimintaa, jonka avulla voi vaikuttaa toisiin ja tulla itse vaikutetuksi. Osallistava taidekasvatus antaa mahdollisuuden ilmaista itseään ja tehdä omaa toimintaansa näkyväksi itselleen sopivilla keinoilla. Taiteen avulla voi käsitellä kokemuksia ja tunteita turvallisesti. (Sava 2004, 109, 192–194.) Musiikkimaalauksen taustalle valitsimme soimaan rauhallista klassista musiikkia, jonka tarkoituksena on Pruukin mukaan herättää ryhmäläisissä tunteita ja mielikuvia, edesauttaa keskittymistä ja luoda positiivista tunnelmaa (Pruuki 2008, 124).

Yksi ikäihmisistä luki ääneen lyhyen luontoaiheisen sadun, jonka tarkoituksena oli antaa ryhmäläisille ideoita tulevaa maalaustehtävää varten ja sadun lukeneelle ikäihmiselle tunne siitä, että hän voi tuoda oman osuutensa ryhmän toimintaan. Ryhmäläiset kuuntelivat sadun ja asettuivat sen jälkeen istumaan pöytien ääreen parinsa viereen. Kaikki

maalasivat keskittyneesti ja hiljaa välillä silmäillen toisten töitä. Jotkut ikäihmisistä kommentoivat jo työskentelyvaiheessa vieressään istuvien lasten maalauksia.

I: Onpa siinä kauniita värejä.

I: Mitä tämä esittää?

Lapset vastasivat kysymyksiin ja reagoivat ikäihmisten rohkaiseviin kommentteihin hymyin, mutta he eivät itse kyselleet tai kommentoineet toisten maalauksia. Vuorovai-
kus ilmeni lähinnä muiden työskentelyn tarkkailuna ja työvälineiden ojenteluna toisil-
le.

Me istuimme ryhmäläisten kanssa pöydissä, maalasimme ja viritimme keskustelua maa-
lauksista. Ikäihmiset keskustelivat keskenään aihepiireistä, jotka olivat selkeästi lapsille
vieraita. Kiinnitimme huomiota tähän, ja pyrimme saamaan myös lapset keskustelemaan
kyselemällä heiltä heidän maalauksistaan, jolloin lapset kertoivat ajatuksistaan mielel-
lään. Tämä sai jotkut ikäihmisistä puhelemaan lasten kanssa rohkeammin. Ikäihmisten
kertoessa maalauksistaan jotkut lapsista kuuntelivat ja tarkkailivat osan jatkaessa omien
maalaustensa viimeistelyä.

Musiikkimaalauksen jälkeen siirryimme jälleen istumaan, ja lapset selasivat kirjoja
ikäihmisten tarkkaillessa heitä. Tytöt olivat valinneet Barbie-kirjat, joista alkoi keskus-
telu siitä, minkälaisilla leluilla lapset leikkivät, ja miten nykypäivän lelut eroavat ikäih-
misten lapsuuden leluista. Yksi ikäihmisistä jakoi lapsille mukanaan tuomat suojelusen-
kelikoristeet ja purukumipakkaukset. Leikimme ja lauloimme yhdessä kaksi tuttua lau-
lua, ja päätimme kerhokokoontumisen loppulauluun.

8.2.3 Kolmas kerhokokoontuminen – Liikkumalla yhteisiä riemun hetkiä

Kolmannen kerhokokoontumisen teemana oli liikkuminen, jonka ympärille toiminnan
aikana toteutetut leikit ja keskustelut liittyivät. Toivoimme yhdessä liikkumisen antavan
erilaisille persoonille mahdollisuuden ilmaista itseään. Liikkumisen kautta halusimme
lisätä turvallisuuden tunnetta ryhmän sisällä, viettää yhteisiä hauskoja hetkiä ja löytää
yhdistäviä kokemuksia liikunnasta ja harrastamisesta. Anttila toteaa, että liikkuminen on

lapselle yksi tapa osallistua maailman menoon ja oppia siitä. Liikunnan avulla lapsi voi luoda omaa kulttuuriaan ja tuoda omaa kokemusmaailmaansa näkyväksi. (Anttila 2009, 17–18.)

Ryhmäläisten saapuessa kerhotilaan he asettuivat istumaan muutaman ikäihmisen opastuksella oman parinsa viereen. Kuten aiemmilla kerroilla lasten ja ikäihmisten välille syntyi keskustelua jo ennen varsinaisen ohjelman alkua. Odotellessa vaihdettiin viikonloppukuulumisia, ja osa ikäihmisistä silitteli omaa pariaan kädestä ja olkapäästä. Aloitimme kokoontumisen esittely- ja kuulumiskierroksella, sillä yksi ryhmän lapsista oli ensimmäistä kertaa mukana eikä tuntenut etukäteen kuin muutaman lapsen. Jotta huonokuuloisimmat ikäihmiset pystyivät seuraamaan kuulumiskierrosta, ja ettei kukaan pahoittaisi mieltään, toistimme joidenkin hiljaa puhuvien lasten kuulumiset kovaan ääneen uudelleen.

Kaksi lapsista ei halunnut kertoa kuulumisiaan, joten he sanoivat vain nimensä, ja jatkoimme kierrosta. Muutimme nimikierrosta edellisiin kertoihin verrattuna siten että kiersimme ryhmäläiset järjestyksessä, jolloin jokainen osasi ennalta odottaa omaa vuoroaan. Osa ikäihmisistä kertoili kuulumisiaan muita kauemmin, jolloin lasten huomio kiinnittyi muualle. Kuohuntavaiheeseen kuuluvia erilaisia näkemyksiä ja mielipiteitä emme juuri muuten havainneet ryhmässä kuin kyllästymisen näkymisenä ilmeinä ja kehonkielenä.

Pidimme hartauden, jonka teemana olivat Jeesuksen ihmeet. Opettelimme yhdessä aiheeseen liittyvän laululeikin, johon kaikki osallistuivat innolla. Hartauden jälkeen verryttelimme yksinkertaisten liikkeiden avulla Röllin voimistelulaulun soidessa taustalla. Rölli-cdn toi mukanaan yksi ikäihmisistä, minkä mainitsimme ennen verryttelyn alkua. Ryhmässä syntyi keskustelua Röllistä, koska etenkin lapset halusivat kertoa, mistä yhteydestä he tiesivät Röllin. Alkuverryttelyllä pyrimme rentouttamaan ryhmäläisiä enemmän heittäytymiskykyä vaativia toimintoja varten ja luomaan ryhmähenkeä. Alkuverryttelyn aikana tunnelma oli iloinen ja riehakas. Yhteisen tekemisen kautta syntyi keskustelua siitä, olivatko liikkeet helppoja vai vaikeita. Tässä tilanteessa havaitsimme ensimmäisen kerran ääneen vertailua siitä, millaisia eroja eri sukupolvien edustajien toimintakyvyssä heidän omasta mielestään oli. Joistakin lapsista liikkeet tuntuivat liian

helpoilta. Jotkut ikäihmisistä totesivat, että heidän liikuntakykynsä ei ole enää niin hyvä kuin ennen.

Alkuverryttelyn jälkeen ryhmäläiset eläytyivät mielikuvitustarinaan, jonka toinen meistä oli kirjoittanut. Ryhmäläisten oli tarkoitus kuvitella kulkevansa metsässä ja eläytyä siellä vastaan tuleviin tilanteisiin. Leikkimielisen draamatyöskentelyn kautta pyrimme luomaan ryhmäläisiin uskallusta ja rohkeutta lähteä mukaan ohjattuun toimintaan. Toivasen mukaan draamatyöskentelyn toteutuminen vaatii toisten huomioimista, ja siinä korostuvat muun muassa ryhmäläisten yhteistyö ja ryhmälähtöisyys (Toivanen 2009, 31). Vaikka jokainen eläytyi omaan mielikuvitustarinaansa, ryhmäläisten tarinat kohtasivat hetkittäin. Esimerkiksi osa ryhmästä oli saman kuvitteellisen mustikkamättään luona poimimassa mustikoita, kun tarinassa kehoitettiin poimimaan marjoja. Kaikki osallistuivat mielikuvaharjoitteluun kukin tavallaan, toiset rohkeammin kuin toiset. Alkuverryttelyn aikana syntynyt iloinen tunnelma jatkui myös mielikuvitustarinan aikana ja jälkeen.

Eläytymisleikin jälkeen jatkoimme liikkumista Seuraa johtajaa -leikillä, jota varten ja kauduimme kahteen ryhmään. Pruukin mukaan leikkiessä ryhmä kiinteytyy entisestään, ja ryhmän sisällä syntyy spontaania vuorovaikutusta (Pruuki 2008, 143). Leikissä jokainen sai vuorollaan johtaa muuta ryhmää tekemään haluamiaan liikkeitä. Mielestämme leikki sopi päivän teemaan hyvin, sillä liikunnallisen leikin myötä jokainen sai olla hetken huomion keskipisteenä ja tuoda samalla omaa persoonaansa liikkeiden avulla esiin. Etenkin lapsille kehon kieli on välitön tapa kertoa siitä, mitä he tuntevat ja kokevat. Liikkeet ovat myös tärkeä osa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. (Anttila 2009, 18.)

Jotkut liikkeistä olivat osalle ikäihmisistä liian raskaita, joten he tekivät helpompaa liikettä sen aikaa, kun muut toistivat johtajan tekemää liikettä. Sama lapsi, joka ei halunnut kertoa kuulumisiaan, ei myöskään halunnut olla leikin johtaja. Hän osallistui muiden tekemiin liikkeisiin mielellään, ja ikäihmiset huomioivat häntä kehumalla, kuten muita lapsia. Leikki sai jotkut ikäihmiset nauramaan, kun oma keho ei taipunut enää kaikkiin liikkeisiin. Yhtä ikäihmisistä tosin selvästi harmitti se, että hän ei pystynyt osallistumaan kaikkiin liikkeisiin, ja hän voivotteli harmitustaan ääneen. Jatkoimme

leikkimistä yhden ikäihmisen ehdottamalla ja opettamalla laululeikillä. Vaikka laulu oli suurimmalle osalle vieras, ryhmäläiset leikkivät mukana mielellään.

Kaiken leikkimisen ja liikkumisen jälkeen istuuduimme vielä keskustelemaan liikunnasta ja harrastuksista. Keskustelutilanteessa ryhmäläiset osoittivat puheensa luonnostaan meille ohjaajille, ja johdimme pitkälti keskustelua esittämällä kysymyksiä ryhmäläisille. Johdattelimme keskustelua liikkumisen kautta lapsuuden harrastuksiin. Keskustelussa nousi esiin muistoja, jotka yhdistivät kaikkia, kuten majan rakennukset ja talviset reikajelut. Lapset osallistuivat ikäihmisiä oma-aloitteisemmin keskusteluun, sillä he innostuivat kertomaan omista sattumuksistaan. Lasten kärsivällisyys kuunnella toisia ei ollut enää ryhmän lopussa parhaimmillaan, joten välillä useampi oli äänessä yhtä aikaa, ja yksi lapsista oli keskittynyt katselemaan ulos selkä piirin keskusta päin. Lopuksi vielä lauloimme ja leikimme.

8.2.4 Neljäs kerhokokoontuminen – Lapsuuden muistoja

Neljännän kerhokokoontumisen kantavaksi teemaksi olimme valinneet lapsuuden ja lapsuuden leikkien muistelun ryhmäläisille tärkeiden esineiden kautta. Koimme, että konkreettisten esineiden ja kuvien avulla omien tärkeiden muistojen käsittely olisi ryhmäläisille luontevaa ja innostavaa. Hohenthal-Antinin mukaan muistelutyö soveltuu erityisesti ikäihmisille, mutta se voi yhdistää sukupolvia ja siten edistää keskinäistä ymmärrystä. Tuttuja esineitä tarkastelemalla voidaan palauttaa mieleen muistoja ja kertoa esineen mieleen tuomista asioista. (Hohenthal-Antin 2006, 83, 104.) Muistelu voi olla sekä yksilöllistä että sosiaalista toimintaa, ja sen avulla ikäihmiset voivat jakaa elämäkokemusta ja viisautta nuoremmalle sukupolvelle (Hakonen 2003, 130).

Aloitimme neljännän kokoontumisemme puhelemalla viikonlopun kuulumisista piirissä istuen. Kaikki ryhmäläiset olivat paikalla. Toinen meistä esitti kysymyksiä, ja ne, joita kysymys koski, nostivat kätensä. Jokainen sai mahdollisuuden kertoa tarkemmin kuulumisistaan niin tahtoessaan. Kaikki osallistuivat keskusteluun, toiset innokkaammin ja toiset rohkaisun myötä.

Hartauden aiheena oli Jumalan armo ja anteeksiantamus, joka oli myös edellisen sunnuntain kirkkovuoden mukainen teema. Ikäihmiset nyökkäilivät myötäilevästi, josta päätelimme, että aihe oli heille tärkeä. Lauloimme aiheeseen sopivan virren Kun on turva Jumalassa. Valitsimme kyseisen virren, koska arvelimme sen olevan tuttu kaikille ikäihmisille lapsuudesta, jolloin se sopi muistelu-teemaan. Halusimme, että muun lauluperinteen ohella myös virsien laulaminen tulisi lapsille tutuksi. Ikäihmisille virsi osoittautui tutuksi, mutta lapset lähinnä kuuntelivat laulua. Hartauden lopuksi rukoulimme yhteisen rukouksemme, joka alkoi jo olla tuttu ryhmäläisille. Sama ikäihminen, joka edellisellä kerralla opetti meille laululeikin, ohjasi saman leikin uudestaan. Ikäihminen ilahtui selvästi saadessaan ohjata itselleen mieleistä ja muistoja herättävää toimintaa.

Muisteluteemaan liittyen olimme pyytäneet ryhmäläisiä tuomaan kerhoon jonkin lapsuuteen liittyvän esineen tai muiston. Jakauduimme kahteen ryhmään, joissa oli kummassakin viisi ryhmäläistä. Arvoimme ryhmät, jotta parit sekoittuisivat, ja ryhmäläiset saisivat kokemusta erilaisessa kokoonpanossa toimimisesta. Ryhmässä jokainen sai haluamallaan tavalla esitellä oman tuomisensa. Kahta ryhmäläistä lukuun ottamatta jokaisella oli jokin esine mukanaan.

Huomasimme, että muistelun pitkittyessä lapset eivät jaksaneet keskittyä eivätkä kuunnella ikäihmisten muisteluja. Kaksi lapsista liikahteli levottomasti ja katseli muualle. Esineiden esittelyn aikana lapset puhuivat toistensa päälle, kun he eivät malttaneet odottaa omaa vuoroaan. Omalla vuorolla kaksi lapsista esitteli arastellen oman esineensä muiden lasten kertoessa omista muistoistaan innokkaasti. Esimerkiksi toinen ryhmämme pojista halusi esitellä valokuvansa kaikille kädestä pitäen.

L: Katso, tuossa olen minä.

I: Ai niinpä oletkin. Ihan tutun näköinen.

Esineisiin liittyvät muistot ja tunteet herättivät osassa ikäihmisiä liikutusta, joka näkyi kyöneleinä heidän silmissään. Hohenthal-Antin toteaa, että ihmiselle itselleen tärkeiden esineiden avulla muisteleminen voi saada unohduksissa olleet muistot heräämään tunne-reaktioiden myötä. Yhdessä muisteltaessa muiden muistot herättävät jälleen uusia muistoja kuulijoissa. (Hohenthal-Antin 2006, 95.) Ryhmässämme tämä näkyi siten, että jon-

kun kertoma muisto sai muut ryhmäläiset keskustelemaan omista vastaavanlaisista kokemuksistaan. Kaksi ikäihmistä oli ottanut mukaansa värssykirjansa, joihin heidän kouluaikaiset ystävänsä olivat kirjoittaneet lyhyitä muistotekstejä. Värssykirjoja selaillessa kävi ilmi, että ne olivat tuttu osa nuoruutta kaikille ikäihmisille. Kirjoihin liimatut kiilto-
kuvat kiinnostivat lapsia.

Muistelunkierroksen jälkeen havaitsimme hyväksi tehdä jotakin toiminnallisempaa, joten lauloimme yhdessä pari eläinaiheista laulua. Laulujen jälkeen yksi ikäihmisistä sai puheenvuoron, sillä olimme edellisellä kerralla sopineet, että hän kertoisi muille ryhmäläisille metsäneläimistä. Hänellä oli mukanaan luontokirja, josta hän näytti muille kuvia tutuista suomalaisista metsäneläimistä. Hän kyseli lapsilta, olivatko nämä nähneet luomessa eläinten jälkiä. Tämän jälkeen hän lausui eläytyen runon oravasta, jota muut ryhmäläiset kuuntelivat kiinnostuneina.

Viimeisenä yhteisenä toimintona pyysimme ryhmäläisiä kääntymään oman parinsa puoleen ja keskustelemaan leikkimisestä. Kaikilla pareilla riitti puhuttavaa lukuun ottamatta yhtä paria, jossa ikäihmisen esittäessä lapselle kysymyksiä tämä ei jaksanut vastata. Keskusteluissa nousi esiin se, että monet ikäihmisten lapsuudessa leikityt leikit olivat lapsille tuttuja. Hohenthal-Antinin mukaan samoista tutuista perinneleikeistä on paljon eri versioita eri puolilta Suomea, ja niiden muisteleminen ja vertaileminen on ikäihmisille mielenkiintoista (Hohenthal-Antin 2006, 104). Leikkiteema oli molemmille osapuolille mieluinen, ja lasten asiantuntemus nykypäivän leikeistä ja leluista herätti ikäihmisissä innostuneita kysymyksiä. Yhteisen ajan loppumisen vuoksi emme enää käyneet vastauksia läpi koko ryhmän voimin, vaan lopetimme kerhokokoonantumisen yhteiseen loppulauluun.

8.2.5 Viides kerhokokoonantuminen – Parityöskentelyä kuvakollaasin keinoin

Päätimme viidettä kerhokokoonantumista suunnitellessamme vahvistaa parityöskentelyä ennen viimeistä kokoonantumista. Viidennellä kerralla lähes kaikki toiminta oli parityöskentelymuotoista. Kerhosta puuttui yksi pari kokonaan, joten toteutimme toiminnan neljän parin voimin. Edellisten kokoonantumisten aikana ryhmäläisille oli jo ehtinyt vali-

koitua tietyt istumapaikat, joille he hakeutuivat istumaan tälläkin kertaa. Ryhmäläisten saapuessa tilaan ikäihmiset auttoivat ilman kehotuksia omaa pariaan kiinnittämään nimilapun paidanrinnukseen.

Ennen varsinaisen ohjelman alkua ryhmäläiset ihmettelivät sohvalle levitettyjä lehti-leikkeitä ja keskustelivat niistä. Havaitimme, että viidennellä kokoontumiskerralla erityisesti lapset ottivat jo heti alussa aikaisempaa rohkeammin kontaktia muihin ryhmäläisiin. Aiemmillä kerroilla ikäihmiset olivat selkeästi lapsia aloitteellisempia vuorovaiikutuksen luomisessa. Lapset kertoivat omista asioistaan ja toivat suorasti ajatuksiaan esiin ilman ikäihmisten puolelta tullutta aloitetta. Lapset uskaltautuivat myös spontaaniin ääneen ihmettelyyn.

Toinen meistä luki hartaudeksi kynttilänpäivän teemaan liittyvän tarinan, ja lauloimme yhdessä lastenvirren. Alkuhartauden jälkeen valmistelimme ryhmää tulevaa kuvakollaasityöskentelyä varten pienen leikin avulla. Leikin tarkoituksena oli saada yhteinen tekeminen alkuun ja iloinen tunnelma ryhmään. Lämmittelyleikin jälkeen siirryimme parityöskentelyyn tutun laulun avulla. Laulun jälkeen ohjeistimme pareja keskustelemaan omista ja yhteisistä ilonaiheista. Joillakin pareilla keskustelu tyrehtyi toisia nopeammin. Yhden parin osapuolet olivat kääntyneet toisiaan kohti, ja he keskustelivat intensiivisesti silmätysten annetusta aiheesta. Myös muiden parien kohdalla keskustelu oli aikaisempaa välittömämpää, sujuvampaa ja vastavuoroisempaa.

Keskustelun loputtua aloimme toteuttaa kuvakollaaseja, joissa tarkoituksena oli liimata pareittain paperille omiin ilonaiheisiin liittyviä kuvia ja lopuksi koristella kollaasi liiduilla värittäen. Pruukin mukaan kollaasien teko lisää yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja (Pruuki 2008, 122). Vuorotellen jokainen sai käydä valitsemassa mieleisiään kuvia. Valitseminen tapahtui hiljaisuudessa, mutta parien päästessä paperin äärelle he alkoivat keskustella kuvien leikkaamisesta, asettelusta ja valintaperusteista.

L: Tämä mä tahtoisin olla.

I: Ai tämäkö? Onpa kauniit hiukset.

I: Mihin sä laittaisit tän kuvan?

L: Tähän.

I: Siihen se sopiikin.

Tunnelma kuvakollaaseja tehdessä oli rauhallinen, mutta samalla iloinen. Työskentelyn aikana kaikissa pareissa syntyi sanallista vuorovaikutusta ilman, että ikäihminen oli aina aloitteentekijänä. Muutaman parin kohdalla sekä ikäihminen että lapsi uskalsivat kysyä toiseltaan parin tekemiä valintoja, ehdottaa omia näkemyksiään ja neuvoa toista. Pari, jossa lapsi oli hieman muita lapsia hiljaisempi, keskittyi suurimmaksi osaksi leikkaamiseen ja liimaamiseen. Myös heidän välillään huomasimme tapahtuneen edistystä sanallisen vuorovaikutuksen suhteen, sillä muutamaan otteeseen lapsi esitti oma-aloitteisesti kysymyksiä ikäihmiselle ja esitteli tälle valitsemiaan kuvia. Kaikki ikäihmiset osoittivat edelleen kiinnostusta parinsa toimintaa kohtaan ja kehuivat paljon pariaan ja tämän työskentelyä.

I: Hän osaa niin taitavasti liimata. Niin taitavasti liikkuu liimapuikko.

I: Tuleeko sinusta taiteilija?

L: Ei, ei minusta tule mitään.

I: Tuleehan sinusta.

Tällä kerralla kiinnostus toisen sukupolven toimintaa kohtaan oli vastavuoroisempaa kuin millään aiemmalla kerralla. Myös lasten osalta oli huomattavissa kiinnostusta ikäihmisten taitoihin ja tekemisiin.

L: Miten toi on tehty? Mä haluisin tietää, miten toi on tehty.

Työskentelyn aikana ryhmäläisten välille syntyi ajatustenvaihtoa muidenkin kuin oman parin kanssa, ja osa ryhmäläisistä kävi tutustumassa rohkeasti muiden pariin töihin. Lapset ja ikäihmiset puhuttelivat aikaisempaa rohkeammin toisiaan. Keskustelunaiheita ryhmäläisten välillä olivat muun muassa lasten leikit ja vapaa-ajanviettotavat. Yhteinen keskustelu sai ryhmäläiset pohtimaan myös sukupolvien välisiä eroja. Toisen ryhmämme pojista kertoessa vauhdikkaista ulkoleikeistään yksi ikäihmisistä pysähtyi miettimään lapsen arkisia kokemuksia omaan historiaansa peilaten.

I: Juuri mietin, milloin olen viimeksi tehnyt kuperkeikan.

Valmiista kollaaseista oli havaittavissa, että kaksi pareista teki selvemmin yhteistä kollaasia asettelemalla kummankin kuvia sekaisin. Kahden muun parin kollaaseissa sekä

ikäihmisellä että lapsella oli oma puolensa paperista, johon he asettelivat itse valitsemaan kuvia. Vasta työskentelyn lopussa joidenkin parien ollessa lähes valmiita, lapsissa alkoi näkyä kyllästymistä.

L: Tähän ei mahdu kohta enää mitään. Ei tässä ole mitään järkevää.

I: Ai tässäkö?

L: Voitais tehdä välillä jotain muuta kuin askarrella.

I: Mutta ollaanhan me tehty.

Muutaman parin vielä viimeistellessä kuvakollaasejaan leikimme työnsä valmiiksi saaneiden parien kanssa laululeikkejä. Vauhdikkaan laululeikin aikana ikäihmiset tyytyivät seuraamaan lasten intoa. Kun kaikki parit olivat saaneet kuvakollaasit valmiiksi, ja niitä oli yhdessä ihasteltu, eräs ikäihmisistä jakoi omatekemiään perhosia ryhmäläisille. Lopuksi lauloimme yhteisen lopetuslaulun, jonka sanoin toivotimme toisillemme näke miin.

Viidennellä kerhokokoonntumisella parin huomioimisessa silityksin ja halailuin oli nähtävissä eroja parien välillä. Kaikki kerhokokoonntumiset yhdessä olleiden parien välinen sanaton vuorovaikutus ja läheisyys oli luontevampaa ja molemminpuolisempaa kuin parin, joka oli työskennellyt yhdessä kaksi kertaa muita vähemmän.

Havaitsimme, että ryhmäläisille oli viidenteen kerhokokoonntumiseen mennessä muodostunut tietynlaisia rooleja ryhmän sisällä. Repo-Kaarenton mukaan roolilla voidaan tarkoittaa ryhmäläisen käyttäytymistä, jota muut ryhmäläiset odottavat häneltä. Erilaisissa vuorovaikutustilanteissa henkilöllä on erilaisia omia rooleja, joiden kautta hänen persoonallisuutensa suodattuu muille läsnäolijoille. (Repo-Kaarento 2007, 91–92.) Esimerkiksi muut ryhmäläiset näyttivät hyväksyneen sen, että yksi lapsista oli muita lapsia hiljaisempi ja arempi ryhmätilanteissa.

8.2.6 Kuudes kerhokokoonntuminen – Ryhmän lopetus

Viimeistä kerhokokoonntumista suunnitellessamme halusimme korostaa parityöskentelyn sijaan koko ryhmänä toimimista. Keskeiseksi viimeisen kerhokokoonntumisen temaksi nousi ryhmän yhteishengen vahvistaminen, menneiden kokoonntumisten ja yhdessä koe-

tun muisteleminen sekä jokaisen ryhmäläisen huomioiminen ainutlaatuisena ryhmämme jäsenenä. Alussa totesimme tämän olevan viimeinen yhteinen kerhokokoonntumisemme, jotta jokaisella oli mahdollisuus orientoitua ajatukseen yhteisen toiminnan loppumisesta. Ryhmäprosessin kannalta olennaista oli korostaa ryhmän loppumista ja antaa sen herättämille tunteille tilaa viimeisessä kokoonntumisessa.

Kaikki ryhmäläiset yhtä ikäihmistä lukuun ottamatta olivat paikalla. Hartauden teemana oli hyvä paimen, johon liittyen luimme kaksi raamatunkohtaa. Rukoilimme yhteen ääneen Lystikerhon perinteeksi muodostuneen rukouksen, ja lauloimme tutun laululeikin. Rukous ja laulu olivat suurimmalle osalle ryhmäläisistä jo hyvin tuttuja. Laulu aiheutti hymyn ja huvittuneisuuden lisäksi liikutusta ikäihmisissä.

Seuraavaksi yksi ikäihmisistä esitteli kuvia tyttärensä koirasta, niin kuin olimme hänen pyynnöstään sopineet. Kuvien tuoja kertoi koiran elämästä, ja se kiinnosti muita ryhmäläisiä. Lapset ja ikäihmiset puhelivat koiran puuhista innokkaasti katsellessaan kuvia yhdessä ja ojennellessaan niitä toisilleen. Myös niiden lasten ja ikäihmisten välille, jotka eivät olleet toistensa pareja, syntyi luontevaa vuorovaikutusta kuten hymyä, kommentointia ja nyökkäilyä. Lähes kaikki jaksoivat keskittyä aiheeseen hyvin koko kuvien kiertämisen ajan. Koirasta kertoneelle ikäihmiselle tilanne oli selvästi tärkeä ja merkityksenkäs, mikä näkyi entistä avoimempana ja rohkeampana vuorovaikutuksena muita ryhmäläisiä kohtaan. Ikäihmiselle oli erityisen tärkeää, että hän sai näyttää kuvat ja kertoa koirasta ensiksi omalle parilleen.

Lystikerhon vaiheiden ja yhteisten puuhien muistelemiseksi olimme valmistelleet tarinan, johon ryhmäläiset eläytyivät mielikuvien avulla. Tarina käsitteli kaikki Lystikerhon vaiheet ensimmäisestä kerrasta lähtien ja kertasi kokoonntumisissa koettuja tunnelmia, yhteisiä puuhia ja kohtaamisia. Toinen meistä luki tarinaa ääneen ja ryhmäläiset liikkui-
vat vapaasti tilassa elehtien tarinan edellyttämillä tavoilla. He osallistuivat leikkiin vaihtelevasti, ja totesimme, että lapsia ajatellen tarina oli liian pitkä ja monivaiheinen. Yksi lapsista lähti leikin aikana kerhuhuoneen toiselle puolelle etsimään muuta tekemistä palaten takaisin pyynnöstämme. Ikäihmiset lähtivät lapsia innokkaammin mukaan muisteluun ja hymyilivät, kun tarinassa palattiin eri kokoonntumiskerroilla tapahtuneisiin hauskoihin hetkiin. Leikin alussa jotkut ikäihmisistä yrittivät rohkaista lapsia eläyty-

mään rohkeammin ottamalla suoraa kontaktia heihin ja näyttämällä lapsille mallia liikkumisessa. Leikin edetessä lapset jäivät piirin keskelle eikä avointa vuorovaikutusta enää juuri syntynyt.

Siirryimme pöytien ääreen askartelemaan jokaiselle ryhmäläiselle oman kortin muistoksi Lystikerhosta. Halusimme, että jokaiselle jäisi muisto muista ryhmäläisistä. Saimme kortteihin idean ikäihmisten muistelukerralla mukanaan tuomista värssykirjoista. Ryhmäläiset istuivat parinsa viereen, ja kortit kiersivät pöydissä, niin että kaikki saivat kirjoittaa tai piirtää kaikkien kortteihin. Ryhmämme kaksi tyttöä tekivät perusteellista työtä, ja he olisivat käyttäneet yhden kortin koristeluun pitkän ajan, jollei aikaa olisi ollut rajoitetusti. Yksi ikäihmisistä totesi, että tehtävää varten olisi pitänyt olla enemmän aikaa. Kaikki osallistuivat askarteluun, ja ikäihmiset huolehtivat siitä, että jokaiseen korttiin tuli jokaiselta ryhmäläiseltä jokin merkintä. Askartelun loppuvaiheessa tunnelma oli levoton.

Sitä mukaa, kun kortit tulivat valmiiksi, siirryimme takaisin piiriin. Yksi ikäihmisistä oli tuonut mukanaan kortin jokaiselle ryhmäläiselle, joiden jakamisen jälkeen jaoimme yhdessä askarrellut kortit ryhmäläisille. Lauloimme toisillemme hyvän jatkon toivotuksena laulun Tahtoisin toivoa sinulle ja sen jälkeen loppulaulun. Laulessamme tunnelma oli edelleen hieman levoton, ja meidän oli puututtava lasten keskinäiseen keskusteluun, jotta kaikki kuulisivat, mistä puhuttiin.

Ennen lähtöään kerhotilasta ikäihmiset kiittelivät lapsia yhteisestä kerhosta ja toivottivat heille hyvää jatkoa. He taputtelivat, silittelivät ja halasivat lapsia, johon lapset vastasivat varovaisesti, mutta selvästi rohkeammin kuin edellisillä kerroilla. Kaksi ikäihmisistä näytti olevan muita ikäihmisiä hieman varautuneempia oman parinsa hyvästelyssä. Meitä ohjaajia ikäihmiset halasivat ja kiittivät kerhoajasta. Eteisessä kohtasimme vielä lyhyesti muutaman lapsen vanhempia, ja annoimme heille mukaan kotona täytettäväksi kyselylomakkeet. Kyselylomakkeissa oli muutamia kysymyksiä koskien vanhempien kokemuksista ryhmätoiminnasta ja sukupolvia ylittävän toiminnan tarpeellisuudesta. He kyselivät meiltä vastaavanlaisen toiminnan jatkumisesta ja osoittivat kiinnostusta työmme etenemistä kohtaan.

9 ARVIOINTI

9.1 Arviointimenetelmät

9.1.1 Osallistuva havainnointi

Tavoitteiden toteutumisen arvioinnissa hyödynsimme tekemiämme havaintoja ryhmän toiminnasta. Havainnoinnin avulla saatu tieto on välitöntä tietoa yksilön ja yhteisön käyttäytymisestä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 202). Havainnointia käytetään tieteellisen tutkimuksen aineistohankintamenetelmänä. Arkihavainnointi ja tieteellinen havainnointi eivät juuri eroa toisistaan muuten kuin siinä, että tieteellisessä havainnoinnissa pyritään keräämään aineistoa tietyn tutkimusongelman selvittämiseksi. Tieteellisessä havainnoinnissa on tärkeää pohtia, mitä ja miten havainnoidaan. (Grönfors 2007, 151.) Tieteellinen havainnointi on arkihavainnointia järjestelmällisempää ja tietoisempaa havainnoinnin mahdollisista virhelähteistä (Uusitalo 1991, 89).

Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan sitä, että tutkija on osallisena ryhmän toiminnassa (Uusitalo 1991, 90). Osallistuimme ryhmän toimintaan ohjaajina samaan aikaan havainnoiden. Grönforsin mukaan se, että tutkija osallistuu ryhmän toimintaan, ei tarkoita, että hänen tulisi olla jatkuvasti aktiivisena osallistujana ryhmän toiminnassa, vaan hän voi joissakin tilanteissa asettua tarkkailijan rooliin. Osallistuva havainnointi mahdollistaa kaikkien aistien käytön ja hyödyntämisen ryhmäprosessin tarkastelussa. (Grönfors 2007, 158.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijalla on eräänlainen kaksoisrooli tutkimusta toteuttaessaan. Havainnointitilanteessa on läsnä osallistuvan ihmisen rooli ja analyttisen tutkijan rooli. Nämä roolit on mahdollista pitää toisistaan erillään ainakin osittain. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijan persoona on hänen tärkein työvälineensä. Ihminen toimii parhaiten omana itsenään, tämä pätee myös tutkijan osallisuuteen ja havainnointiin. (Grönfors 2007, 125–126.) Osallistuva havainnointi on subjektiivista ja näin ollen valikoivaa. Ennalta asetetut tavoitteet ja odotukset ohjaavat havainnointia tiettyyn suuntaan,

jolloin tavoitteisiin ja odotuksiin kuulumattomat asiat saattavat jäädä huomioimatta. Havainnointiin ja havaintojen tulokseen vaikuttaa tutkijan elämäkokemus, mieliala ja aktiivisuus. (Eskola & Suoranta 1998, 103.)

Havainnointi, erityisesti osallistuva havainnointi, edellyttää tutkimusluvan hankkimista tutkittavilta tai heidän huoltajiltaan sekä yhteisöltä, jossa havainnointia suoritetaan (Grönfors 2007, 159). Ihmisten kanssa toimiessa palautetta saadaan aina (Salmela 1997, 70). Suullista palautetta kerätessä muistin tueksi tarvitaan kirjallisia muistiinpanoja. Sekä havainnoinnin että toiminnan kannalta on tärkeää, että muistiinpanojen laatimiseksi päätetään tietty ajankohta jo ennen havainnoinnin aloittamista. On suositeltavaa, että muistiinpanojen tekemiseen varataan sopiva tilanne esimerkiksi toiminnan päätyttyä asioiden ollessa vielä hyvin muistissa. Muistiinpanoja laadittaessa on syytä ottaa huomioon tarkoituksenmukaisuus. Muistiinpanojen tekeminen on jo itsessään aineiston esianalyysia, sillä siinä pyritään huomioimaan hankkeen kannalta olennaiset huomiot ja havainnot. (Grönfors 2007, 161–162.)

9.1.2 Kirjallinen palaute

Keräsimme ikäihmisiltä ja lasten vanhemmilta palautetta kyselylomakkeiden (LIITE 4) avulla, koska halusimme omien havaintojemme tueksi ajatuksia ja kokemuksia ylisukupolisesta ryhmätoiminnasta ja kehittämistoiminnasta. Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden mukaan lomakkeen kysymysten tulee perustua kehittämistyön tavoitteisiin, eikä kyselylomakkeessa saa olla tavoitteiden kannalta turhia kysymyksiä (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 115). Tekemämme kyselylomakkeet olivat informoituja kyselyjä. Uusitalon mukaan informoidun kyselyn tunnusmerkkeihin kuuluu se, että tutkija jakaa lomakkeet vastaajille henkilökohtaisesti kertoen tutkimuksen tarkoituksesta. Vastaajat saavat täyttää lomakkeet kotona rauhassa ja palauttaa ne postitse. (Uusitalo 1991, 91.)

Kyselylomakkeiden kysymykset olivat muodoltaan avoimia. Avointen kysymysten kolmesta eri muodosta käytimme palautteenkeruussa mallia, jossa kysymyksen esittämisen jälkeen jätetään tyhjää tilaa vastaukselle (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 187). Avoimia kysymyksiä on mielekästä käyttää silloin, kun vastausvaihtoehtoja ei

voida etukäteen tarkkaan määritellä (Heikkilä 2004, 49). Kysymykset ja vastaamisohje on laadittava huolellisesti siten, että kaikki vastaajat ymmärtävät niiden sisällön samalla toivotulla tavalla. Avoimien kysymysten hankaluus on se, ettei vastausten sisältö aina täytä tutkijan odotuksia. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 117.)

9.1.3 Reflektio

Koko opinnäytetyöprosessin ajan keskinäinen reflektiomme oli tärkeä työskentely- ja arviointimenetelmä. Kauppilan mukaan reflektio eli pohtiva vuorovaikutus sisältää yhteistä pohdintaa, harkintaa sekä parin näkökulmien huomiointia ja arviointia. Vuorovaikutussuhteissa reflektio näkyy omien mielipiteiden ja näkemysten peilaamisena toisen ihmisen mielipiteisiin. Keskinäinen reflektio sisältää ajatuksen siitä, että eri ihmisille tyypillisillä erilaisilla ajattelutavoilla voidaan onnistua saavuttamaan yhteiset tavoitteet. Yhteiselle reflektiolle on ominaista yhdessä pohtiminen ja palautteen antaminen ja saaminen. (Kauppila 2005, 68.)

Reflektiivisen toiminnan arviointi luo edellytyksiä ammatilliselle kasvulle. Ammatillisen kehityksen edellytyksenä on valmius arvioida omaa toimintaa. (Tiuraniemi 1994, 21–22.) Reflektiivisyys on siis oman toiminnan, sen perustelun ja seurausten kriittistä tarkastelua ja pohdintaa. Toiminnan jälkeisessä reflektiossa olennaista on ajatuksissa kokemuksiin palaamisen kautta arvioida toimintaa uudelleen, tehdä päätökset tulevaan toimintaan tehtävistä muutoksista ja toimia tehtyjen päätösten mukaan. (Ruohotie 2000, 137, 148.) Jokaisen kerhokokouksen jälkeisenä päivänä kävimme läpi ja vertasimme tekemiämme huomioita ja kokemuksiamme muun muassa ryhmätoiminnasta, tunnelmasta ja vuorovaikutuksesta. Yhteisten havaintojen lisäksi parin kanssa reflektoidessa nousi esille erilaisia huomioita, joita vain toinen meistä oli tehnyt.

9.2 Hankeen arviointi

Tavoitteemme ryhmätoiminnalle oli synnyttää vuorovaikutusta sukupolvien välille seurakuntayhteudessa, havainnoida vuorovaikutuksen kehitystä ja sitä edistäviä ja estäviä tekijöitä. Pyrimme opinnäytetyössämme kuvaamaan ja tuomaan esille ryhmäläisten kokemuksia sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ja toiminnasta. Erityispiirteinä ryhmätoiminnassa halusimme painottaa kristillistä arvomaailmaa. Jotta tavoitteet täyttyisivät, pyrimme kerhokokoukset sisällössä huomioimaan erilaisten ja eri-ikäisten ryhmäläisten tarpeet ja toiveet tilan ja aikataulun asettamissa rajoissa.

Keräsimme ryhmältä suullista palautetta kuuntelemalla ryhmäläisten keskusteluja koko työskentelyn ajan. Toiminnassa mukana olleilta lastenohjaajilta saimme jonkin verran havaintoja lasten ja heidän vanhempiansa tuntemuksista ryhmätoiminnasta. Kerhokokoukset loppuvaiheessa keräsimme ryhmän ikäihmisiltä ja lasten vanhemmilta kirjallista palautetta valmiiden kysymyslomakkeiden pohjalta, jotka löytyvät liitteistä (LIITE 4). Arvioimme ryhmätoimintaa ja omaa ohjaamistamme hankkeelle asettamiimme tavoitteisiin peilaten havaintojemme ja kyselylomakkeiden avulla.

9.2.1 Vuorovaikutuksen syntyä edistäneet toiminnot

Osa Lystikerhossa ohjaamistamme toiminnoista edisti selvästi toisia paremmin vuorovaikutuksen syntymistä ja syvenemistä ryhmäläisten välillä. Ryhmäprosessin alusta loppuun asti toiminnallinen työskentely oli yksi vuorovaikutusta edistävästä toiminnoista. Onnistuimme liikkumista ja leikkimistä sisältävällä ohjelmalla voimistamaan ryhmän yhteishenkeä ja lisäämään hyväntuulisuutta. Ikäihmisten leikkimielisyys nousi esiin yhdessä liikkeessä ja leikkiessä. Leikkiminen ja liikkuminen olivat lapsille luonnollisia tapoja olla ja ilmaista itseään, mikä näkyi heistä innostuneisuutena ja iloisuutena. Yhteisen leikin ja liikkumisen kautta ryhmäläiset toimivat luontevasti yhdessä. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Kysyessämme ikäihmisiltä lomakkeen (LIITE 4) avulla, mistä he erityisesti pitivät Lystikerhossa, yksi ikäihmisistä viittasi vastauksessaan eläytymisleikkiin, jossa liikuttiin vapaasti tilassa.

”METSÄRETKESTÄ” Minulla oli hyvä mahdollisuus viedä lapset metsään tarkkailemaan muurahaisten työtä ja paljon muuta.

Laululeikit yhtenä toiminnallisuuden osana nostattivat niin ikään yhteishenkeä, kun yhdessä muistelimme, miten joku laulu tai siihen liittyvä leikki menikään. Laululeikeistä suurin osa oli itsessään vuorovaikutteisia, ja niissä ryhmäläiset olivat suorassa kontaktissa toistensa kanssa. Yhdessä laulaminen osoittautui hyväksi yhdessäolon tavaksi, koska siinä ei ollut pelkoa nolostumisesta tai esille joutumisesta. Lauluhetkiimme mahtui mukaan muutama vieraampi laulu, jotka olivat tuttuja vain jommallekummalle ikäryhmälle. Näissä lauluissa niin lapset kuin ikäihmiset pääsivät vuorollaan opastamaan toista sukupolvea, kuinka laulua lauletaan ja leikitään. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Eräs ikäihmisistä totesi kyselylomakkeessa lapsista näin:

Lapsilta oppii uusia ”juttuja” ja he ovat vilpittömiä ja innostuneita täys tohina kun tehdään jotakin.

Laulun ja leikin lisäksi kokeilemamme kuvataidetyöskentelyt onnistuivat täyttämään niille asettamamme tavoitteet. Kerhokokoumumisia suunnitellessamme keskustelimme siitä, kuinka tärkeää vuorovaikutuksessa keskustelun ohella on kyky olla yhdessä hiljaa ja kuunnella toista. Musiikkimaalauksella halusimme antaa ryhmäläisille maalaamisen ohella mahdollisuuden tarkkailla muita ryhmäläisiä ja työskennellä yhdessä hiljaisuudessa. Mielestämme tällainen yhdessä tekemisen muoto toimi pehmeänä laskuna yhdessä olemiselle. Hiljainen työskentely ei välttämättä olisi onnistunut hyvin enää myöhemmässä vaiheessa esimerkiksi kuvakollaasin tilalla viidennellä kerralla, jolloin työskentelyn aikana syntyi paljon keskustelua. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Kuvakollaasi sen sijaan sopi hyvin toiseksi viimeiseen kerhokokoumumiseen, koska ryhmäläisille oli jo kertynyt tarpeeksi uskallusta keskustella oman parin ja muiden ryhmäläisten kanssa. Konkreettisten kuvien kautta parien oli helpompi jatkaa keskustelua ilonaiheista koko työskentelyn ajan, kuin jos olisimme vain jatkaneet alustukseksi tarkoitettua keskustelua eteenpäin ilman kuvakollaasin tekoa. Kollaasin kokoamisen varjolla syntyi sukupolvien välille keskustelua niin kuvista ja niiden valintaperusteista kuin kuvakollaasin teon ulkopuolisista asioista. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Yksi ikäihmisistä kertoi pari- ja kuvakollaasityöskentelystä näin:

Työskentely oli molemminpuolista arastelua, mutta 8. päivä ison ”taulun” tekeminen oli luontevampaa.

Kuten edellinen lause osoittaa, osalle pareista parityöskentely oli arkailevaa ja pelokasta, mutta tämänkin parin kohdalla viidennen kerhokokoonantumisen aikana työskentely muuttui aikaisempaa luontevammaksi. Kuuden kerhokokoonantumisen aikana olisi ollut mahdotonta luoda kaikkien lasten ja ikäihmisten välille samanlaista vuorovaikutusta, jota parityöskentelyn kautta parin osapuolten välille saattoi syntyä. Parityöskentelyiden aikana lapsi sai ikäihmiseltä jakamattoman huomion, kun taas ikäihminen sai tuntea itsensä merkitykselliseksi saadessaan toimia yhdessä lapsen kanssa kahdestaan. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Jokaisen kerhokokoonantumisen alussa pitämämme hartaushetket vastasivat tavoitteesemme hengellisyyden ja kristillisten arvojen näkymisestä ryhmätoiminnassa. Hartauksissa välitettiin hengellistä perinnettä ja kristillisiä arvoja laulujen, rukouksen ja tekstien avulla. Vanha ja uusi kohtasivat laulaessamme ikäihmisille tuttuja virsiä ja uudempiä lasten hengellisiä lauluja sekä lukiessamme tekstejä Raamatusta ja lasten kuvaraatusta. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Raamatunkertomukset ovat luonnollinen tapa kertoa lapselle kristinuskon perusasioista ja tutustuttaa häntä kirkkovuoden viettoon (Jokela 2004, 163). Ikäihmisten hengellisen elämän hoitamisen merkittävimpiä aineksia ovat musiikki, laulut ja tekstit. Virret ja muu hengellinen musiikki on kuulunut nykyisten ikäihmisten elämään jo lapsuudesta asti. (Koskinen ym. 1998, 137.) Hartaus toimi rauhallisena pysähtymisen hetkenä, ja suuntasi ryhmäläisten keskittymisen ohjattuun toimintaan. Lyhyt alkuhartaus oli selkeä aloitus kerhokokoonntumiselle. Erityisesti hartauden loppuksi rukoiltu yhteinen rukous sisältöineen johdatteli ajatukset mukavaan yhdessäolon hetkeen. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

9.2.2 Vuorovaikutuksen syntyä estäneet toiminnot

Lystikerhon toimintaa suunnitellessamme ja toteuttaessamme kohtasimme monia haasteita ja vuorovaikutuksen kehittymistä estäviä tekijöitä. Yksi haasteista oli molempien ikäryhmien tarpeiden ja ominaispiirteiden yhdenvertainen huomioiminen toiminnassa. Esimerkkinä tästä kohtasimme kerhokokoonntumistemme aikana useampia tilanteita,

joissa tulimme istuneiksi liian pitkään paikoillamme piirissä. Olimme pyrkineet toimintaa suunnitellessamme rytmittämään toimintoja siten, että aktiivisempi toiminta ja rauhallinen keskustelu vaihtelisivat. Pitkään paikallaan istuminen aiheutti sen, että jotkut lapsista kääntyivät paikoillaan, puhuivat toisten päälle ja heidän keskittymisensä harhaili muihin asioihin. Emme olleet osanneet varautua tarpeeksi hyvin siihen, että joidenkin ikäihmisten oli hankala osallistua liikuntakerralla leikittyihin liikuntaleikkeihin, vaikka he pääasiassa suhtautuivatkin huumorilla siihen, etteivät he pysyneet vilkkaiden lasten perässä. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Muistelutyön käyttäminen Lystikerhossa osoittautui ristiriitaiseksi työmenetelmäksi. Ikäihmiset lähtivät innostuneesti mukaan muisteluun, ja he olisivat kertoneet muistoistaan pitkästikin, jos sille olisi ollut enemmän aikaa. He kertoivat muistelukerralla omista esineistään seikkaperäisesti. Muistot herättivät heissä paljon erilaisia tunteita, jotka mielestämme hämmensivät lapsia. Lapset jaksoivat keskittyä muisteleamiseen aluksi, mutta se ei selvästikään ollut heille yhtä tärkeää ja tarkoituksenmukaista kuin ikäihmisille. Toisaalta niissä tilanteissa, joissa löytyi molempia ikäryhmiä yhdistävä aihe kuten lapsuuden leikit, keskustelua ja ajatuksenvaihtoa syntyi hyvin molempien sukupolvien kesken. Sukupolvityössä voidaan hyödyntää muistelua, mutta työskentelyn ohjeistus ja toteutus tulee suunnitella harkiten etukäteen. Meidän olisi pitänyt esimerkiksi ohjeistaa tarkemmin millaisia esineitä toivoimme ryhmäläisten tuovan Lystikerhoon. Epätarkan ohjeistuksen takia ryhmäläiset toivat muisteluhetken esineitä, jotka eivät suoranaisesti liittyneet ajateltuun teemaan. Tästä johtuen muistelu ja siitä syntynyt keskustelu oli sekavaa. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Yhden parin kohdalla vuorovaikutuksen kehittymistä esti se, että lapsi oli poissa kahdesta ensimmäisestä kerhokokouksesta, jolloin tutustuminen pääsi käyntiin muita pareja hitaammin. Tämä ilmeni parikeskustelujen aikana siten, että lapsen ja ikäihmisen välinen keskustelu jäi yksipuolisemmaksi kuin muilla pareilla. Arvioimme, että sukupolvia ylittävän ryhmätoiminnan ja vuorovaikutuksen kehityksen kannalta osallistujien sitoutuminen ryhmään on hyvin tärkeää. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Siihen, millaiseksi ryhmäläiset tunsivat olonsa, vaikuttivat olennaisesti yhteiset tilanteet, joissa koko ryhmä keskusteli tai toimi yhdessä. Tässä esille nousivat ryhmäläisten eri-

laiset persoonallisuudet ja roolit ryhmän sisällä, mikä on tyypillisintä ryhmäprosessin kuohuntavaiheessa. Erilaiset persoonallisuudet paljastuivat selvästi leikkiessämme tutustumisleikkejä, joiden avulla halusimme antaa jokaiselle ryhmäläiselle vuorollaan mahdollisuuden olla esillä ja kertoa itsestään muille. Ensimmäiselle ja toiselle kerhokoontumiselle olimme valinneet leikin, jossa ryhmäläiset heittivät pehmolelua toisilleen satunnaisessa järjestyksessä, ja kertoivat lelun itselleen saatuaan oman nimensä ja jonkin asian itsestään, kuten esimerkiksi mistä eläimestä erityisesti pitivät. Leikkitalanteessa huomasimme, ettei tämänkaltainen toiminta sopinut aremmille ryhmäläisille eikä siten edistänyt heidän viihtyvyyttään eikä näin ollen myöskään vuorovaikutuksen syntymistä. Ennalta arvaamattomuus ja jännitys, joka syntyi siitä, etteivät ryhmäläiset voineet tietää, milloin tulee heidän vastausvuoronsa, teki tilanteesta erityisesti parille lapselle hankalan. Ujoimmat heistä eivät halunneet sanoa muuta kuin oman nimensä. Kunnioitimme sitä, emmekä vaatineet heitä puhumaan enempää. Tilanteen todettuamme emme enää leikkineet kyseistä leikkiä, vaan pyrimme siihen, ettei kukaan joutuisi vastoin tahtoaan olemaan huomion keskipisteenä. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Ryhmätoimintaa suunnitellessamme emme osanneet ottaa huomioon etukäteen sitä, kuinka erilaisten elämäntilanteiden keskellä ryhmäläiset ovat. Emme olleet osanneet valmistautua siihen, että ikäihmisillä voisi olla erityinen tarve kertoa omista vaikeista elämäntilanteistaan. Mietimme usein, kuinka voisimme parhaiten huomioida haastavassa elämäntilanteessa olevan ihmisen ilman, että se vaikuttaisi ryhmän toimintaan. Emme halunneet, että vaikeat teemat olisivat esillä koko ryhmän kokoontuessa. Keskustellessamme aiheesta keskenämme totesimme, ettei ryhmämme tarkoitus ollut olla terapeutti-ryhmä, ja meidän tuli toimia sen mukaan. Mielestämme kerhokokoontumisten yhteisen ohjelman ulkopuolella ryhmäläisillä oli mahdollisuus jakaa omia tunteuksiaan niin halutessaan. Kerhokokoontumisten aikana pyrimme mahdollisimman nopeasti ja hienotunteisesti palauttamaan keskustelun yhteisiin aiheisiin silloin, kun jonkun ryhmäläisen henkilökohtaiset asiat alkoivat viedä liikaa tilaa. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Asia, jota emme myöskään osanneet etukäteen ottaa huomioon, olivat ikäihmisten lapsille tuomat lahjat. Jo ensimmäisellä kokoontumiskerralla yksi ikäihmisistä toi mukanaan leipomiaan piparkakkuja, joita hän tarjosi kaikille. Jatkossa myös muut ikäihmiset toivat mukanaan lahjoja lapsille, ja havaitsimme, että se oli heille itselleen luonteva ja

mukava tapa kohdata lapsia. Lapset suhtautuivat lahjoihin hieman hämmentyneinä ja hiljaisina mutta kiittivät niistä. Lasten saamat lahjat puhuttivat meitä, lastenohjaajia ja lasten vanhempia. Mietimme, aiheuttiko muille ikäihmisille paineita se, että joku heistä antoi lapsille jotakin. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Elorannan ja Punkasen mukaan mielenterveyttä edistävänä asiana pidetään jonkinasteista tehokkuutta eli tunnetta siitä, että hän pystyy vielä tekemään asioita itsensä tai muiden ihmisten hyväksi. Ihminen todentuu suhteessa muihin ihmisiin. Itsetunnon ylläpitämiseksi ihmiselle yleensä on tärkeää saada tuntee itsensä merkittäväksi ja muiden hyväksymäksi. Tämä merkityksellisyyden kokemisen tarve korostuu ikääntyessä, jolloin ihmisen elämässä saattaa tulla monia menetyksen kokemuksia yhtä aikaa. (Eloranta & Punkanen 2008, 104, 13.) Pohdimme, voisiko ikäihmisten lapsille antamat lahjat merkitä sitä, että he halusivat osoittaa omaa merkityksellisyyttään muulle ryhmälle lahjoin. Kun keskustelimme ikäihmisten kanssa tulevista kerhokokoontumisista, korostimme heille, että esimerkiksi sadun lukeminen tai jonkin laulun opettaminen lapsille olisi mielestämme parempi vaihtoehto sen sijaan, että lapsille annettaisiin joka kerralla jokin konkreettinen muisto. Moni ikäihmisistä toi ryhmään omaa osaamistaan laululeikin, runon tai kertomuksen muodossa, minkä koimme erittäin arvokkaana ja ryhmämme tarkoitusta palvelevana asiana. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Yhdelle kerhokokoontumiselle varattu aika osoittautui liian lyhyeksi, kun alun perin toiminnalle varaamamme puolitoista tuntia lyheni lasten ruokailun takia reiluun tuntiin. Tämä näkyi toiminnassamme hetkittäisenä kiireen tuntuna toiminnoista toiseen siirtymisessä. Jouduimme ajanpuutteen vuoksi rajoittamaan vapaata keskustelua ja ajatustenvaihtoa. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Ikäihmiset kommentoivat kerhokokoontumiselle varatun ajan lyhydestä seuraavaa:

Aika kokonaisuutena ja päivässä oli minusta liian lyhyt.

Ajan lyhyden takia oli tuokioiden oltava hiukan ”kaavamaisia”. (Mikä ei kuitenkaan ollut ihan joka kerralla jotain erilaista)

Aikaa eri toiminnoille ja rennommalle yhdessäololle olisi voinut olla enemmän. Esimerkiksi ryhmämme tytöt pareineen olisivat halunneet jatkaa askartelua ja maalaamista

rauhassa, ja oli harmillista, kun lyhyen ajan takia siihen ei ollut mahdollisuutta. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

9.2.3 Ikäihmisten kokemuksia ryhmästä

Kuten jo aiemmin tuli ilmi, keräsimme ryhmän ikäihmisiltä palautetta kyselylomakkeella (LIITE 4). Lomakkeista kävi ilmi, että Lystikerho antoi ikäihmisille elämän intoa, hyvää mieltä ja piristystä aikuisen elämään. Muita ryhmätoiminnan ikäihmisille antamia asioita olivat yhdessäolo, Lystikerhosta saadut muistot, vaihtelun saaminen ikäihmisten eriytyneeseen toimintaan ja mahdollisuus tutustua paremmin tuttuihin. Yhdelle ikäihmiselle tärkeä kokemus oli tutustua tämän päivän lapsiin ja heidän elämäänsä. Hän koki tärkeänä havainnot siitä, että elämä jatkuu uusissa sukupolvissa.

Piristystä aikuisen elämään, tutustuminen myös torstaikerhon tuttaviin. Tämän maailman ajan lasten elämään, tekemisiin ja menemisiin.

Tuntuu mukavalta havaita miten elämä jatkuu.

Ikäihmisten palautteesta nousi esiin merkityksellisyyden tunteen ja huomioonottamisen tärkeys. Eräs ikäihmisistä toi palautteessaan useampaan otteeseen esille sen, että hänelle oli tärkeää se, että sai olla mukana ryhmässä. Toinen ikäihminen kertoo yllättyneensä siitä, että Lystikerhossa oli niin kivaa, ja toteaa tarpeidensa täyttyneen, kun hänen läsnäolonsa huomioitiin.

Kyllä tulivat, kun huomioitte että minäkin siellä olin.

Sukupolvien ryhmätoiminta antoi ikäihmisille kokemuksen siitä, että heillä ja heidän läsnäolollaan on merkitystä. Yksi ikäihmisistä pohtikin sukupolvien yhteisen toiminnan ja ikäihmisten merkitystä lasten elämässä näin:

Nyky päivänä monella lapsella ei ole lähellä isovanhempia. Etäisyydet ovat pitkät tai taivaan koti on kutsunut pois täältä maan päältä.

Ikäihmisten antamassa suullisessa palautteessa ilmeni toistuvasti kiitollisuus ryhmästä. He totesivat usein ääneen myös harmistuksensa siitä, ettei toimintaa voida jatkaa pidempään. Heidän viihtymisestään ryhmässä kertoi se, että he jokaisen kerhokokoontumisen päätyttyä ihmettelivät, kuinka yhteinen aika kului liian nopeasti. Kirjallisista palautteista kävi ilmi, että ikäihmiset kokivat lasten kanssa olemisen ja puuhailun mukavana. Yksi ikäihmisistä totesi lapsen kanssa työskentelystä seuraavasti:

Se oli kivaa olla pienen lapsen kanssa.

Palautteesta kävi ilmi, että lasten kanssa toimiminen toi lähes kaikille ryhmän ikäihmisille mieleen muistoja lasten kanssa vietetyistä hetkistä kotona ja työelämässä. Ikäihmisten palautteista tuli ilmi myös pohdinta siitä, miten lapset ja lasten elämä ovat muuttuneet vuosikymmenten saatossa.

9.2.4 Lasten kokemuksia ryhmästä

Lasten ryhmätoiminnasta saamien kokemusten arvioimiseksi keräsimme kirjallista palautetta heidän vanhemmiltaan. Tämän palautteen lisäksi hyödynsimme arvioinnissa ryhmätoiminnan aikana tekemiämme havaintoja lasten käyttäytymisestä. Lasten kokemuksista viestivät heidän ryhmätilanteessa antamansa välitön palaute ja olemuksesta kuvastuva mieliala. Mieleinen tekeminen ilmeni lapsista innostuneena puhumisena ja puuhasteluna, keskittymisenä ja tekemisen ilona. Toisaalta lasten olemisesta ja eleistä kuvastui sekin, kun toiminta ei ollut heistä kiinnostavaa. Lapset olivat tuolloin rauhattomia, kyllästyneen oloisia, ja heidän huomionsa keskittyi muualle. Kerhokokoontumisissa toteutetuista erilaisista toiminnoista löytyi jokaiselle lapselle jotakin tuttua tai mielekästä ja innostavaa tekemistä. Lapset kertoivat eleiden ja ilmeiden lisäksi sanallisesti tekemisen mielekkyydestä ja hauskuudesta. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Toiminnan edetessä lapsissa oli havaittavissa rohkaistumista. Esimerkiksi yksi lapsista vaikutti ensimmäisellä kokoontumiskerralla varautuneelta. Hän puhui hyvin hiljaisella äänellä, ja hänen osallistumisensa keskusteluun ja toimintaan oli vähäeleistä. Seuraavilla kerroilla hän rohkaistui ensin keskustelemaan meidän ohjaajien ja sen jälkeen myös muiden ryhmäläisten ja oman parinsa kanssa. Meidän mielestämme ikäihmiseltä saatu

positiivinen huomio ja kannustus vaikuttivat osaltaan siihen, että hän rohkaistui. Myös muiden lasten kohdalla parityöskentely ja ikäihmisiltä saatu jakamaton huomio vaikutti myönteisesti lasten osallisuuteen ja työskentelyyn ryhmässä. Ikäihmisten esittämät kysymykset ja kehot rohkaisivat lapsia keskustelemaan kerta kerralta uskaliaammin. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Kysyttäessä millä mielin lapsi oli lähtenyt kerhoon, yhdessä kyselylomakkeessa todettiin seuraavasti:

Hyvillä mielin. Aluksi jännitti, mutta myöhemmin aina iloisena.

Yksi tavoitteistamme ryhmätoimintaa suunniteltaessa oli, että lapset pystyisivät paremmin kohtaamaan erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä. Vaikka kaikkia ryhmätoiminnan alkaessa jännittikin, lasten ja ikäihmisten vuorovaikutus oli toiminnan alusta saakka kohtuullisen välitöntä ja luontevaa. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Kysyessämme vanhemmilta heidän ajatuksiaan ylisukupolvisesta toiminnasta vanhemmat kokivat, että lasten ja ikäihmisten välille voisi syntyä luonnollista vuorovaikutusta ja yhteyttä, ja että toiminta palvelee molempien ikäryhmien tarpeita. Yhdessä palautteessa todettiin, että lapsen kiinnostus ihmisen elämänkaaren eri vaiheita kohtaan oli lisääntynyt.

Erittäin hyvä asia, jos lapsi oppii luonnollisesti, kuinka ollaan ikäihmisten kanssa ja jos ikäihmisen ja lapsen välille syntyy yhteys. Meillä ainakin on kysymyksiä riittänyt ihmisen elinkaaresta, lapsuudesta ja vanhuudesta.

Palautteesta kävi ilmi, että lapset olivat kokeneet ikäihmisten kanssa toimimisen eri tavoin. Yhden vanhemman palautteessa kerrottiin, ettei oman lapsen suhde pariin ollut kovin tiivis, eikä lapsi muistanut ryhmän ikäihmisten nimiä.

”Vanhusten” nimet eivät ole ikävä kyllä jääneet mieleen, eikä suhde ”omaan vanhukseen” syventynyt. Hän puhui ”vanhuksista” aina ryhmänä.

Yhdessä palautteessa oli vanhemman kirjoittamana suora lainaus lapsen ajatuksista Lysterhossa viihtymisestä.

Siellä oli kiva askarrella, leikkiä. Oli mukava kun kerhossa oli vanhuksia, oli hyvää seuraa. Siellä oli hyvä olla, kun siellä oli vanhuksia ja lapsia.

Yksi lapsista oli ihmetellyt miespuolisten ikäihmisten puuttumista, ja myös yksi ikäihmisistä toi palautteessaan esille, että toiminnassa olisi voinut olla mukana miehiäkin. Yksi vanhemmista totesi, että lapsen omat isovanhemmat asuvat kaukana, joten ikäihmisten näkökulma oli tervetullut. Toinen vanhempi piti tärkeänä sitä, että kuullessaan ikäihmisten tarinoita menneistä ajoista lapsi pystyy peilaamaan nykyistä ja mennyttä.

Lapsille ryhmästä oli jäänyt mieleen yhteiset toiminnot, kuten laulut, askartelu, maalaaminen ja leikit. Useamman vanhemman palautteesta ilmeni, että lapset olivat laulaneet kotona Lystikerhossa oppimiaan lauluja. Yksi lapsista oli luetellut ryhmäläisten nimiä kotona vanhemmilleen. Ryhmätoiminnan aikana lapset ystäväystyivät ikäihmisten lisäksi toisten lasten kanssa. Esimerkiksi ryhmämme kaksi poikaa eivät olleet tunteneet toisiaan ennestään, mutta tutustuttuaan Lystikerhossa he leikkivät yhdessä myös muissa seurakunnan toiminnoissa.

9.2.5 Kehittämistoiminnan arviointia

Keräsimme ikäihmisiltä palautetta toiminnan lisäksi ohjauksestamme ja ryhmätoiminnan organisoinnista. Seuraavassa puramme saamaamme palautetta sekä arvioimme itse omaa työskentelyämme.

Neljässä ikäihmisen palautteessa todettiin kerhokokoontumisten olleen liian lyhyitä. Ylimääräistä aikaa olisi kaivattu erityisesti yhdessä olemiseen, tutustumiseen ja tekemiseen kaikki yhdessä.

Yhteistä aikaa enemmän olisi pitänyt olla, kun tutustuu ja rohkeutta tulee, niin sitten tulee se eron hetki liian nopeasti.

Ennen ryhmätoiminnan alkua meidän olisi pitänyt tarkemmin selvittää, mitä lapsilla oli vuorossa Lystikerhon jälkeen. Näin olisimme voineet aikaistaa kerhokokoontumisen alkamista, jolloin toiminnalle olisi ollut aikaa suunnittelemamme puolitoista tuntia toteutuneen reilun tunnin sijaan. Koska emme olleet selvittäneet asiaa tarkemmin lastenhojaajien kanssa, jouduimme lopettamaan kokoontumiskerrat noin 20 minuuttia aiot-

tua aikaisemmin, jotta lapset ehtivät syödä ennen seuraavia harrastuksiaan. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Yhden ikäihmisen mielestä kerhokokoonnotukset etenivät ohjelmasta toiseen liian nopeasti. Toinen koki, että kokoonnotusten lyhyen keston takia ne olivat hieman kaavamaisia. Osa ikäihmisistä oli hieman pettyneitä, ettei toiveena ehdotettua leipomista tai muovailuhetkeä pystytty toteuttamaan. Meidän olisi pitänyt arvioida tarkemmin, mitä toimintaa kerhotilassa ja ryhmätoiminnalle varaamassamme ajassa pystyisi ja ehtisi toteuttaa. Esitellessämme hankettamme ikäihmisille mainitsimme esimerkkinä toiminnasta leipomisen, jota emme pystyneet lopulta toteuttamaan lyhentyneen ajan ja leipomiseen sopimattomien tilojen takia. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Toimintaa suunnitellessamme pyrimme siihen, että jokaisella kokoonnotuskerralla olisi selkeä rakenne ja rutiinit, joista myös tiedottaisimme ryhmäläisille etukäteen. Olimme jättäneet hyvin paljon tilaa ryhmäläisten omille ideoille, ja meillä oli ryhmätoiminnan alkaessa vain ehdotelmia tulevien kerhokokoonnotusten ohjelmasta. (Reflektiopäiväkirja 2010.) Ikäihmisten palautteesta ilmeni, että he olisivat toivoneet etukäteen tarkkaa tietoa tulevien kokoonnotusten ohjelmasta ja tarkoituksesta, varsinkin kun kyseessä oli heille ennestään täysin vieras ryhmätoiminnan muoto. Pari ikäihmisistä mainitsi kerhokokoonnotusten aikana, että heistä oli mukavaa, kun joka kerralla oli jotakin yllättävää ja mukavaa tekemistä. Osa olisi halunnut valmistautua yhdessä tekemiseen etukäteen. Koimme hyväksi sen, että jokaisella kokoonnotuskerralla mukana oli tiettyjä pysyviä elementtejä. Esimerkiksi jokaisen kokoonnotuksen alussa pidetty lyhyt hartaushetki tuki ryhmätoiminnan hengellistä tarkoitusta ja rauhoitti ryhmäläiset keskittymään tilanteeseen, vaikka hartaus sinänsä ei ollut toimintona kovinkaan vuorovaikutteinen. Samoin loppulaulu oli meistä selkeä päätös jokaiselle kokoonnotuksellemme, ja sen jälkeen ryhmäläisten oli luontevaa jatkaa päiväänsä muiden tekemisten parissa. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Kolmen ikäihmisen palautteista nousi esiin kiitollisuus siitä, että he olivat päässeet mukaan ryhmään, ja että olimme huomioineet heidän olemassaolonsa ja saaneet heidän olonsa mukavaksi ryhmässä.

Otitte meidät ”mummelit” vastaan hienosti ja saitte oloni hyväksi. Tuokiot sujuivat hyvin, lapset olivat luottavaisia. En osaa muuta kuin kiitellä valmiuksianne. Jatkakaa samoin edelleen. Kiitokset teille nuoruuden kokemuksesta!

Erilaisesta opintojemme painottumisesta huolimatta huomioimme ohjaajina molempia ikäryhmiä yhdenvertaisesti. Otimme huomioon ryhmäläisten erilaiset persoonallisuudet, mutta huolehdimme myös siitä, etteivät kenenkään yksittäisen henkilön tarpeet nousseet muun ryhmän tilannetta tärkeämmiksi. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

Sini ja Lea, osaitte antaa lapsille lempeästi ohjennusta ”vallattomiin” tapahtumiin ja kannustusta onnistumisesta.

Mielestäni kaikki sujui hyvin. Piditte ohjokset käsissänne, sopivasti katkaisitte liian tarinahetket ja palautitte jälleen asiaan. Kiitos siitä. Pitäkää jatkossakin ohjokset käsissänne.

Mielestämme onnistuimme luomaan ryhmään luottavaisen ja rohkaisevan ilmapiirin. Opimme hankkeen edetessä huomioimaan ohjauksessamme ja toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa kummankin sukupolven tarpeet. (Reflektiopäiväkirja 2010.)

10 POHDINTA

10.1 Johtopäätökset ja kehittämisideat

Ikäihmisiltä ja lasten vanhemmilta saamastamme palautteesta pystymme päättelemään, että seurakuntalaiset voivat kokea sukupolvia yhdistävän toiminnan merkityksellisenä ja virkistävänä. Kuten arviointiosuudessa käsittelemämme palautteet ja omat havaintomme osoittavat, ryhmätoiminnalla voidaan edesauttaa sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Havaintojemme ja saamamme palautteen perusteella toimivan vuorovaikutuksen ehtona on se, että ryhmätoiminnan sisältö on molemmille ikäryhmille mielekästä ja heidän toimintakykynsä huomioivaa. Arviointimme mukaan ryhmätoiminnan mielekästä sisältöä sekä lapsille että ikäihmisille on yhdessä tekeminen esimerkiksi kädentaitojen, liikkumisen ja leikin muodossa. Leikki-ikäisten lasten ja ikäihmisten yhteisen toiminnan toteutumisen edellytys on virikkeellinen toimintaympäristö välineineen ja materiaaleineen. Tilan tulisi olla monikäyttöinen ja siinä tulisi pystyä liikkumaan vapaasti. Ohjattua yhteistä toimintaa, kuten pöytien ääressä askartelua, tulisi voida toteuttaa sujuvasti.

Seurakunnan työntekijät osoittivat kiinnostusta hankkeeseemme työn suunnitteluvaiheessa ja sen edetessä. Diakoniatyöntekijä ja lastenohjaajat saivat ryhmäläisiltä ja ryhmän lasten vanhemmilta myönteistä palautetta Lystikerhosta. He tiedustelivat, voisiko toiminta jatkua edelleen. Tämä sai hankkeessa mukana olleet seurakunnan työntekijät pohtimaan omia ja seurakunnan edellytyksiä toiminnan jatkamiseksi. Sen perusteella, minkälaisen vastaanoton hankkeemme sai seurakunnassa, sukupolvityölle voisi löytyä seurakunnan työmuotojen joukossa oma paikkansa. Seurakunnan eri työalojen työntekijät voisivat yhdistää voimavaransa sukupolvityön toteutumiseksi ilman ulkopuolista toimijaa. Omia edellytyksiään ja resurssejaan pohtiessaan seurakunnan olisi hyvä huomioida ja miettiä, voisiko sukupolvityö työmäärän lisääntymisen sijaan vapauttaa voimavaroja muihin työmuotoihin.

Ryhmämme ikäihmiset halusivat oma-aloitteisesti osallistua toiminnan ohjaamiseen, jolloin ohjaamisvastuu jakaantui meidän lisäksi myös ryhmän jäsenille. Koimme heidän osallistumisensa ohjaamiseen virkistävänä ja arvokkaana lisänä Lystikerhon toiminnas-

sa. Ikäihmisten ohjaamat tuokiot lisäsivät ennestään vuorovaikutusta sukupolvien välillä ja antoivat halukkaille mahdollisuuden jakaa muulle ryhmälle omaa kokemusmaailmaansa ja osaamistaan. Haasteena tuleville ylisukupolvisille projekteille ja hankkeille voisi olla ryhmäläisten osuuden kasvattaminen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa, jos ryhmäläiset osoittavat halukkuutta siihen.

Hankkeemme osoittaa, että eri ikäryhmille voidaan järjestää yhteistä toimintaa eriytettyjen toimintamuotojen rinnalla. Seurakuntayhteys on mahdollista eri sukupolvien välillä, ja sillä voi olla rikastuttava merkitys yhteyden kokemisen kannalta. Sukupolvityön mahdollisuudet ja vuorovaikutuksen syntyminen eivät mielestämme ole sidoksissa ainoastaan ryhmätoimintaan, joten seurakunnat voisivat kartoittaa sukupolvien kohtaamisen mahdollisuuksia jo olemassa olevien työmuotojen sisällä. Sukupolvityö voisi näkyä esimerkiksi yhteisissä jumalanpalveluksissa ja tapahtumissa, tai yhtenä vapaaehtoistyön muotona.

Hankkeemme käsitteli lapsia ja ikäihmisiä yhdistävää sukupolvityötä, mutta sukupolvityötä ei tarvitse rajoittaa koskemaan vain näitä ikäryhmiä. Sukupolvet ylittävällä toiminnalla voisi lähentää kaikenikäisiä seurakuntalaisia. Jatkotutkimusta ja kehittämishankkeita voisi toteuttaa erilaisten sukupolvikokoonpanojen kanssa eri toimintamuotoja kokeillen. Opinnäytetyössämme pystyimme havainnoimaan ja arvioimaan vielä melko pinnallisesti ryhmäläisten toiminnasta saamia kokemuksia. Meistä olisi sukupolvityön kannalta tärkeää, että eri osapuolten ylisukupolvisesta toiminnasta saamia kokemuksia tutkittaisiin tarkemmin esimerkiksi yhteen ikäryhmään keskittyen.

10.2 Eettinen pohdinta

Diakonia-ammattikorkeakoulun toiminnan perustana ovat kristillinen lähimmäisenrakkaus, avoin vuorovaikutus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja vaikuttava toiminta (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010). Mielestämme nämä arvot näkyvät opinnäytetyömme aiheen valinnassa, tavoitteissa ja käytännön toteutuksessa. Seuraavassa pohdimme näiden arvojen pohjalta työmme eettisiä näkökulmia.

Hankkeemme tavoitteissa pyrimme huomioimaan molempien ikäryhmien tarpeet ja ominaisuudet, jotta hankkeemme olisi mahdollisimman asiakaslähtöinen. Kainulainen toteaa, että ammattikorkeakouluissa toteutettavan tutkimuksen tavoitteet eivät saa olla ristiriidassa yleisten yhteiskunnallisten tavoitteiden, eikä ammattikorkeakoulun ja yhteistyökumppaneiden tavoitteiden kanssa. Koska ammattikorkeakoulussa toteutetussa tutkimustyössä totuuden etsiminen ei ole ensisijaista, arvovapauden vaatimus ei sido tutkijoita samalla tavalla kuin yliopistotutkimusta. (Kainulainen 2004, 74.) Arvovapauden vaatimuksen puuttuessa meidän oli mahdollista huomioida opinnäytetyömme tavoitteissa Diakonia-ammattikorkeakoulun, kirkonalan ammatillisuuden ja yhteistyökumppanimme kristillinen arvopohja.

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimustyössä inhimillinen ja kunnioittava kohtelu ovat elementtejä, jotka tulee huomioida tutkimusta tehdessä. Inhimilliseen ja kunnioittavaan kohteluun liittyy muun muassa anonyymiuden takaaminen, luottamuksellisuus ja aineiston asianmukainen tallentaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 27.) Kuulan mukaan luottamuksellisuudella tarkoitetaan tutkittavalle annetun lupauksen pitämistä siitä, miten hänen tietojansa käytetään, käsitellään ja säilytetään, ja kuka hänen tietojansa saa käsitellä (Kuula 2006, 64).

Ryhmää kootessamme ja toimintaa suunnitellessamme ryhmäläisten ja yhteyshenkilöiden kunnioittavaan ja oikeudenmukaiseen kohteluun kuului mahdollisimman paikkansapitävän informaation jakaminen tulevasta toiminnasta. Halusimme henkilökohtaisesti kertoa tuleville ryhmäläisille ja henkilökunnalle ryhmämme tarkoituksesta ja antaa heille mahdollisuuden kysyä ryhmätoimintaan liittyvistä epäselvistä asioista. Toimitimme ikäihmisille ja lasten vanhemmille kirjalliset sopimukset, joissa kerroimme toiminnasta ja käyttämistämme havainnointimenetelmistä. Sopimuksissa (LIITE 2) ilmaisimme, että tutkimusaineisto, josta ryhmäläiset voitaisiin tunnistaa, hävitetään kirjallisen raportin valmistuttua. Lopulta valokuvaus ja videointi rajoittuivat vain kahdelle kerralle, joista saatua materiaalia käytimme ainoastaan havainnointitarkoituksessa.

Luottamuksellisuuteen liittyy lupausten pitämisen ohella myös vaitiolovelvollisuus, joka tarkoittaa sitä, että tutkija ei kerro tutkittavista ulkopuolisille, eikä luovuta tai näytä tutkimukseen liittyvää aineistoa muille kuin asianomaisille (Kuula 2006, 92–93). Kä-

vimme aineistoa läpi kahden kesken paikoissa, joissa ei ollut ulkopuolisia kuulijoita, ja säilytimme kirjallisen aineiston vain itsellämme. Ryhmäläisistä keskustellessamme käytimme heistä kirjainlyhenteitä. Ikäihmisiltä ja lasten vanhemmilta keräämämme palaute oli nimetöntä, mikä suojeli vastaajien yksityisyyttä ja samalla antoi meille mahdollisuuden analysoida palautetta mahdollisimman puolueettomasti.

Oikeudenmukaisuuden ja tasavertaisuuden toteutumiseksi kiinnitimme erityishuomiota ryhmäläisten yhdenvertaiseen kohtaamiseen ja kohteluun. Kokoontumiskertojen jälkeen keskustelimme ryhmätilanteissa heränneistä huomioista ja ajatuksista, ja pohdimme niiden vaikutusta käyttäytymiseemme. Yritimme tietoisesti kiinnittää huomiota siihen, miten huomioimme ryhmäläiset yksilöinä ja osana ryhmää.

Tiedonkeruuvaiheessa lähteiden luotettavuus ja ajankohtaisuus on tärkeää. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan lähteiden luotettavuudesta kertovat tekijän tunnettuus ja arvovalta, lähteen ikä ja uskottavuus (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 102). Yritimme huomioida lähteitä valitessamme niiden ajankohtaisuuden etsimällä muutamaa vuoden vanhoja lähteitä. Jouduimme joitakin osuuksia kirjoittaessamme käyttämään vanhempia lähteitä, kun päivitettyä tietoa ei ollut saatavilla. Käytimme lähteinä teoksia, jotka olivat tulleet tutuiksi aiemmista opinnoista. Luotettavuutta tietyille lähteille lisäsi se, että olimme tutustuneet kirjoittajan muihin teoksiin aikaisemmin opintojemme aikana. Joistakin aiheista, kuten sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta, löytyi vain vähän tutkittua tietoa, joten käytimme lähteitä, jotka edes sivusivat aihetta.

Jotta kehittämishankkeesta saadut johtopäätökset pitäisivät paikkansa, kirjallisuuden lisäksi saamiemme palautteiden tulisi olla luotettavia. Palautteiden luotettavuuteen vaikuttaa se, onko vastaajilla ollut mahdollisuus vastata rehellisesti. Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden mukaan nimettömyydellä pyritään takaamaan kohderyhmän rehelliset vastaukset (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 48). Korostimme kyselylomakkeiden vastausohjeissa, että palautteen voi antaa nimettömänä. Koska osa ikäihmisistä oli poissa silloin, kun lomakkeet palautettiin meille, he lähettivät lomakkeensa postitse. Heidän tapauksessaan tiesimme, keneltä palaute on, mikä saattoi vaikuttaa heidän vastauksiensa rehellisyyteen. Kaikki lasten vanhemmilta saadut palautteet tulivat meille yhtä aikaa postitse. Osa vanhemmista oli tehnyt sen päätöksen, että he toivat lomakkeissa esille

henkilöllisyytensä. Koska palautetta antoivat meille tutut ihmiset, he saattoivat olettaa meidän tunnistavan heidät kirjoitustyylistä. Tämä saattoi siis vaikuttaa palautteen rehellisyyteen.

Kyselylomakkeiden kysymykset tulisi laatia hankkeen tavoitteita vastaaviksi (Salmela 1997, 89). Tehdessämme kyselylomakkeita pyrimme muotoilemaan kysymykset siten, että kysyimme vain hankkeemme kannalta olennaisia asioita asettamatta ennakkoodotuksia vastauksiin liittyen. Olisimme voineet kiinnittää vieläkin enemmän huomiota ikäihmisille osoitettujen kysymysten asetteluun ja tarkkuuteen, sillä vastauksista sai sen vaikutelman, että kaikkia kysymyksiä ei ollut ymmärretty tarkoittamallamme tavalla. Myös ikäihmisille suunnatun kyselyn liiallinen pituus saattoi vaikuttaa vastausten jäsentelyyn. Kyselylomakkeen laadinnassa selvyys on erityisen tärkeää. Päteviä vastauksia saadaan varmemmin jos kysymykset ovat selkeitä, ja niiden asetteluun on kiinnitetty huomiota. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005, 191.)

Ryhmätoimintaa suunnitellessamme ja toteuttaessamme pyrimme olemaan kriittisiä ryhmätoiminnan käytäntöjen suhteen. Ennen kerhokokoukseen ja sen jälkeen pohdimme käyttämämme menetelmien sopivuutta, jotta ne tukisivat mahdollisimman hyvin ryhmätoiminnalle asettamiemme tavoitteiden toteutumista. Suunnitteluvaiheessa arvioimme etukäteen eri toimintojen soveltuvuutta ja soveltumattomuutta molemmille ikäryhmille. Jokaisen kokoumiskerran jälkeen keskustelimme siitä, mikä tuki ja mikä esti vuorovaikutuksen kehittymistä. Kriittisen tarkastelun lisäksi pyrimme toteuttamaan sellaista toimintaa, jota kenen tahansa olisi helppo toteuttaa jatkossa. Arvioinnin ja johdopäätösten luotettavuutta ja laatua lisäsi se, että meitä oli kaksi havainnoimassa ryhmätoimintaa. Löysimme havainnoistamme paljon yhtäläisyyksiä, mutta niiden lisäksi kumpikin oli tehnyt huomioita, joihin yhdessä keskusteltaessa myös toinen havahtui.

10.3 Ammatillinen kasvu sosionomi-diakonin näkökulmasta

Opinnäytetyö oli monella tavalla hyvin monipuolinen oppimisprosessi, joka hahmotti meille uudella tavalla sosionomin ja diakonin ammatti-identiteettiä. Toiminnallisen ja vuorovaikutteisen opinnäytetyön tekeminen harjoitti taitojamme ryhmänohjaajina. Roh-

keutemme suunnitella ja toteuttaa toimintaa kasvoi. Kahden eri ikäryhmän ohjaaminen samaan aikaan tuntui positiiviselta haasteelta, ja saimme parina laittaa luovuutemme likoon suunnitellessamme toimintaa. Työskentely yhteistyössä seurakunnan kanssa tuntui luontevalta ja innostavalta.

Kerhokokoontumisten aikana itsevarmuutemme ohjaamisessa lisääntyi onnistumisten myötä. Itsevarmuuden mukana kasvoi myös tilannetaju ja epävarmuudensietokyky. Kuuden kokoontumiskerran aikana opimme havainnoimaan tilannetta ja ryhmäläisiä. Joustamiskykymme lisääntyi, kun kokoonpanoltaan ainutlaatuinen ryhmä vaati taitoa mukauttaa toimintaa ryhmäläisten tarpeiden ja koko ajan muuttuvan tilanteen mukaan. Pystyimme sopimaan muutoksista nopeasti kesken toiminnan. Koimme opettavaisena myös ne tilanteet, joissa kahden ikäryhmän tarpeet tuntuivat olevan ristiriidassa keskenään, kuten silloin, kun lapset eivät jaksaneet keskustella ikäihmisten kanssa, vaan kaipasivat aktiivisempaa toimintaa. Näissä tilanteissa kyky tehdä nopeita ratkaisuja harjaantui. Uskallamme entistä rohkeammin jatkaa ohjaamista tilanteiden muuttuessa ja kokeilla uusia asioita omien vahvuusalueidemme ulkopuolelta. Ryhmänohjaustilanteissa havaitsimme, että opiskelujen myötä karttuneen ohjauskokemuksen johdosta uuden ryhmän ohjaaminen tuntui alusta saakka luontevalta. Pystyimme luottamaan siihen, että osaamme toimia ilman, että jokainen toiminnan yksityiskohta on loppuun asti ennalta suunniteltu.

Organisointitaitomme ovat parantuneet hankkeen edetessä. Suunnitteluvaiheessa tapasimme yhteistyöhenkilöitämme palaverissa, joissa meillä oli tärkeä rooli muiden ajan tasalla pitämisessä ja kerhokokoontumisten onnistumisen takaavien asioiden selvittämisessä. Mietimme tarkkaan puitteita ja toteutusta, sillä niiden piti vastata molempien ikäryhmien tarpeisiin.

Parityöskentely oli antoisaa ja kehitti meidän molempien yhteistyökykyjä ja vuorovaikutustaitoja. Koska olimme opinnoissamme perehtyneet eri ikäryhmiin, meillä oli kummallakin tuotavana oppinnyt työprosessiin omaa erityisosaamistamme lapsuuteen ja ikääntymiseen liittyen. Keskustelimme paljon siitä, mitä tarpeita kummankin ikäryhmän kohdalla tulee ottaa huomioon, ja samalla omaksuimme uutta tietoa toisiltamme. Kumpikin meistä sai kokemusta sekä ohjaamisesta erikseen että osallistuvasta havain-

noinnista, ja koimme tämän opinnäytetyöprosessimme ja oman oppimisemme kannalta hyväksi. Vaikka ohjasimme vuorotellen, havainnointivuorossa oleva osallistui ohjattuun toimintaan. Kerhokokoonantumisten edetessä varmuus ohjata toimintaa lisääntyi. Työskentelyn edetessä myös se, joka oli ohjausvuorossa, pystyi keskittymään ohjaamisen ohessa havainnointiin yhä paremmin.

Opinnäytetyöprosessin aikana havaitsimme eroja työskentelytavoissamme esimerkiksi tekstin työstämisen suhteen, mikä opetti kumpaakin meistä tarkastelemaan omia toimintatapojaan kriittisesti ja ottamaan huomioon toisen vahvuudet. Palautteen antaminen ja vastaanottaminen oli olennainen osa prosessia, ja koimme yhteiset pohdinnat erittäin hyödyllisiksi ja opettavaisiksi. Myös ryhmän ohjaustilanteissa meidän kummankin vahvuudet pääsivät esiin ja täydensivät toisiaan. Pystyimme jokaisen kerhokokoonantumisen jälkeen yhdessä käymään läpi tapahtunutta ja pohtimaan Lystikerhon tapahtumia tavoitteisiimme verraten.

Sen lisäksi, että opimme huomioimaan eri-ikäisten ryhmäläisten fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ominaisuudet ja niihin liittyvät tarpeet, kiinnitimme huomiota hengellisyyteen yhtenä ihmisen elämän tärkeänä osa-alueena. Mielestämme diakoniatyöntekijän tärkeitä peruseriaatteita ovat eri elämäntilanteissa olevien ihmisten yhdenvertainen kohtaaminen ja palvelu heidän lähtökohdistaan käsin. Saimme kokemusta siitä mitä eri asioita tulee huomioida hartauksien suunnittelussa ja toteutuksessa, kun hartauteen osallistujat ovat eri-ikäisiä ja erilaisissa elämänvaiheissa olevia seurakuntalaisia. Diakoniatyön lähtökohtana on lähimmäisenrakkkaus kaikkia ihmisiä kohtaan riippumatta kansallisuudesta, uskonnosta tai muista erottavista tekijöistä, kuten iästä (Veikkola 2002, 115). Ylisukupolvinen toiminta antoi meille uuden näkökulman lähimmäisenrakkauten toteuttamiseen ja seurakuntatyön moniin mahdollisuuksiin. Hankkeen kautta seurakunta toimintaympäristönä tuli meille tutummaksi, ja saimme kokemusta seurakunnassa työskentelystä ja sen toiminnan kehittämisestä.

10.4 Ammatillinen kasvu lastentarhanopettajan näkökulmasta

Lastentarhanopettajan ammatti-identiteetin näkökulmasta sukupolvien välinen vuorovaikutus oli minulle uusi ja mielenkiintoinen haaste. Ohjattavana oli kaksi hyvin erilaisista ikäryhmää, joiden kummankin kanssa toimin kerhokokoontumisten aikana tasapuolisesti, vaikka huomioni monessa tilanteessa kiinnittyi enemmän lasten tarkkailemiseen ja ohjaamiseen. Varmuuteni työskennellä lasten kanssa on aiempien opintojen ja opinnäytetyöprosessin aikana lisääntynyt, ja heidän ohjaamisensa tuntui luontevalta. Erityisesti leikki-ikäisen lapsen vuorovaikutustaitoihin liittyvän teorian omaksuminen ja käytännön havainnointi antoivat uutta näkökulmaa lapsen kehitykseen ja kasvuun. Lasten käyttäytymisen ja toiminnan tarkkailu oli opettavaista ja mielenkiintoista. Opinnäyteprosessin aikana toimintatuokioita suunnitellessa ja toteuttaessa ohjaukselliset ja pedagogiset taidot karttuivat ja monipuolistuivat.

Sukupolvia yhdistävä kehittämishanke antoi mahdollisuuksia kokeilla erilaisia työmenetelmiä, jotka olivat itselleni ennestään vieraampia. Esimerkiksi mielikuvitustarinat, parikeskustelut ja muisteleminen lasten kanssa toivat mielenkiintoista haastetta työskentelyyn, ja ohjaustilanteissa opin huomioimaan lasten tarpeita ja toiveita sekä muokkaamaan toimintaa sen mukaan. Hengellisyys osana kasvatustoimintaa, esimerkiksi hartauksien pitäminen lapsille, oli minulle mielenkiintoinen uusi kokemus. Toiminnan suunnittelemisen ja teoriapohjan kirjoittamisen pohjana olivat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, ja varhaiskasvatuksen sisällölliset orientaatiot, kuten esteettinen, eettinen ja uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio. Sain käsityksen siitä, kuinka varhaiskasvatus toteutuu seurakunnan työssä, ja minkälaisia teemoja leikki-ikäisille suunnatussa toiminnassa painotetaan, kun kysymyksessä on kirkon varhaiskasvatus ja kristillisen kasvatuksen tukeminen.

LÄHTEET

- Aho, Sirku & Laine, Kaarina 2004. Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Helsinki: Otava.
- Ahonen; Petri, Danouzi, Anu, Euramaa, Katri-Ina & Hyvönen Olavi ym. 2001. Ryhmätoiminnan lähtökohtia. Teoksessa Katri-Ina Eurama (toim.) Ryhmätoiminta Lapsiperhe-projektin perhetyössä. Kokemuksia ja näkemyksiä vertaisryhmistä. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 13–32.
- Ahtiainen, Anita 2004. Jumalanpalvelus – Osana suurta perhettä. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 151–158.
- Anttila, Eeva 2009. Tanssii tätien kanssa. Luova liikunta ja tanssi varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen ja Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 16–21.
- Bertaux, Daniel & Thompson, Paul 2005. Between Generations. Family Models, Myths & Memories. London: Transaction Publishers.
- Dahlblom, Tuula 2000. Sukupolvet kohtaavat – Tapaustutkimus lasten ja vanhusten yhteisestä palvelutalosta. Jyväskylän Yliopiston julkaisuarkisto. Viitattu 20.11.2009. <http://thesis.jyu.fi/g/tdahlblom.pdf>.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Diak on arvoyhteisö. Viitattu 9.3.2010. www.diak.fi/arvot. Tuloste tekijän hallussa.
- Eloranta, Tuija & Punkanen, Tiina 2008. Vireään vanhuuteen. Helsinki: Tammi.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Grönfors, Martti 2007. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 151–167.
- Hakkarainen, Pentti 2008. Oppiminen ja ongelmaratkaisu ennen kouluikää. Teoksessa Aili Helenius ja Riitta Korhonen (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus

- varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 109–137.
- Hakonen, Sinikka 2003. Teoksessa Marjatta Marin ja Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 130–137.
- Hanhirova, Marjaana & Aalto, Kirsti 2009. Ihmisen hengelliset tarpeet. Teoksessa Kirsti Aalto ja Raili Gothóni (toim.) Ihmisen lähellä. Hengellisyys hoitotyössä. Helsinki: Kirjapaja, 9–24.
- Hautamäki, Airi 2001. Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Helsinki: WSOY, 13–66.
- Heikkilä, Tarja 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Heikkinen, Riitta-Liisa 2007. Mielen tasapaino. Teoksessa Tiina-Mari Lyyra, Aila Pikkarainen ja Pirjo Tiikkainen (toim.) Vanheneminen ja terveys. Helsinki: Edita, 130–144.
- Helander, Voitto 2006. Seniorikansalainen voimavarana. Havaintoja ja pohdintoja ikäpolitiikan suuntaamiseksi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Helenius, Aili 2008. Lapset ryhmässä. Teoksessa Aili Helenius ja Riitta Korhonen (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 57–67.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2005. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hohenthal-Antin, Leonie 2006. Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hohenthal-Antin, Leonie 2009. Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Holm, Nils G. 2004. Teologiaa lasta varten. Uskonnonpsykologisia näkökohtia. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 25–47.
- Huhtanen, Kristiina 2005. Sosiaalinen vuorovaikutus perustuu onnistuneeseen kommunikaatioon. Teoksessa Terttu Parkkinen ja Soili Keskinen (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 8–20.

- Jakkula, Kaisa 2008. Ensimmäiset vuodet luovat lapsen kehityksen perustan. Teoksessa Aili Helenius ja Riitta Korhonen (toim.) Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: WSOY oppimateriaalit, 33–43.
- Jokela, Eero 2004. Rukous lapsen kanssa. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 159–165.
- Juhela, Pirjo 2006. Missä on isäsi, kuinka voi äitisi? Sukupolvet ikääntymisen muutoksissa. Helsinki: Kirjapaja.
- Julkunen, Raija 2008. Ikä ideana ja tutkimuskohteena. Teoksessa Asta Suomi ja Sinikka Hakonen (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 15–30.
- Jyrkämä, Jyrki 2008. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Anne Sankari ja Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen – iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 267–323.
- Kainulainen, Sakari 2004. Oikein, totta ja hyödyllistä. Teoksessa Hannu Kotila ja Arto Mutanen (toim.) Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu. Helsinki: Edita, 68–77.
- Kallioniemi, Arto 2005. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus monikulttuuristuvassa maailmassa. Teoksessa Päivi Hilska, Arto Kallioniemi ja Juha Luodeslampi (toim.) Uskontokasvatus monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Kirjapaja, 11–37.
- Kantola, Ilkka 2004, Lapsityön teologian edellytyksiä. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 105–117.
- Karling, Marjo; Ojanen, Tuija; Sivén, Tuula & Vihunen, Riitta 2008. Lapsen aika. Helsinki: WSOY.
- Kauhanen, Jussi; Myllykangas, Markku; Salonen, Jukka T. & Nissinen, Aulikki 2007. Kansanterveystiede. Helsinki: WSOY.
- Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot: vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kirkkopalvelut ry 2010. Anna & Arvo. Viitattu 17.3.2010. <http://www.anna-arvo.fi/>.

- Kopakkala, Aku 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita.
- Koskinen, Simo; Aalto, Leena; Hakonen, Sinikka & Päivärinta, Eeva 1998. Vanhustyö. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. Kehityspsykologia – Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusterä, Kirsti 2007. Aineettomien pääomien ylisukupolvinen siirtyminen harrastustoiminnassa: Tapaustutkimus Koiton Lauulu. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 24.11.2009.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/4248/aineetto.pdf?sequence=1>.
- Kärnä, Sirpa 2009. Hyvinvoinnin pysyvyyttä ja muutosta kolmannessa iässä. Ikääntyvien henkilöiden elämäkulun seuranta vuosina 1991 ja 2004 Varkauden kaupungissa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 166. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Lipponen, Mirja 2004. Asenteet vanhuksiin ja vanhuuteen. Vanhuus koko eletyn elämän heijastuma. Teoksessa Eija Noppari ja Marja-Terttu Tanttinen (toim.) Arvokas vanhuus ja vanhustyön arvostus. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B Raportteja 23. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 23–41.
- Lohjan seurakunta 2010. Viitattu 17.3.2010. <http://www.lohjanseurakunta.fi/?sid=1>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2010a. Kylämummit ja -vaarit. Viitattu 12.2.2010. <http://www.mll.fi/perheille/kylamummit>. Tuloste tekijän hallussa.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2010b. Lapsen oikeuksien yleissopimus. Viitattu 18.3.2010. http://www.mll.fi/mll/lasten_oikeudet. Tulosten tekijän hallussa.
- Marin, Marjatta 2003a. Sosiaaliset verkostot. Teoksessa Marjatta Marin ja Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-Kustannus, 72–93.

- Marin, Marjatta 2003b. Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Eino Heikkinen ja Marjatta Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 89–117.
- Moilanen, Johanna 2005. Lapset ja aikuiset kumppaneina – Sukupolvet verkoksi -hanke loppuraportti 2002–2004. Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Jyväskylä: Jyväskylän seudun sosiaalialan kehittämisen tuki ry. Viitattu 18.7.2009.
<http://www.koskeverkko.fi/Public/default.aspx?contentid=17504>.
- Moilanen, Johanna 2006. Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntönä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen ja Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-Kustannus, 149–164.
- Mäki, Johanna & Ojavalli, Marjaana 2008. ”Kun yhdessä tehdään, niin oppiihan siinä puolin ja toisin” - Tapaustutkimus sukupolvien välisestä yhteistyöstä. Hämeenlinna: Kasvatustieteiden tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos. Viitattu 25.7.2009. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02557.pdf>.
- Niemelä, Pauli 2007. Vanhuus ja turvattomuus. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto ja Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. PS-Kustannus: Jyväskylä, 167—180.
- Niemistö, Raimo 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsinki: Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia.
- Ojasalo, Katri; Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro.
- Parkkinen, Terttu & Keskinen, Soili 2005. Johdanto. Teoksessa Terttu Parkkinen ja Soili Keskinen (toim.) Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 5–7.
- Pruuki, Lassi 2008. Ilo opettaa. Tietoa, taitoa ja työkaluja. Helsinki: Edita.
- Read, Sanna 2008. Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa Eino Heikkinen ja Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 231–241.
- Reflektiopäiväkirja 2010. Lean ja Sinin pohdintaa opinnäytetyöprosessista.
- Repo-Kaarento, Saara 2007. Innostu ryhmästä. Miten ohjata oppivaa yhteisöä. Helsinki: Kansanvalistusseura.

- Reunamo, Jyrki 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus. Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Ruohotie, Pekka 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: WSOY.
- Ruokonen, Inkeri & Rusanen, Sinikka 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen ja Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 10–15.
- Ruokonen, Inkeri 2008. Musiikillista oppimisympäristöä luomaan. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen ja Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 22–29.
- Ruoppila, Isto 1995. Lapsuus. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas ja Heikki Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY, 30–39.
- Ruoppila, Isto 2003. Psyykkisen toimintakyvyn tukeminen. Teoksessa Eino Heikkinen ja Marjatta Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Tammi, 119–150.
- Salmela, Tuula 1997. Asiakaspalautteen haaste. Menetelmiä ja esimerkkejä. Helsinki: Stakes.
- Sarvimäki, Anneli 2008. Vanheneminen eri kulttuureissa ja etnisissä ryhmissä. Teoksessa Eino Heikkinen ja Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 85–94.
- Sava, Inkeri 2004. Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Sorri, Martti & Huttunen, Kerttu 2008. Ikääntyneen kuulo. Teoksessa Eino Heikkinen ja Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 158–170.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1994. Vanhuusbarometri 1994. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994: 6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 1999. Vanhuusbarometri 1998. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999: 3fin. Ikääntyneiden asema yhteiskunnassa. Viitattu 2.3.2010.
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/julkaisut/paoisisallys2.htm>.

- Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita / Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Stakes.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2010. Kasvatus- ja nuorisotyö. Varhaiskasvatus. Viitattu 18.3.2010. <http://www.evl.fi/kkh/to/kkn/varhaiskasvatus>. Tuloste tekijän hallussa.
- Suomi Asta, 2003. Sukupolvi- ja perhetyö. Teoksessa Marjatta Marin ja Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-Kustannus, 179–186.
- Suutama, Timo & Ruoppila, Isto 2007. Kognitiivinen toimintakyky. Teoksessa Tiina-Mari Lyyra, Aila Pikkarainen ja Pirjo Tiikkainen (toim.) Vanheneminen ja terveys. Helsinki: Edita, 115–128.
- Suutama, Timo 2004. Kognitiiviset toiminnot. Teoksessa Tarjaliisa Raitanen, Tuomo Hänninen, Hannu Pajunen ja Timo Suutama (toim.) Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Helsinki: WSOY, 76–108.
- Tedre, Silva 2007. Vanhuuden vahvat ja avuttomat. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto ja Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus, 95–119.
- Tiikkainen, Pirjo & Lyyra, Tiina-Mari 2007. Sosiaaliset suhteet. Teoksessa Tiina-Mari Lyyra, Aila Pikkarainen ja Pirjo Tiikkainen (toim.) Vanheneminen ja terveys. Helsinki: Edita, 70–86.
- Tirri, Kirsi 2004. Spiritualiteetti uskonnonpedagogisesta näkökulmasta. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 119–133.
- Tiuraniemi, Juhani 1994. Reflektiivinen ammattikäytäntö. Turun yliopiston täydennyskeskuksen julkaisu A:25. Turku: Turun yliopisto.
- Toivanen, Tapio 2009. Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen ja Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 30–35.
- Uusitalo, Hannu 1991. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Helsinki: WSOY.

- Veikkola, Juhani 2002. Diakonian perustehtävä, visiot ja tavoitteet. Teoksessa Riitta Helosvuori, Esko Koskenvesa, Pauli Niemelä ja Juhani Veikkola (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 107–128.
- Wennermark, Pirjo-Liisa 2004. Raamattu lapsityössä. Teoksessa Leena Heinonen, Juha Luodeslampi ja Leena Salmensaari (toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja, 135–150.
- Vilén, Marika; Vihunen, Riitta; Vartiainen, Jari & Sivén, Tuula 2006. Lapsuus. Erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.
- Välimäki, Anna-Leena 2009. Taidekasvatuksen oivallus lasten vanhemmille. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen ja Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 80–83.

LIITE 1: Aikataulu

Syksy 2008	<ul style="list-style-type: none"> - aiheen valinta opinnäytetyöpankista - Anna & Arvo-projektin työntekijä Anna Viljasen tapaaminen - työn ideointia - alustavan suunnitelman tekeminen
Kevät 2009	<ul style="list-style-type: none"> - yhteistyökumppanuuden sopiminen Lohjan seurakunnan kanssa - hankesuunnitelman tekoa - Ystävänkammarissa vieraileminen ja hankkeen esittely ikäihmisille - yhteydenotto lastenohjaajiin ja diakoniatyöntekijään
Syksy 2009	<ul style="list-style-type: none"> - hankesuunnitelman viimeistely - teoriapohjan työstäminen - palaveri lastenohjaajien ja diakoni Leena Syvälahden kanssa - OTT1-kurssin suorittaminen - Ystävänkammarissa vieraileminen kerhon lasten kanssa ja hankkeen esittely ikäihmisille uudestaan - ryhmän kokoaminen yhteistyössä Lohjan seurakunnan työntekijöiden kanssa - yhteydenotot ryhmään tuleviin ikäihmisiin
Kevät 2010	<ul style="list-style-type: none"> - ryhmäkokoontumiset tammi-helmikuussa - teoriapohjan viimeistely - raportin kirjoittaminen - valmiin työn esittely ja palauttaminen - kypsyysnäyte

LIITE 2: Sopimukset ryhmätoimintaan osallistumisesta ja valokuvaamisen ja videoinnin sallimisesta

Hei!

Olemme kaksi sosionomi-diakoniopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta Helsingistä. Teemme hankemuotoista opinnäytetyötä, jonka aiheena on sukupolvien välinen vuorovaikutus seurakunnassa. Toteutamme hankeemme yhteistyössä Lohjan seurakunnan kanssa. Yhteistyökumppaneinamme ovat keskustan alueen diakoniatyöntekijä Leena Syvälahti ja lastenohjaajat Marjo Virtanen ja Katja Vesanen. Järjestämme seurakunnan tiloissa ryhmätoimintaa 4-6-vuotiaille päiväkerholaisille ja seurakunnan ikäihmisille alkuvuodesta 2010. Toiminta tapahtuu päiväkerhon ohjelman puitteissa.

Jotta toimintakokeilu onnistuisi, tarvitsemme teiltä vanhemmilta kirjallisen luvan lapsenne osallistumisesta ryhmään. Ryhmätoiminnan havainnoinnin helpottamiseksi tulemme videoimaan ja valokuvaamaan yhteisiä kokoontumisiämme. Kuvamateriaali tulee ainoastaan meidän käyttöömme ja tuhoamme tallenteet opinnäytetyömme valmistuttua.

Lapsemme _____ saa / ei saa osallistua toimintakokeiluun. (Ympyröi vaihtoehto)

Annan luvan / en anna lupaa videoida ja valokuvata lastani havainnointitarkoituksessa.

Ystävällisin terveisin,

Lea Puotiniemi & Sini Rautjoki

Hei!

Olemme kaksi sosionomi-diakoniopiskelijää Diakonia-ammattikorkeakoulusta Helsingistä. Teemme hankemuotoista opinnäytetyötä, jonka aiheena on sukupolvien välinen vuorovaikutus seurakunnassa. Toteutamme hankeemme yhteistyössä Lohjan seurakunnan kanssa. Yhteistyökumppaneinamme ovat keskustan alueen diakoniatyöntekijä Leena Syvälahti ja lastenohjaajat Marjo Virtanen ja Katja Vesanen. Järjestämme seurakunnan tiloissa ryhmätoimintaa 4-6-vuotiaille päiväkerholaisille ja seurakunnan ikääntyneille alkuvuodesta 2010. Toiminta tapahtuu päiväkerhon ohjelman puitteissa.

Jotta toimintakokeilu onnistuisi, tarvitsemme teiltä kirjallisen luvan osallistumisestanne ryhmään. Ryhmätoiminnan havainnoinnin helpottamiseksi tulemme videoimaan ja valokuvaamaan yhteisiä kokoontumisiämme. Kuvamateriaali tulee ainoastaan meidän käyttöömmä ja tuhoamme tallenteet opinnäytetyömmä valmistuttua.

Minä _____ sitoudun ryhmätoimintaan seitsemän viikon ajaksi tammi-helmikuussa 2010 ja annan luvan videoida ja valokuvata itseäni tutkimuskäyttöön.

Tervetuloa mukaan!

Ystävällisin terveisin Lea ja Sini

LIITE 3: Kerhokokoonantumisten ohjelmarungot

Ensimmäinen kerhokokoonantuminen 11.1.2010

- Alkuinfo Sini
 - ohjaajien esittely, lopputyön idea, infopaperin esittely
 - kerhon tarkoitus: yhteistä mukavaa tekemistä, josta jää kaikille hyvä mieli. Mie-
luista tekemistä: leikkiä, laulua, tarinoita, askartelua ym.
 - kokoonntumiskertojen määrä, ajankohta ja paikka
- Hartaus, Lea
- Teksti ja rukous
 - Virsi 499: Jumalan kämmenellä ja laululeikki
 - Kerhorukous, joka toistuu aina hartauden lopussa. Opetellaan perässä toista-
en:
 - Siunaa hetki yhteinen. Iloksemme annat sen. Siunaa ajatukset, kieli. Anna
virkistynyt mieli.
- Tutustuminen
 - Heitetään hernepusia/pehmolelua toisillemme, sanotaan oma nimi ja asia tai
ihminen, josta tykkää, mitä minä osaan, mitä haluan kerhossa tehdä
 - Jos sun lysti on
 - Piiri pieni pyörii
 - Kerhokaverin arpominen ja nimilapun askartelu (sini tekee valmiit kuviot, lea
hoitaa hakaneulat) Kerrotaan kerhokaveri-ideasta, nostetaan eriväriset paperit
hatusta ja pari löytyy värin perusteella (Jos joku puuttuu, muodostetaan kol-
men hengen ryhmä tai toinen meistä/lastenohjaaja voi toimia parina)
 - Ojennan käteni (parin kanssa vastakkain taputellen)
- Loppulauluna Soittorasias

Toinen kerhokokoontuminen 18.1.2010

- Alkuhartaus aiheesta luonto, luominen, Sini
- Tutustumisleikki: Nalle kiertää, oma nimi jne. Lea
- Ojennan käteni, oman kerhokaverin kanssa, Sini
- Sadun lukeminen, joku ikäihmisistä lukee
- Musiikkimaalaus sadun pohjalta:
 - Taustalla soi klassinen musiikki, jokainen tekee oman maalauksen. Maalaamisen jälkeen omaa aikaa vaikka lukea yksin tai parin kanssa. Sini
 - Valmiista maalauksesta voi jutella kerhokaverin kanssa, lopuksi jokainen näyttää maalauksen yhteisessä piirissä ja voi kertoa siitä sen verran kun kokee hyväksi. Maalaukset laitetaan esille.
- Keksitään yhdessä kerholle nimi, Lea
- Loppulaulu
- Jos jää aikaa:
 - Rati riti ralla
 - Sadun lukemista

Kolmas kerhokokoontuminen 25.1.2010

- Alkuhartaus :
 - Jeesuksen toiminta, ihmeteot, Jeesus tyynnyttää myrskyn
 - Kun myrsky käy
 - Alkurukous
- Lyhyt jumppa alkuverryttelyksi
- Metsätarina. Sini:
- Keskustelua liikunnasta ja harrastuksista. Lea
- Ilmapallojen pomputtelua musiikin tahdissa tai Seuraa johtajaa Sini
 - pareittain: kopittelua, pallon kuljettamista parin kanssa
 - kevyt värillinen kangas, jonka päälle pallot kootaan. Kaikki pitävät kiinni kankaasta ja liikuttelevat sitä. Musiikkina klassista ”tanssiais-/juhlamusiikkia”

- Rentoutus loppuun
- Loppulaulu

Neljäs kerhokokoontuminen 1.2.2010

- Nimi- ja kuulumiskierros: Lea
 - Kuka heräsi tänään virkeänä?
 - Kuka söi aamiaiseksi puuroa?
 - Kuka näki unia viime yönä?
 - Kuka ulkoili viikonloppuna?
 - Kuka ehti syödä lounaan ennen kerhoon tuloa?
 - Kuka aikoo tänään ottaa päiväunet?
 - Kuka söi herkkuja viikonloppuna?
- Hartaus: Armo ja anteeksianto.
 - Tuhlaajapojan tarina Sini
 - 397 Kun on turva Jumalassa säkeistöt 1,2,4 & 6 MUISTA VIRSIKIRJAT!
 - Milläs minä pääsen taivaaseen? yksi ikäihmisistä
- Jokin liikunnallinen leikki (peili?) Sini
- Muistot: Omien tavaroiden esittely
 - ryhmäläiset kahteen ryhmään
 - arvuutteluleikki – kenen tavara puuttuu?
- Pienen pieni leppäkerttu/ Ken on luonut kukkasen?
- S:n eläinkertomukset
 - Eläinaiheiset laulut: (Jänis istui maassa, Oravan pesä, Hämähämähäkki)
- Keskustelua leikeistä ja peleistä/lapsuudesta? Sini
- Satuhetki: P
- Tahtoisin toivoa sinulle
- Soittorasias

Viides kerhokokoontuminen 8.2.2010

- Hartaus: Kynttilänpäivä
 - (Simeon) Lea
- Lämmittelyleikki Sini
 - Kuka tuli kerhoon kävelleen?
 - Kenellä on kotona kotieläin?
 - Kenellä on pienempiä sisaruksia?
 - Kuka on syntynyt kesällä? Talvella, syksyllä, keväällä?
 - Kuka tykkää tummasta suklaasta? Maito?
 - Kuka tykkää leipoa?
 - Kenellä on sisätossut? Villasukat?
 - Kenellä on siniset/vihreät/ruskeat silmät?
 - Kenellä on kerhokaveri?
- Ojennan käteni Lea
- Parityöskentely Sini
 - alkuun keskustelu siitä, mitkä ovat parille yhteisiä ilonaiheita/asioita, joista tykkää
 - kuvakollaasin työstäminen parin kanssa
 - taustalla musiikkia (Rölli)
 - töiden esittely koko ryhmälle
- Satu loppuun (yksi ikäihmisistä lukee)
- Loppulaulu: Soittorasia
- Varalta:
 - Pienen pieni leppäkerttu
 - On ilo olla yhdessä
 - Jeesuksesta laulan
 - Jeesus lasten auttaja
 - Tule kanssani Herra Jeesus
 - Leipuri hiiva
 - Pää-olkapäät

Kuudes kerhokokoontuminen 15.2.2010 Kerhon päätös

- Alkuinfo Lea
 - viimeinen kokoontuminen
 - valmistaudutaan lopettamaan kerho yhdessä
- Hartaus Sini
- Satuhetki (yksi ikäihmisistä)
- Kuvat koirasta (yksi ikäihmisistä)
- Mielikuvamatka Lystikerhon vaiheisiin
 - Kerho: jännitys, uutta, tutustumista, Jos sun lysti on
 - Luonto, kuunneltiin satu, musiikkimaalaus
 - Liikkuminen, mielikuvatarina,
 - Muistelua, lelut
 - Ilon aiheet, kollaasi
- Korttien askartelu
 - valokuvat, kiiltokuvat, tekstit, piirustukset
- Yhteinen lopetus
 - tahtoisin toivoa sinulle

LIITE 4: Kyselylomakkeet

Hei Lystikerholaisten vanhemmat!

10.2.2010

Kerhomme on tullut tiensä päähän. Kuuden kerhokerran aikana olemme lastenne ja viiden ikäihmisen kanssa käyneet mielikuvamatkalla kesäisessä metsässä, jumpanneet yhdessä, muistelleet menneitä valokuvien ja rakkaiden tavaroiden avulla, kuunnelleet satuja eläimistä ja luonnosta sekä hiljentyneet hartauksiin. Nyt on tullut aika päättää kerho ja alkaa arvioimaan kerhossa syntyneitä vuorovaikutusta sukupolvien välillä sekä ohjatun ohjelman onnistuneisuutta vuorovaikutuksen synnyttämiseksi. Toivomme, että kyseisitte lapsenne ajatuksia ja tunteita kerhosta sekä mieltisitte oman lapsenne kohdalta seuraavia kysymyksiä ja kirjaisitte havaintonne ylös. Palauta kysymyslomake nimettömänä mahdollisimman pian lastenohjaajille.

Talvisin terveisin Lea ja Sini

1. Millä mielin lapsenne on lähtenyt kerhoon maanantaisin?
2. Millä mielin lapsenne on tullut kerhosta?
3. Onko lapsenne puhunut kerhosta kotona? Jos on, niin mitä hänelle on jäänyt kerhosta mieleen?
4. Mitä vanhemman näkökulmasta katsottuna ajattelette tällaisesta sukupolvia yhdistävästä toiminnasta?

Hei Lystikerholainen!

Tarvitsemme Sinulta palautetta lopputyömme raportointia varten. Pyydämmekin, että vastaat seuraaviin kysymyksiin rehellisesti ja vastauksia ajan kanssa pohtien. Vastaa kysymyksiin nimettömänä. Palautathan täytetyn kyselylomakkeen viimeisellä kerhokerralla 15.2. Kiitos osallistumisestasi ryhmään ja arvokkaasta palautteesta!

Terveisin Sini ja Lea

1. Mistä olet erityisesti pitänyt?
2. Mistä et pitänyt?
3. Mitä olisimme voineet tehdä toisin?
4. Mitä koet saaneesi Lystikerhon kokoontumisista?

5. Miltä lasten kanssa puuhaaminen tuntui?
6. Miltä parityöskentely lapsen kanssa tuntui?
7. Mitä odotit kerhotoiminnalta? Täytyivätkö odotuksesi?
8. Tulivatko omat tarpeesi ja toiveesi huomioituksi kerhossa? Kerro, miten ne tulivat / eivät tulleet huomioituksi
9. Mitä palautetta haluaisit antaa meille ohjaajille kerhokokoonantumisten ohjaamisesta?
10. Osallistuisitko jatkossa seurakunnan järjestämään sukupolvet ylittävään toimintaan? Miksi?